

Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do roku 2025

Program Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do roku 2025

została przyjęta Uchwałą Nr 00/00/2021 Rady Powiatu w Przemyślu

z dnia 00 stycznia 2021 roku

Grudzień 2020

Spis treści

WSTĘP	4
1. Metodologia prac nad Programem Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego.....	6
2. Zakres prac nad Strategią.....	7
CZĘŚĆ III. DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA W PODZIALE NA OBSZARY TEMATYCZNE ...	9
1.1. Położenie geograficzne i dostępność komunikacyjna	9
1.2. Powierzchnia i użytkowanie gruntów.....	13
1.3. Gminy powiatu przemyskiego.....	15
1.4. Środowisko naturalne	23
1.5. Walory kulturowe i turystyczne	37
1.6. Aktualna i prognozowana sytuacja demograficzna.....	43
1.7. Gospodarstwa domowe i źródła ich utrzymania	51
1.8. Rynek pracy – zatrudnienie i bezrobocie	53
1.9. Edukacja i wychowanie.....	62
1.10. Ochrona zdrowia i pomoc społeczna.....	65
1.11. Turystyka i kultura.....	70
1.12. Usługi administracyjne	73
1.13. Organizacje pozarządowe	74
1.14. Finanse i możliwości inwestycyjne powiatu.....	79
1.15. Potencjał gospodarczy	84
1.16. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA.....	86
1.17. Gospodarka wodno-ściekowa i odpadami.....	89
III. CZĘŚĆ STRATEGICZNA	92
1. Analiza SWOT	92
2. Wnioski z przeprowadzonego badania ankietowego	102
4. Wizja i misja rozwoju Powiatu	111
5. Priorytety, cele strategiczne i działania Powiatu.....	113
6. Spójność z dokumentami strategicznymi	114
7. Wdrażanie i monitoring.....	114

WSTĘP

Niniejszy dokument powstał w związku ze zmieniającymi się uwarunkowaniami, zarówno wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi. Horyzont czasowy niniejszej Strategii został dostosowany do nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027. Niniejsza Strategia jest spójna ze Strategią Rozwoju Powiatu Przemyskiego do roku 2020.

Podstawą rozwoju Powiatu Przemyskiego jest strategia, która określa, misję, priorytety, cele i kierunki działania na lata 2021-2025. Dokument ten został poddany ocenie radnych, a następnie uchwalony przez Radę Powiatu Przemyskiego.

Programy operacyjne mają charakter otwarty i będą uszczegóławiane przez Starostę i Radę Powiatu w zależności od corocznie uchwalanego budżetu, zawartych umów z sejmikiem wojewódzkim, wojewodą oraz od wielkości pozyskanych środków pomocowych.

Uchwalenie nowej Strategii Rozwoju Powiatu Przemyskiego na lata 2021-2025 konieczne było z powodu zdezaktualizowania się obowiązującej dotychczas Strategii Rozwoju Powiatu Przemyskiego 2015-2020 uchwalonej uchwałą Nr XX/125/2016 Rady Powiatu Przemyskiego z dnia 27. 04 2016 r.

W ramach konsultacji społecznych w formie badania ankietowego metodą CAWI w terminie od 27 listopada do 15 grudnia 2020 r. można było zgłaszać propozycje nowych celów i kierunków działania, pomysłów na priorytety i misję oraz inne uwagi dotyczące opracowania nowej, aktualnej strategii. Nowa strategia to bardzo ważny dokument, który określa priorytety, cele i kierunki rozwoju Powiatu Przemyskiego na najbliższe lata i będzie podstawą do podejmowania dalszych decyzji.

W trakcie prac nad aktualizacją strategii wzięto pod uwagę poprzednią wersję strategii z 2015 roku, wychodząc z założenia, że dokument ten i stopień jego realizacji powinien stanowić punkt wyjścia do dalszych prac analitycznych. Ponadto, niniejszy dokument bazuje na innych dokumentach planistycznych, które z mocy prawa zostały opracowane na przestrzeni ostatnich pięciu lat przez Starostwo. Chodzi tu głównie o dokumenty związane z ochroną środowiska (Powiatowy Program Ochrony Środowiska na lata 2019-2022 z perspektywą do 2026). Ważnym źródłem informacji były również dane statystyczne, uzyskane głównie z Banku Danych Regionalnych, Sprawozdanie statystyczne stopy bezrobocia za lata 2015-2020 dotyczące Powiatu Przemyskiego, a także raporty z Monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych udostępnione przez Powiatowy Urząd Pracy w Przemysłu.

Wyboru celów i priorytetów oraz określenia programów operacyjnych dokonano w sposób szczególny pod kątem spójności z następującymi dokumentami:

- Strategią Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030
- Dokumentem „Programowanie perspektywy finansowej 2021-2027”
- Wytycznymi Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030

Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego jest planistycznym dokumentem, otwartym na ciągłe możliwości aktualizacji i modyfikacji uwarunkowań. Ponadto jest on otwarty również ze względu na niezamknięty zbiór działań strategicznych, operacyjnych i propozycji zadań. Cele i zadania zawarte w dokumencie mogą być stopniowo konkretyzowane, począwszy od ogólnego ich zapisu, aż do formy projektów i studiów wykonalności lub biznesplanów.

Konieczne jest ciągle monitorowanie i ocena realizacji przyjętych kierunków działania, jak również analiza zmian uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych rozwoju powiatu przemyskiego. Wyniki oceny po ich analizie będą dla władz powiatu podstawą do wprowadzania ewentualnych zmian i nowelizacji Strategii.

I. CZĘŚĆ WPROWADZAJĄCA

1. Metodologia prac nad Programem Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego

Proces budowy Strategii Rozwoju Powiatu Przemyskiego 2021-2025 przebiegał wieloetapowo:

Opracowanie diagnozy społeczno-gospodarczej – celem było stworzenie obrazu obecnej sytuacji powiatu w aspektach społecznych i gospodarczych, a także ocena potencjału rozwojowego. Efektem prac zespołu było powstanie diagnozy, opisującej podstawowe uwarunkowania rozwojowe obszaru. Dokument został opracowany w oparciu o dane zastane, pozyskane m.in. z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, Powiatu Przemyskiego oraz innych jednostek.

Badanie ankietowe mieszkańców, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych z terenu Powiatu Przemyskiego – celem było uzyskanie jak najszerszych informacji od mieszkańców, przedsiębiorców, przedstawicieli organizacji pozarządowych dotyczących poziomu jakości życia, warunków rozwoju działalności, identyfikacji problemów oraz kluczowych kierunków rozwoju obszaru. Każdy uczestnik badania miał także możliwość wskazania konkretnej propozycji zadania do realizacji w przyjętym horyzoncie czasowym.

Analiza mocnych i słabych stron powiatu, a także szans i zagrożeń jego rozwoju (analiza SWOT) – celem było przeanalizowanie obecnych mocnych i słabych stron obszaru a także szans i zagrożeń istotnych z punktu widzenia jego dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego. Analiza SWOT uwzględnia takie czynniki jak położenie, zasoby naturalne, infrastruktura techniczna i drogowa, sytuacja gospodarcza, demografia, rynek pracy, bezpieczeństwo i opieka społeczna, ochrona środowiska, oświata i kultura.

Przygotowanie projektu planu strategicznego – celem była identyfikacja kierunków rozwoju powiatu w podziale na obszary strategiczne, pola operacyjne oraz kierunki działania. Plan strategiczny powstał w oparciu o wcześniejsze analizy, opracowania, materiały wypracowane w wyniku badania ankietowego mieszkańców, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych. Projekt strategii został opracowany także w oparciu o założenia w dokumentach strategicznych wyższego szczebla tj. wojewódzkiego, krajowego oraz europejskiego.

Opracowanie procesu monitorowania. Celem było opracowanie zasad monitorowania.

Podstawą wyznaczania Strategii Rozwoju Powiatu Przemyskiego jest określenie misji i wizji oraz wyznaczenie obszarów i celów strategicznych, a także pól operacyjnych. Do każdego

poła operacyjnego rekomendowano proponowane kierunki działania. Wszystkie proponowane kierunki działania mogą i powinny być katalogiem otwartym. W założonym horyzoncie czasowym mogą pojawić się idee, projekty, działania, które nie zostały uwzględnione w zaproponowanych kierunkach działania. Podstawowym kryterium spójności z przedmiotową strategią będzie przyczynianie się do realizacji danego celu strategicznego. Możliwość realizacji danego kierunku działania nie będzie wynikała z ujęcia danej aktywności wprost w zapisach strategii, ale z wykładni spójności. Okres obowiązywania Strategii Rozwoju Powiatu Przemyskiego to przedział lat 2021-2025.

2. Zakres prac nad Strategią

Nowa Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego składa się z trzech zasadniczych elementów:

1. Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu w oparciu o dane statystyki publicznej w podziale na następujące obszary tematyczne:
 - a. Położenie i dostępność komunikacyjna
 - b. Powierzchnia i użytkowanie gruntów
 - c. Gminy Powiatu Przemyskiego
 - d. Środowisko naturalne
 - e. Walory kulturowe i turystyczne
 - f. Aktualna i prognozowana sytuacja demograficzna
 - g. Gospodarstwa domowe i źródła ich utrzymania
 - h. Rynek pracy – zatrudnienie i bezrobocie
 - i. Edukacja i wychowanie
 - j. Ochrona zdrowia i pomoc społeczna
 - k. Turystyka i kultura
 - l. Usługi administracyjne
 - m. Organizacje pozarządowe
 - n. Możliwości inwestycyjne powiatu
 - o. Potencjał gospodarczy
 - p. Infrastruktura techniczna
 - q. System komunikacyjny
 - r. Gospodarka wodno-ściekowa i odpadami.
2. Analizy zasobów własnych i otoczenia (analiza SWOT) oraz opracowanie raportu z wynikami analizy SWOT.

3. Strategicznego planu rozwoju - to część Strategii, która określa wizję i misję powiatu oraz cele strategiczne, cele operacyjne i kierunki działań na rzecz rozwoju powiatu oraz wdrażanie i finansowanie Strategii.

W procesie tworzenia Strategii wykorzystano opinie mieszkańców powiatu przemyskiego na temat warunków życia w powiecie przemyskim oraz istotnych problemów i potrzeb, które powinny być uwzględnione w planowaniu kierunków rozwoju Powiatu Przemyskiego wyrażone w przygotowanej i przeprowadzonej przez Wykonawcę ankiecie. Strategia ma ułatwić lokalnym władzom podejmowanie decyzji oraz rozwiązywanie problemów natury uwarunkowań przestrzennych, infrastrukturalnych, gospodarczych, społecznych i środowiskowych, jak również racjonalne organizowanie przyszłych działań. Opracowanie tego dokumentu jest konieczne, gdyż powiat zamierza ubiegać się o pozabudżetowe środki pomocowe, zarówno te krajowe jak i zagraniczne. Horyzont czasowy Strategii Rozwoju Powiatu Przemyskiego wpisuje się w horyzont czasowy nowego okresu programowania środków UE (perspektywa finansowa UE na lata 2021-2027), który będzie miał istotny wpływ na kształtowanie działań samorządów terytorialnych, w szczególności w zakresie ich możliwości inwestycyjnych. Kolejnym impulsem przygotowania Strategii jest chęć przyspieszenia rozwoju społeczno-gospodarczego podmiotów wchodzących w skład powiatu, poprzez podejmowanie nowych wyzwań i konsekwentne realizowanie zaplanowanych działań.

CZĘŚĆ III. DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA W PODZIALE NA OBSZARY TEMATYCZNE.

Na podstawie dostępnych materiałów statystycznych, literatury, Internetu i analiz dokumentacyjnych sporządzono raport o stanie społeczno-gospodarczym powiatu przemyskiego. Przeprowadzona diagnoza w ujęciu problemowym i przestrzenno czasowym umożliwia dokładne rozpoznanie potrzeb powiatu.

1.1. Położenie geograficzne i dostępność komunikacyjna

Powiat Przemyski położony jest we wschodniej części województwa podkarpackiego. Znajduje się na południowy wschód od stolicy województwa – Rzeszowa i jego centrum – miasto Przemyśl oddalone jest od Rzeszowa o ok. 80 km. Powierzchnia powiatu wynosi 1 211 km², ludność 74 061 mieszkańców (stan na źródło GUS, stan na 31.12.2019 r.)*.

Jego terytorium stanowią obszary 10 gmin:

- Bircza,
- Dubiecko,
- Fredropol,
- Krasieczyn,
- Krzywca,
- Medyka,
- Orły,
- Przemyśl /bez miasta Przemyśla/,
- Stubno,
- Żurawica.

Powiat przemyski obejmuje wyłącznie obszary wiejskie, na jego terenie nie występują miasta. Największą pod względem powierzchni gminą jest Bircza /255 km²/, najmniejszą Medyka /61 km²/. Gęstość zaludnienia wynosi 60 osób/km². Od północy graniczy z powiatem jarosławskim i przeworskim, od zachodu z rzeszowskim i brzozowskim, zaś od południa z bieszczadzkim i sanockim. Wschodnią granicę obszaru powiatu, a równocześnie województwa podkarpackiego stanowi polsko-ukraińska granica państwa. Ukształtowanie terenu jest zróżnicowane. Południowa oraz zachodnia część powiatu zalicza się do terenów górzystych. W tym rejonie zaczyna się pasmo Bieszczad. Północne i wschodnie gminy powiatu charakteryzują się przeważnie równinami.

Pod względem fizyczno-geograficznym obszar powiatu położony jest na terenie **Pogórza Karpackiego** /w zewnętrznym łuku Karpat/ w większości w obrębie mezoregionu **Pogórza Przemyskiego**. Od północy niewielka część terenów należy do mezoregionu **Pogórza Dynowskiego**, oraz od wschodu do makroregionu **Płaskowyżu Sańsko - Dniestrzańskiego** i od południa do prowincji **Gór Sanocko - Turczańskich**. Większość obszaru powiatu, a zwłaszcza jego południowa i zachodnia część leży na wysokości powyżej 500 m n.p.m. Najwyższe wzniesienia to Suchy Obycz i Poręba Wysoka, położone w Górach Sanocko-Turczańskich – posiadają wysokość 617 m n.p.m.

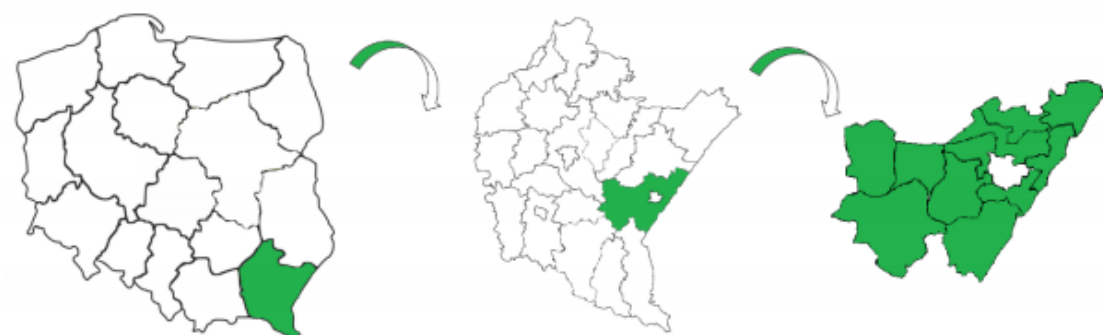
Od strony wschodniej obszar powiatu znajdujący się w obrębie Płaskowyżu Sańsko - Dniestrzańskiego obniża się. Pas obniżenia o szerokości 60 km pomiędzy brzegiem Karpat a krawędzią Roztocza nazywany bywa tradycyjnie **Bramą Przemyską**. Brama ta stanowi dogodne przejście komunikacyjne między krawędzią Karpat a dnem Kotliny Sandomierskiej.

Pod względem geomorfologicznym tereny powiatu w dominującej większości należą do Pogórza Dynowskiego, w południowej części do Karpat brzeźnych, od wschodu do Płaskowyżu Chyrowskiego oraz od północy do Doliny Dolnego Sanu i Działu Kańczuckiego. **Główną rzeką powiatu jest San** wraz z dopływami, przepływający równoleżnikowo od zachodu na wschód obszaru powiatu.

Pod względem klimatycznym powiat przemyski należy głównie do dzielnicy podkarpackiej, obejmującej m.in. część Karpat, gdzie średnia temperatura roczna wynosi od +7 do +8 stopni C, czas trwania pokrywy śnieżnej wynosi od 80 do 90 dni, suma opadów rocznych – 600-800 mm, a okres wegetacyjny, zależnie od wysokości trwa około 210-220 dni. Północno-wschodnia część powiatu znajduje się w zasięgu dzielnicy lubelskiej, obejmującej Roztocze, gdzie średnia temperatura roczna jest niższa od +7 stopni C, czas trwania pokrywy śnieżnej wynosi od 80 do 85 dni, suma opadów rocznych – 700 mm, a okres wegetacyjny trwa około 200-210 dni.

Zróżnicowane ukształtowanie, od terenów podgórskich po równinne, na jakim znajduje się powiat przemyski wzmacnia jego walory krajobrazowe i stanowi pozytywny impuls dla rozwoju działalności turystycznej.

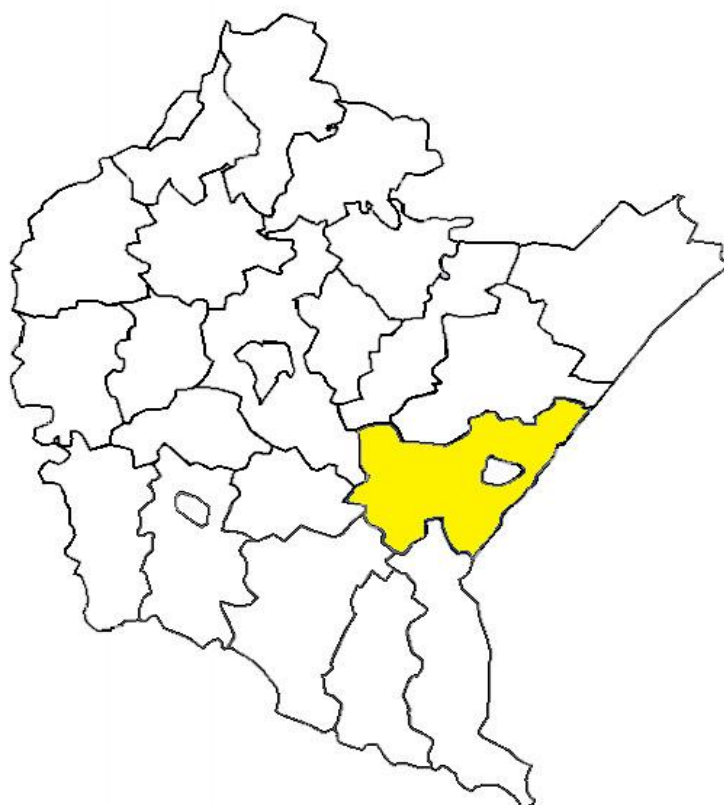
Mapa 1. Podział administracyjny województwa podkarpackiego z wyszczególnionym powiatem przemyskim.

Rysunek 2 Położenie Powiatu Przemyskiego na tle kraju i województwa podkarpackiego.

Źródło: opracowanie Grupa CDE sp. z o.o.

Mapa 2. Podział administracyjny województwa podkarpackiego.

Istotne znaczenie dla funkcjonowania powiatu przemyskiego ma jego położenie graniczne, ponieważ **przylega on do zewnętrznej granicy Unii Europejskiej**. Ze względu na swoją lokalizację, która wpisuje się w **międzynarodowy szlak komunikacyjny na linii wschód-zachód**, powiat jest ważnym rejonem na mapie województwa podkarpackiego. Posiada wysoką dostępność do **autostrady A4 Jędrzychowice-Korczowa**. Jego sieć komunikacyjna składa się z dróg publicznych oraz linii kolejowych. Powiat przecinają drogi krajowe:

- nr 28 Zator-Medyka/granica państwa;
- nr 77 Lipnik-Przemyśl
- oraz drogi wojewódzkie 881, 884, 885.

W powiecie przemyskim istnieją również 73 drogi powiatowe o łącznej długości 482,581 km. DK28 Zator - Medyka ma charakter strategiczny gdyż prowadzi do jednego z priorytetowych przejść granicznych łączących Unię Europejską z Ukrainą.

Linie kolejowe o kluczowym, ponadregionalnym znaczeniu pod względem gospodarczym to przede wszystkim linia nr 91 Kraków-Medyka stanowiąca część III paneuropejskiego korytarza transportowego E30. Przez teren powiatu biegnie również linia nr 92 na trasie Przemyśl-Medyka, a w przyszłości planowane jest otwarcie linii nr 102 Przemyśl-Malhowice. Dzięki dostępności kolei szerokotorowej możliwy jest **przejazd pociągów towarowych, jak i pasażerskich poza granicę kraju na terytorium Ukrainy**. Przejście graniczne Medyka – Szeginie jest bowiem jedynym na Podkarpaciu przejściem granicznym z Ukrainą z ruchem pieszych. **Szeginie-Medyka** to najstarsze przejście na polsko-ukraińskiej granicy. Funkcjonuje od listopada 1945 roku. Działa całodobowo, łącząc ukraińską trasę międzynarodową M11 Lwów-Szeginie i polską drogę krajową nr 28 prowadzącą do Przemyśla, a dalej do Zatoru w województwie małopolskim. Z przejścia korzystać mogą autobusy, samochody osobowe i ciężarowe. Przepustowość projektowa przejścia wynosi 1900 samochodów osobowych, 300 ciężarowych oraz 150 autobusów. Jednocześnie wysokie natężenie ruchu powoduje, że faktyczna dobową przepustowość samochodów osobowych i ciężarowych znacząco przewyższa projektową (wykres 1). Aktualnie przejście Szeginie-Medyka to jedyne miejsce na granicy polsko-ukraińskiej, z którego mogą korzystać także piesi i rowerzyści. Możliwość ta powoduje, że przekraczanie granicy w tym miejscu jest tańsze i wygodniejsze dla podróżnych i mieszkańców terenów przygranicznych. Dlatego też z tego przejścia korzysta największa liczba osób nie tylko na polsko-ukraińskiej granicy, ale również na całej granicy Unii Europejskiej. Rocznie wskaźnik ten wynosi 5,5 milionów osób, z którego większość do obywatele Ukrainy.

Mapa 3. Umieszczenie przejścia granicznego Medyka-Szezinie.

Źródło: Granica z ludzką twarzą. Rekomendacja. Instytut Wolności.

Prawdopodobnie w 2021 roku niedaleko Przemysła rozpocznie się budowa nowego przejścia granicznego **Malhowice - Niżankowice**. Nowe przejście graniczne na Podkarpaciu połączy polską wieś Malhowice z ukraińskimi Niżankowicami. Przejście w Malhowicach ma być piątym na granicy z Ukrainą na Podkarpaciu. Planowane zakończenie inwestycji - lipiec 2022 r.

Rozwinięta sieć komunikacyjna jest nieodzownym elementem dynamizacji gospodarczej związanej z dostępem do zewnętrznych rynków pracy, wymiany towarów i szeregu usług. Jest ona niezmiernie dużym potencjałem zrównoważonego rozwoju powiatu, zwłaszcza w kontekście planowanych inwestycji kolejowych i dodatkowych przejść granicznych.

1.2. Powierzchnia i użytkowanie gruntów

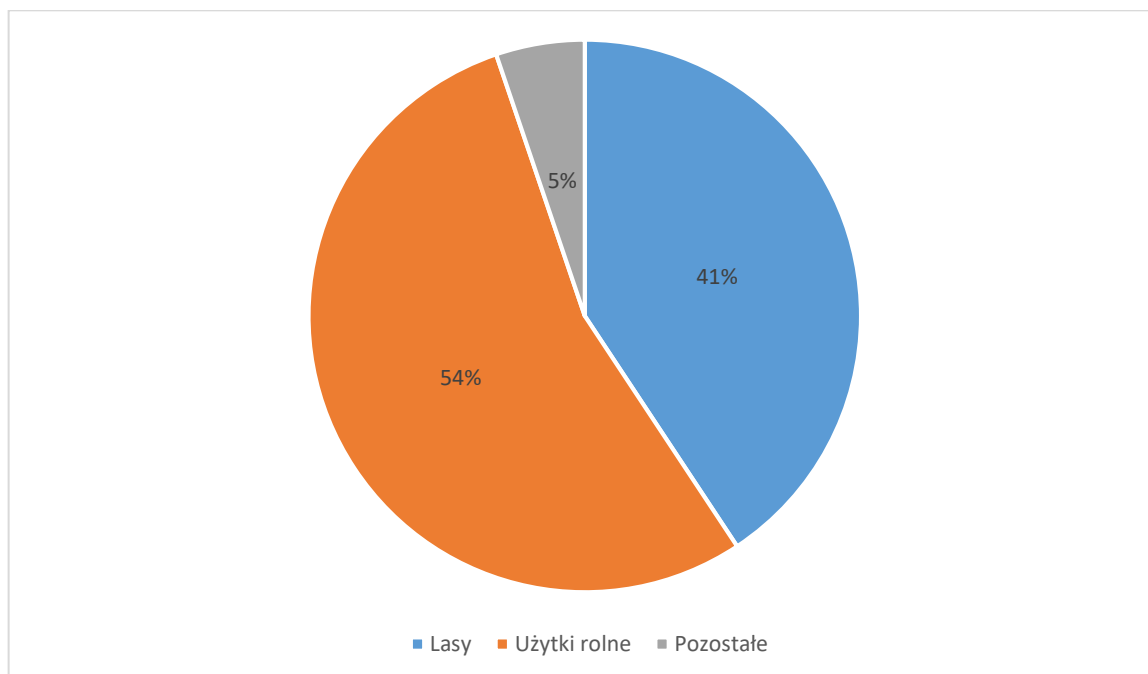
Powiat Przemyski należy do największych powierzchniowo powiatów na terenie województwa podkarpackiego. **Jego powierzchnia 121 122 ha** daje mu 2 lokatę w województwie po powiecie lubaczowskim (130 837 ha). Na terenie powiatu przemyskiego przeważającą część użytkowanych gruntów stanowią użytki rolne o łącznej powierzchni **65 500 ha** z dominacją gruntów ornych. Struktura użytkowania gruntów, wg ostatniego Powszechnego Spisu Rolnego (2002), wskazuje na zdecydowaną przewagę użytków rolnych oraz terenów leśnych. **Użytki rolne** o powierzchni **44 693 ha** zajmują ok. 54% a **lasy 49 253 ha** ok. 59 % ogólnej powierzchni powiatu. Pozostałe użytki rolne zajmują już dużo mniejsze areały: **łąki** (6369 ha) 11% całych użytków rolnych, **pastwiska** (10251 ha) 10%, **sady** (835 ha) 1,4%.

Tabela 1. Użytkowanie gruntów w poszczególnych gminach powiatu przemyskiego w 2017 r. w ha.

Gmina	Ogółem	Użytki rolne					Grunty leśne	Pozostałe grunty
		razem	w tym					
			grunty orne	sady	łąki trwałe	pastwiska trwałe		
Bircza	25405	8939	5469	21	329	2132	15734	732
Dubiecko	15425	8363	6052	52	378	1109	6382	680
Fredropol	15960	6703	4052	177	541	1387	8620	637
Krasiczyn	12436	3883	2191	80	296	882	7867	686
Krzywcza	9495	4460	294	23	144	721	4483	552
Medyka	6062	5139	3729	41	264	728	160	763
Orły	7047	6434	5180	127	341	406	168	445
Przemyśl	10843	6523	4611	108	418	920	3695	625
Stubno	8870	7365	4429	29	691	1156	1050	455
Żurawica	9579	7691	6036	177	253	810	1094	794
Łącznie w powiecie	121122	65500	44693	835	3655	10251	49253	6369

Źródło: „Województwo podkarpackie 2017. Podregiony, powiaty, gminy” Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Wykres 1. Struktura użytkowania gruntów w powiecie przemyskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2017.

1.3. Gminy powiatu przemyskiego

W skład powiatu przemyskiego wchodzi 10 gmin wiejskich: Bircza, Dubiecko, Fredropol, Krasiczyn, Krzywczyna, Medyka, Orły, Przemysł, Stubno, Żurawica. Miasto Przemysł nie wchodzi w skład powiatu przemyskiego będąc miastem na prawach powiatu tzw. powiatem grodzkim. **Największą gminą** w powiecie jest **Bircza** zajmująca pow. 25 404 ha, a **najmniejszą Medyka** o łącznej powierzchni 6 100 ha. Gęstość zaludnienia w powiecie wynosi 61 osób/km². **Powiat Przemyski zamieszkuje 74 061 osób¹.**

Mapa 4. Mapa powiatu przemyskiego.

Źródło: Wydział PEK Starostwa Powiatowego w Przemysłu.

Tabela 2. Gminy powiatu przemyskiego.

Gmina	Powierzchnia w km ²	Liczba mieszkańców	Liczba sołectw	Liczba miejscowości
Bircza	254	6539	24	27
Dubiecko	154	9143	17	17
Fredropol	160	5497	19	23
Krasiczyn	124	5144	15	15
Krzywczyna	95	4820	10	10

¹ Urząd Statystyczny w Rzeszowie

Medyka	61	6542	7	7
Orły	70	8894	13	15
Przemysł	108	10650	16	17
Stubno	89	3864	8	9
Żurawica	96	12968	9	9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Bircza

Gmina Bircza położona jest na terenie górzystym nad rzeką Stupnicą na Pogórzu Przemyskim, wchodzącym w skład zewnętrznych Karpat Wschodnich, a w szczególności makroregionu zwanego Pogórzem Środkowo-Beskidzkim. Pod względem obszaru gmina Bircza zajmuje trzecie miejsce w Polsce, w Powiecie Przemyskim jest największa. Zajmuje obszar **254 km²** i liczy **6539 mieszkańców** (26 osób/km²) według aktualnego stanu **czyli zamieszkuje ją 8,8% ludności powiatu. Gmina stanowi 21,0% powierzchni powiatu (GUS 2019)**. Gmina Bircza sąsiaduje z takimi gminami jak: *Dubiecko, Krasiczyn, Krzywczyna, Fredropol, Tyrawa Wołoska, Ustrzyki Dolne, Nozdrzec i Dydnia*. Jej obszar w większości znajduje się na terenach górzystych, a zalesienie wynosi 61,2% (GUS 2018). Na jej terytorium w 1991 roku utworzony został **Rezerwat Przyrody „Krępak”** z przewagą lasów jodłowo-bukowych. Drugim istotnym Rezerwatem Przyrody jest Rezerwat Leśny **„Reberce”** wchodzący w skład Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Powierzchnia wynosi 190,96 ha. Jego charakterystycznymi elementami są: *storczyk, bluszcz pospolity, ciemiężycyca zielona, olszynka karpacka*. Z bogatej fauny należy wymienić: *orlika krzykliwego, trzmielojada, wilka, rysia, żbika, kunę, gniewosza plamistego, myszołowa, traszkę karpacką, rzekotkę drzewną, kumaka nizinnego*. Znajduje się tu również **Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Birczańskie”** oraz liczne pomniki przyrody. Na terenie Gminy Bircza według Gminnej Ewidencji Zabytków znajduje się **163 zabytków nieruchomych, 4 zabytki ruchome i 168 stanowisk archeologicznych** (Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Birczy 2019-2023, WUOZ Przemysł). Głównym ośrodkiem usługowo-handlowym gminy jest miejscowość Bircza. Na terenie gminy znajduje się **„ładowisko Arłamów”** w Woli Korzenieckiej, należące do Ośrodka Wypoczynkowego „Arłamów” w Arłamowie.

Dubiecko

Gmina Dubiecko położona jest w zachodniej części powiatu przemyskiego. Zajmuje powierzchnię **154 km²** i zamieszkiwana jest przez **9143 mieszkańców** (60 osób/km²) czyli zamieszkuje ją **12,3% ludności powiatu**. Gmina stanowi **12,7% powierzchni powiatu**

(GUS 2019). Sąsiaduje bezpośrednio z gminami: Bircza i Krzywczka (powiat Przemyśl), Pruchnik (powiat Jarosław), Kańczuga i Jawornik Polski (powiat Przeworsk), oraz Dynów (powiat Rzeszów). Położona jest na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego i Przemysko-Dynowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Pod względem fizjogeograficznym należy do mezoregionu Pogórza Dynowskiego i Pogórza Przemyskiego. Główną rzeką biegnącą przez jej tereny jest rzeka San, która tworzy naturalną granicę między Pogórzami. Dużym walorem przyrodniczym jest **Rezerwat Przyrodniczy „Broduszurki”** utworzony na torfowiskach. Obszar zalesiony wynosi 40,7% powierzchni gminy (GUS 2018). Głównym ośrodkiem usługowo-handlowym jest miejscowość Dubiecko. Na terenie gminy znajdują się liczne zabytki m.in. **Zamek Dubiecko w Dubiecku** czy **Cerkiew św. Dymitra w Piątkowej**. Jest gminą typowo rolniczą, większa część ludności zajmuje się rolnictwem lub zamieszkuje w gospodarstwach rolnych. Przez gminę, na odcinku 10 kilometrów, przebiega droga wojewódzka Przemyśl - Krosno. Do Dubiecka można dojechać bezpośrednimi połączeniami autobusowymi z Przemyśla, Rzeszowa, Krosna, Brzozowa, Dynowa i Birczy. Dubiecko, jako jedyna w woj. podkarpackim znalazła się wśród 10 polskich miejscowości, którym Rada Ministrów przyznała ostatnio status miasta. Zacznie on obowiązywać od 1 stycznia. Prawa miejskie nadał Dubiecku król Władysław Jagiełło w u 1407 roku. Utraciło status miasta w 1934 roku. Po 87 latach Dubiecko, odzyska prawa miejskie. O dawnym charakterze miejskim świadczy choćby zachowany w części kształt dawnego Rynku, także okazały XVIII-wieczny kościół ufundowany przez Annę ze Starzechowskich Krasicką, ale też szereg kamienic ze sklepami. Dubiecko szczyci się ponadto Zamkiem będącym od XVI wieku w posiadaniu rodu Krasickich. Tutaj w 1735 roku urodził się Ignacy Krasicki.

Fredropol

Gmina Fredropol położona jest na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego i Przemysko-Dynowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu pomiędzy dolinami Sanu i Wiaru, w miejscu skrętu łuku karpackiego, na południowy wschód. Pod względem wielkości jest drugą gminą wiejską w powiecie przemyskim i zajmuje obszar **160 km²**, a zamieszkuje ją **5497 mieszkańców** (35 osób/km²) czyli zamieszkuje ją **7,4% ludności powiatu**. Gmina stanowi **13,2% powierzchni powiatu** (GUS 2019). Od północy gmina Fredropol sąsiaduje z gminą Przemyśl, od południa z gminą Ustrzyki Dolne, od wschodu z Ukrainą, natomiast od zachodu z gminą Bircza i Krasieczyn. Fredropol jest gminą rolniczo - leśną, lasy zajmują obszar 8195 ha, zaś tereny rolnicze obejmują obszar o powierzchni 4460 ha. Tereny gminy urozmaica krajobraz podgórski z lasami głównie bukowymi i jodłowymi, spotykane są również świerki. Powierzchnia obszarów chronionych prawem na terenie gminy

Fredropol wynosi 14.748 ha, w tym 513,4 ha to rezerваты przyrody, zaś 12.056 ha to parki krajobrazowe. Całkowite zalesienie wynosi 52,8% powierzchni gminy (GUS 2018). Na terenie gminy działają dwie oczyszczalnie ścieków w Huwnikach i w Młodowicach, co potwierdza dbałość o rozwój infrastruktury i ochronę środowiska. Nie brak tu również atrakcji turystycznych, na czele z wybitnymi przykładami *architektury sakralnej* – **Klasztor Znalezienia Krzyża Świętego Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych (Franciszkanów) w Kalwarii Paclawskiej**, a także militarnej pozostałości kompleksu obronnych budowli i umocnień – **Zespół zabytków Twierdzy Przemysł** stawiany w rzędzie największych twierdz europejskich. **"Twierdza Przemysł"** została uznana za **Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z 10 grudnia 2018 roku**. Gmina Fredropol słynie z cyklicznej uroczystości, odbywającej się 15 sierpnia każdego roku, tj. Wielkiego Odpustu na Uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, który jest swoistym zakończeniem wszystkich rocznych świąt i odpustów.

Krasiczyn

Gmina Krasiczyn położona jest we wschodniej części województwa podkarpackiego i w środkowej części powiatu przemyskiego. Obszar gminy położony jest na styku dwóch prowincji fizycznogeograficznych; Karpat Zachodnich, reprezentowanych przez mezoregion Pogórze Przemyskie, do którego należy całość obszaru i Kotliny Sandomierskiej (mezoregion Kotlina Podkarpacka), do której należy **Brama Przemyska** na wschodnim pograniczu gminy. Jej powierzchnia wynosi **124 km²** i zamieszkuje ją **5144 mieszkańców** (41 osób/km²) - **6,9% ludności powiatu**. Gmina stanowi **10,3% powierzchni powiatu** (GUS 2019). Charakteryzuje się niezwykłym, bogatym krajobrazem o lesistości wynoszącej 62,4% swojej powierzchni (GUS 2018). Pod względem zaludnienia Krasiczyn jest gminą o najniższym zasobie ludności. Gminę Krasiczyn tworzy 15 sołectw: Brylińce, Chołowice, Cisowa, Dybawka, Korytniki, Krasice, Krasiczyn, Krzeczkowa, Mielnów, Olszany, Prałkowce, Rokszycy, Śliwnica, Tarnawce, Zalesie. Centrum usługowo - administracyjnym oraz handlowym dla gminy Krasiczyn jest położone w odległości ok. 10 km miasto Przemysł. W większości znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego **Pogórze Przemyskiego z Rezerwatem „Przełom Hołubli”** w miejscowości Korytniki, którego dominującym zbiorowiskiem roślinnym jest grąd. Prężnie działająca turystyka w rejonie gminy umożliwia dostęp do licznych atrakcji, m.in. **spływ kajakiem szlakiem wodnym „San” z Sanoka do Przemysła**. Na terenie gminy funkcjonują liczne gospodarstwa agroturystyczne oraz ośrodki wypoczynkowe w Krasicach i Olszanach. Jedną z większych atrakcji turystycznych jest **Zamek w Krasiczynie** jako jeden z najpiękniejszych skarbów architektury renesansowo-manierystycznej w Europie otoczony Parkiem Krajobrazowym, który swą świetność zawdzięcza ostatnim właścicielom Krasiczyna – Sapiehom,

słynącym z zamiłowań przyrodniczych. Zamek został zbudowany na przełomie XVI i XVII wieku przez Stanisława Krasickiego i jego syna Marcina. Obecny zarządcą zamku, gdzie urodził się książę kardynał Adam Stefan Sapieha jest Agencja Rozwoju Przemysłu. W 1996 roku w ramach procesu likwidacji FSO, Zespół Zamkowo-Parkowy w Krasiczynie przejęła Agencja Rozwoju Przemysłu S.A. Przeprowadzone przez ARP S.A. prace remontowo-budowlane i konserwatorskie doprowadziły do utworzenia w Zespole Zamkowo-Parkowym w Krasiczynie nowoczesnej bazy turystycznej, hotelowej i gastronomicznej.

Krzywca

Gmina Krzywca zlokalizowana jest w południowo-wschodniej części województwa podkarpackiego i w części zachodniej powiatu przemyskiego. Pod względem terytorialnym, gmina Krzywca obejmuje obszar wynoszący **94,47 km²**, ma **4 820 mieszkańców** (52 osób/km²) czyli zamieszkuje ją **6,5% ludności powiatu**. Gmina stanowi **7,8% powierzchni powiatu** (GUS 2018). Położona jest na obszarze Pogórza Karpackiego, nad rzeką San. W skład gminy wchodzi 10 następujących sołectw: Babice, Bachów, Chyrzyna, Krzywca, Kupna, Reczpol, Ruszelczyce, Skopów, Średnia i Wola Krzywiecka. Lewobrzeżne miejscowości gminy, tj. Krzywca, Babice, Ruszelczyce, Reczpol, Skopów, Wola Krzywiecka. Średnia oraz niewielka część Bachowa mieszczą się na terenie Pogórza Dynowskiego, natomiast Bachów, Chyrzyna i Kupna należą do obszaru Pogórza Przemyskiego. Wiodącą funkcją gminy jest rolnictwo, produkcja żywności oraz obsługa ludności. Warunki środowiskowe w tym czyste powietrze i dostęp do produktów ekologicznych są sporym atutem gminy. Lesistość na terenie Gminy Krzywca wynosi 48,2% (GUS 2018). Występują tu korzystne warunki glebowe i klimatyczne do produkcji rolnej, sprzyjające uprawie zbóż, ziemniaków i roślin pastewnych. Obszar gminy o powierzchni 5 961 ha położony jest w granicach **Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego, który jest trzecim, co do wielkości parkiem krajobrazowym w Polsce**. Pod względem zaludnienia gmina Krzywca należy do jednostek o średniej liczbie mieszkańców. W rejonie gminy, należącym do Pogórza Przemyskiego, występują złoża ropy naftowej i gazu ziemnego, częściowo eksploatowane. Bogactwo naturalne i kulturowe sprzyja turystyce rekreacyjnej i historycznej. Na terenie gminy znajdują się zabytkowe domy drewniane pochodzące z XIX wieku w Reczpolu czy Skopowie oraz w większości z lat 20. i 30. XX wieku w Krzywcy. Teren górzysty, najwyższe wzgórza sięgają 375 m n.p.m., pokrywają je dobrze zachowane zbiorowiska roślinne z elementami flory karpackiej. Większość sołectw wchodzących w skład gminy leży na obszarze Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Wspaniały krajobraz wzbogacony licznymi wpływającymi do Sanu górskimi potokami i strumieniami, czyste powietrze oraz nieskażona gleba czyni z gminy teren bardzo atrakcyjny

turystycznie. Obszar 5 868 ha terenu gminy objęty jest „**Obszarem Specjalnej Ochrony Ptaków NATURA 2000**” tj. **sieci ekologicznej tworzonej we wszystkich państwach Unii Europejskiej**, aby powstrzymać wymieranie zagrożonych i rzadkich gatunków roślin i zwierząt oraz chronić różnorodność biologiczną. Zabytki, które warto obejrzeć w Krzywczycy to: **kościół murowany z 1625 r., cerkiew greckokatolicka wzniesiona w 1911 r. oraz zespół dworski z XVII w.**

Medyka

Gmina Medyka położona jest we wschodniej części powiatu przemyskiego, przy granicy z Ukrainą, gdzie znajduje się drogowe przejście graniczne **Medyka-Szeginie**. Pod względem terytorialnym, gmina zajmuje najmniejszą powierzchnię w powiecie przemyskim wynoszącą **60,62 km²** i zamieszkuje ją **6542 mieszkańców** (108 osób/km²) czyli **8,8% ludności powiatu**. Gmina stanowi **5,0% powierzchni powiatu** (GUS 2019). W skład gminy wchodzi 7 sołectw: Hureczko, Hurko, Jaksmanice, Leszno, Medyka, Torki i Siedliska. Usytuowana jest na Płaskowyżu Sańsko-Dniestrzańskim. Od północy sąsiaduje z gminą Stubno, od południa z miastem i gminą Przemyśl, od zachodu z gminą Żurawica. Wschodnia część gminy przylega do granicy państwowej polsko-ukraińskiej. Na terenie gminy zlokalizowane jest **towarowo - osobowe przejście graniczne pomiędzy Polską a Ukrainą**. Jest to najmniejsza gmina w powiecie, głównie o charakterze rolniczym. Jej lesistość wynosi zaledwie 2,5% powierzchni (GUS 2018). Na terenie gminy znajduje się wiele zabytków nieruchomych, do których należą m.in. **Zespół dworski w miejscowości Hurko; Fortyfikacje twierdzy „Przemyśl” w Siedliskach; Zespół dworsko-parkowy w Medyce** związany z zasłużoną rodziną Pawlikowskich.

Orły

Gmina Orły położona jest w północnej części powiatu przemyskiego, jej obszar zajmuje powierzchnię **70 km²** i zamieszkuje ją **8894 mieszkańców** (126 osób/km²) czyli zamieszkuje ją **12,0% ludności powiatu**. Gmina stanowi **5,8% powierzchni powiatu** (GUS 2019). Gmina Orły otoczona jest gminami powiatu przemyskiego i sąsiaduje od południa z gminą Żurawica, od wschodu z gminą Stubno, a od północy i zachodu z gminami powiatu jarosławskiego odpowiednio: gm. Radymno i gm. Chłopice. Pod względem administracyjnym gmina dzieli się na 13 sołectw: Orły, Ciemięrzowice, Drohojów, Duńkowiczki, Hnatkowice, Kaszyce, Małkowice, Niziny, Olszynka, Trójczyce, Walawa, Zadąbrowie. Gmina Orły dzięki dobremu położeniu komunikacyjnemu oraz niewielkim odległościom od przejść granicznych w Medyce i Korczowej, posiada ułatwiony kontakt ze Wschodem. Posiada bardzo dobre warunki glebowe, co utwierdza rolniczy charakter gminy. Zalesienie w gminie wynosi jedynie 2,3% jej powierzchni (GUS 2018).

Bliska odległość od przejść granicznych w Medyce i Korczowej ułatwia połączenia międzynarodowe gminy, a na jej dostępność komunikacyjną wpływa również bliskość drogi krajowej nr 77. Szczególną popularnością wśród miłośników militariów cieszą się **fortyfikacje stanowiące część zewnętrzną umocnień Twierdzy Przemysł z ok. 1880 r. a zwłaszcza Fort dwuwałowy, pancerny oraz Szaniec Miedzypola, usytuowane w sołectwie Duńkowiczki. Fort XI Twierdzy Przemysł z czasów I wojny światowej, stanowi cenny zabytek historyczny południowo-wschodniej Polski.**

Przemysł

Gmina Przemysł ulokowana jest wokół miasta Przemysł, zajmuje 108 km² powierzchni powiatu i zamieszkuje ją **10 650 mieszkańców** (97 osób/km²) czyli **14,3% ludności powiatu**. Gmina stanowi **9,0% powierzchni powiatu** (GUS 2019). Pod względem zaludnienia gmina Przemysł posiada drugi co do wielkości po gminie Żurawica zasób ludności. Gmina Przemysł znajduje się w powiecie przemyskim i graniczy z gminami Fredropol, Krasieczyn, Krzywca, Żurawica, Medyka oraz miastem Przemysł. Od wschodu granicę gminy wyznacza Granica Państwa z Ukrainą. Gmina nie stanowi jednego zwartego terenu, lecz dzieli się na dwa wyodrębnione terytorialnie obszary, których łącznikiem jest miasto Przemysł, gdzie znajduje się siedziba Urzędu Gminy. Północno-zachodni obszar gminy położony jest na pograniczu Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Przemyskiego i w większości jest to teren pagórkowaty. Część południowo-wschodnia charakteryzuje się bardziej równinną powierzchnią. W skład gminy wchodzi 16 sołectw: Ostrów, Kuńkowce, Łętownia, Wapowce, Bełwin i Ujkowice w obszarze północno-zachodnim oraz Krówniki, Łuczyce, Rożubowice, Stanisławczyk, Malhowice, Hermanowice, Nehrybka, Pikulice, Grochowce i Witoszyńce w obszarze południowo-wschodnim. Największą miejscowością gminy jest Ostrów. Ze względu na bliskie sąsiedztwo głównym ośrodkiem usługowo-handlowym i miejscem pracy mieszkańców gminy jest miasto Przemysł. Na terytorium gminy występują złoża gazu ziemnego, a lesistość wynosi 33,7% jej powierzchni (GUS 2018). Gmina cieszy się atrakcjami turystycznymi w postaci **fortyfikacji Twierdzy Przemysł**. Na jej terenie znajduje się także **cerkiew greckokatolicka w Łuczycach**. W obszarze Gminy Przemysł występuje ponadto szereg innych obiektów o wartościach przyrodniczych objętych ochroną krajobrazową. Są to **parki zespołów dworskich** w Grochowcach, Hermanowicach, Łuczycach, Nehrybce, Ostrowie i Wapowcach, a także prawie wszystkie cmentarze. Obiekty te podlegają ochronie na mocy ustawy o ochronie dóbr kultury.

Stubno

Gmina Stubno jest najbardziej wysuniętą na północ gminą powiatu przemyskiego, graniczy z gminami: Medyka, Orły, Radymno a jej wschodnią granicę wyznacza granica państwowa z Ukrainą. W skład gminy wchodzi 8 sołectw: Barycz, Gaje, Hruszowice, Kalników, Nakło, Starzawa, Stubienko i Stubno. Zajmuje powierzchnię **89 km²** i zamieszkiwana jest przez **3864 mieszkańców** (44 osób/km²) czyli **5,2% ludności powiatu**. Gmina stanowi **7,3% powierzchni powiatu** (GUS 2019). Przez gminę przepływa **rzeka Wisznia**, która jest **prawym dopływem Sanu**. Położona na terenach równinnych jest gminą o charakterze typowo rolniczym, a jej zalesienie wynosi 11,8% powierzchni. **Mieszkańcami gminy są zarówno Polacy jak i mniejszość ukraińska**, kultywująca swoje tradycje. Urozmaicony krajobraz tworzy obszar dolinny z licznymi starorzeczami. Gmina cechuje się wyjątkowo czystym środowiskiem o sporej ilości łąk, pastwisk i stawów, przez co stanowi idealne warunki dla **siedliska bociana białego**. Położona na terenach ochrony przyrody z **Rezerwatem „Starzawa”** i doliny Sanu stwarza idealne warunki dla rozwoju agroturystyki. Na obszarze gminy znajduje się wiele zabytków podlegających ochronie konserwatorskiej m.in. wczesnośredniowieczne **grodzisko w Hruszowicach; Zespół cerkiewny w Kalnikowie; Zespół dworski w Stubnie**. W miejscowości Stubienko znajduje się zabytkowa, pochodząca z 1849 roku, **drewniana cerkiew greko-katolicka p.w. Narodzenia Bogarodzicy** (od 1971 roku kościół rzymsko-katolicki). Stanowi ona jedną z **atrakcji Szlaku Architektury Drewnianej na Podkarpaciu**.

Żurawica

Gmina Żurawica pod względem geograficznym położona jest w większości w Kotlinie Sandomierskiej w mezoregionie Podgórze Rzeszowskiego i w mniejszej części na Pogórze Przemyskim. Jej obszar zajmuje **96 km²** i jest najliczniej zamieszkiwaną gminą powiatu – **12968 mieszkańców** (134 osób/km²) jak również najbogatszą. Zamieszkuje ją **17,4% ludności powiatu**. Gmina stanowi **7,9% powierzchni powiatu** (GUS 2019). Przez jej teren przebiega **szlak kolejowy Medyka-Żurawica-Zgorzelec** (magistrala kolejowa Wrocław-Lwów (Ukraina) z węzłem przeładunkowym w Żurawicy, co stanowi o jej międzynarodowym znaczeniu. Duży obszar gminy zajmują obszary rolnicze, a jej lesistość wynosi 10,9% powierzchni. Gmina Żurawica jest gminą typowo rolniczą, na jej terenie znajduje się ponad **2100 gospodarstw rolnych**. W produkcji zwierzęcej **dominuje chów krów mlecznych oraz trzody chlewnej**. Ważną gałęzią rolnictwa jest **produkcja sadownicza**. Największe sady owocowe (głównie jabłoni) znajdują się w Żurawicy. Największym pracodawcą w gminie są Okręgowe Warsztaty Techniczne oraz Szpital dla Psychicznicy i Nerwowo Chorych w Żurawicy. W Bolestraszczykach

położony jest unikalny ogród biologiczny **Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytkowych Założeń Ogrodowych i Arboretum**. Od 2007 r. istnieje ogród dydaktyczno – sensualny dla **niepełnosprawnych** na powierzchni 1 hektara i jest usytuowany tuż przy głównym wejściu do arboretum (Informacje podane są także w języku Braille’a dla osób niewidomych). W całym arboretum w Bolestraszcach zostało zgromadzonych **kilka tysięcy odmian oraz różnych form roślin rodzimych i egzotycznych**. Są także gatunki wpisane na krajową czerwoną listę roślin, a także historyczne odmiany drzew owocowych, szczególnie jabłonie i dereń jadalny. Należy on do cennych zabytków przyrody i kultury południowo-wschodniej Polski. Arboretum obejmuje park i klasycystyczny dwór, w którym w połowie XIX w. mieszkał malarz Piotr Michałowski. Ten atrakcyjny teren odwiedzany jest przez turystów i naukowców z Polski i z zagranicy. Okolicę dodatkowo uatrakcyjniają dwa forty austriackie **Twierdzy Przemysł** z czasów I wojny światowej. Warto również obejrzeć **Zespół Pałacowo-Parkowy w Maćkowicach**, który składa się z pałacu po właścicielach ziemskich Skibniewskich oraz parku o powierzchni 3 ha. Obecnie stanowi on własność gminy i spełnia funkcję Ośrodka Oazowego dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Interesującym obiektem historycznym są także **ruiny fortów – XIII fortu „San Rideau”** w Bolestraszcach i fortu w Orzechowcach.

1.4. Środowisko naturalne

Środowisko naturalne powiatu przemyskiego wyróżnia się na tle całego województwa podkarpackiego, a jego urozmaicony krajobraz stanowi o znacznym potencjale dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Różnorodne ukształtowanie terenu, rozległa dolina rzeki San, wysoka sąsiedztwo do rozkwitu licznych form turystyki, a także wskazują potencjał pozostałych dziedzin związanych z jakością życia oraz budowy symbiozy rozwoju społeczno-gospodarczego z naturą.

Ukształtowanie terenu

Obszar Powiatu Przemyskiego położony jest na terenie Pogórza Karpackiego, w większości w obrębie Pogórza Przemyskiego. Od północy niewielka część należy do Pogórza Dynowskiego, od wschodu do Płaskowyżu Sańsko - Dniestrzańskigo i od południa do Gór Sanocko - Turczańskich. Większość powierzchni powiatu, a zwłaszcza jego południowa i zachodnia część leży na wysokości powyżej 500 m n.p.m. Najwyższe wzniesienie to Suchy Obycz (617 m n.p.m) w Górach Sanocko-Turczańskich. Od strony wschodniej obszar powiatu jest obniżony na szerokości 60 km pomiędzy brzegiem Karpat a krawędzią Rostocza i jest to tzw. Brama Przemyska.

Klimat

Podkarpackie leży na styku klimatu morskiego Europy północno-zachodniej i wschodnioeuropejskiego klimatu kontynentalnego. Wpływ na jego klimat ma również ukształtowanie powierzchni i podział fizjograficzny. Dlatego wyróżniamy tutaj trzy strefy klimatyczne:

- ❖ nizinny – Kotlina Sandomierska
- ❖ podgórski – Pogórze Karpackie
- ❖ górski – Beskid Niski i Bieszczady

Cechy klimatu przejściowego widoczne są na Pogórzu Karpackim. Klimat na terenie powiatu przemyskiego należy do regionu klimatycznego karpackiego, umiarkowany zimny. Średnia temperatura w roku kształtuje się na poziomie +7°C, w lecie w dzień osiąga pułap +18°C, w zimie zaś -3 do -5°C. Przeciętna ilość opadów wynosi od ok. 750 mm w części zachodniej do 800 mm w części wschodniej. Mróz występuje tutaj przez ok. 50 dni, przymrozki zaś nawet do 150 dni w roku. Pokrywa śnieżna utrzymuje się przez ok. 80 dni. Przeważają wiatry południowo-zachodnie.

Sieć rzeczna

Województwo podkarpackie położone jest w dorzeczach trzech rzek: Sanu, Wisłoka i Wisłoki, przy czym San (zasilany wodami Wisłoka) i Wisłoka to dwa duże karpackie dopływy Wisły.

Powiat przemyski posiada duże zasoby wód powierzchniowych. Główne ciek wodne na terenie powiatu to:

- **rzeka San** (długość 81,3km, powierzchnia 1630,18 km²) na terenie powiatu przepływa przez gminy Dubiecko, Krzywca, Krasiczyn, Przemyśl, Medyka, Stubno, Orły, Żurawica.
- **rzeka Wiar** (długość 32,5 km, powierzchnia 335,93 km²) przepływa przez gminy Fredropol i Przemyśl.

Na terenie powiatu głównymi prawostronnymi dopływami Sanu są: Wiar, Wisznia (źródło rzeki znajduje się na terenie Ukrainy), Stupnica, Olszanka. Pod względem hydrologicznym zasoby powiatu można określić jako dobre, świadczy o tym ilość cieków wodnych, których część ma charakter górski.

San jest jedną z największych i najpiękniejszych rzek w Polsce. Liczy 457, 8 km długości, a powierzchnia jego dorzecza wynosi 16,9 tys. km kwadratowych. San uchodzi za jeden z najciekawszych i najatrakcyjniejszych szlaków wodnych w naszym kraju. Dla celów turystyki kajakowej wykorzystywany jest odcinek od Sanoka do Przemyśla, malowniczy z uwagi na różne formy krajobrazu, ale także bogactwo architektury drewnianej i murowanej. Urząd marszałkowski w Rzeszowie i Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna zainicjowały projekt „**Błękitny San – szlak wodny**”, do realizacji którego włączyło się 20 podkarpackich gmin, leżących w dorzeczu Sanu. W przedsięwzięciu tym chodzi przede wszystkim o wykorzystanie walorów przyrodniczych, krajobrazowych, ale również kulturowych dorzecza Sanu i stworzenie z nich kompleksowej atrakcji turystycznej. W ramach tego pomysłu zostaną wytyczone trzy szlaki: wodny, rowerowy i szlak radzieckich fortyfikacji wojennych tzw. Linii Mołotowa, wokół których powstanie cała niezbędna do udostępnienia infrastruktura z bazą rekreacyjno-wypoczynkową.

Od swego źródła aż do Przemyśla jest rzeką typowo górską z wartkim nurtem, zaś poniżej Przemyśla ma już charakter rzeki nizinnej. Do wypraw kajakowych najlepiej nadają się dwa główne odcinki rzeki: od Zwierzynia do Przemyśla o długości 158 km oraz od Przemyśla do ujścia Sanu do Wisły koło Dąbrówki Pniowskiej nieco poniżej Sandomierza o długości 173 km, zaś najlepsze miesiące do spływów to okres od kwietnia do lipca.

Surowce naturalne

Na terenie powiatu przemyskiego występują bogactwa naturalne: gaz ziemny oraz surowce mineralne: piaskowce, wapienie, gipsy (w tym gips alabastrowy), glinki ceramiczne, piaski (w tym piaski szklarskie) i żwiry, a także torf, wody mineralne i geotermalne.

Na terenie powiatu przemyskiego występuje niewiele bogactw naturalnych, jednak te z nich, które są eksploatowane, mają duże znaczenie w skali ponadlokalnej. Do najważniejszych należą **złoża gazu ziemnego, zlokalizowane głównie w gminie Przemyśl (Jaksmanice, Wapowce) i Żurawica (Maćkowice)**. Są to ważne w skali krajowej złoża wysokokalorycznego gazu ziemnego, które są na bieżąco eksploatowane. Niewielkie ilości **ropy naftowej** zostały odkryte i wydobywane do 1950 r. w Słonnem w gminie Dubiecko. Występujące na terenie powiatu złoża gazu ziemnego, ze względu na długotrwałą eksploatację są na wyczerpaniu. Trwają natomiast poszukiwania nowych złóż, głównie na dużych głębokościach, praktycznie na terenie całego powiatu. Obok eksploatacji gazu ziemnego i ewentualnie ropy naftowej, istnieją możliwości wydobywania **łupków bitumicznych**, które występują w Karpatach na linii Kuźmina-Siedliska. Niewielkie złoża **rud żelaza** (głównie w postaci sferosyderytów) znajdują się

w skałach fliszowych w okolicach Rybotycz i Bełwina, nie mają jednak wartości przemysłowej. W rejonie Karpat, znajdują się eksploatowane złoża surowców budowlanych i chemicznych, w tym głównie **diatomitów** (Jawornik Ruski), które są cennym materiałem izolacyjnym, **wapieni i margli** (Krzeczkowa). Ponadto występują tu **piaskowce i łupki stosowane**, jako kruszywo lub surowiec ceramiki budowlanej. W części środkowej i północnej powiatu występują pewne ilości **gipsów i anhydrytów**. Zasoby anhydrytów występują głównie w rejonie Przemyśla, zalegają jednak na dużej głębokości (ok. 2600 m), przez co nie nadają się do wykorzystania. Ponadto w rejonie Dubiecka występują **złoża torfów**, które są objęte ochroną w postaci rezerwatu Broduszurki. Niewielkie złoża **solii kamiennej** zostały odkryte w Aksmanicach. Koncesje na eksploatację złóż na terenie powiatu przemyskiego zostały wydane przez Starostę Przemyskiego, Marszałka Województwa Podkarpackiego na wydobycie kruszywa i Ministra Środowiska na wydobycie gazu ziemnego.

- **ROPA NAFTOWA** - występuje głównie na Podkarpaciu uznawanym za tradycyjne zagłębie naftowe. Jej złoża rozmieszczone są wzdłuż pasa o długości ok. 160 km i szerokości 15-40 km. Złoża ropy naftowej znajdują się w okolicach Przemyśla.
- **GAZ ZIEMNY** - jego złoża na Podkarpaciu występują obok pokładów ropy naftowej, znajdziemy je także w powiecie lubaczowskim, jarosławskim, przeworskim, rzeszowskim i dębickim oraz przemyskim.
- **WAPIENIE** - zalegają na Roztoczu, w okolicach Brusna, Płazowa (największe zasoby), Dziewięcierza i Huty Różanieckiej, koło Przemyśla, Hermanowej i Niechobrza. Cenne w produkcji cementów, wapna nawozowego i budowlanego oraz kamienia.
- **GLINY I GLINKI** - od Dębicy po Przemyśl; glinki tzw. bentonity - Fredropol, Pikulice. Gliny i glinki szeroko stosowane są w przemyśle ceramicznym, chemicznym i w produkcji materiałów budowlanych.
- **PIASKI I ŻWIRY** - głównie w Kotlinie Sandomierskiej: piaski lądowe (pospóty) - Pikulice. Drobne złoża pirytów i syderytów występują na Pogórzu Karpackim.

Gleby

Środowisko glebowe na terenie powiatu jest stosunkowo zróżnicowane, co wynika z różnorodności budowy podłoża geologicznego, niejednorodną topografią charakteryzującą się nachyleniami i wysokością powierzchni terenu, pośrednio także z bogactwem szaty roślinnej, a wreszcie zmienności czynników antropogenicznych. **Gleby powiatu przemyskiego należą do lepszych gleb w województwie podkarpackim.** W północno-wschodniej części powiatu

dominują **czarnoziemy, gleby brunatne i pyłowe** wytworzone z lessów oraz utworów pyłowych lessowatych, piasków i glin. W południowej części na obszarach górzystych dominują gleby brunatnej pyłowe. Najlepszymi glebami w powiecie są gleby wytworzone z lessów i mady zaliczane przeważnie do klasy II, IIIa, IIIb, a częściowo do klasy I, IVa, i IVb. Większość gleb powiatu charakteryzuje się **kwaśnym odczynem** (ok. 69 % UR), niską zasobnością w **dostępny dla roślin fosfor i potas oraz magnez**. Wśród gleb powiatu przemyskiego wytworzonych z lessów przeważają czarnoziemy charakteryzujące się lekko kwaśnym i obojętnym odczynem, występują one głównie **w obrębie Pogórza Rzeszowskiego**. Wśród kompleksów rolniczej przydatności przeważają kompleksy pszenne: pszeny bardzo dobry (Medyka, Orły, Przemyśl, Żurawica, Stubno, Fredropol), pszeny dobry (Medyka, Orły, Przemyśl, Żurawica, Stubno, Fredropol) i pszeny górski (Bircza, Dubiecko, Krasiczyn, Krzywca.).

Lasy

Obszar powiatu przemyskiego należy do jednego z bardziej zalesionych w regionie. Lasy powiatu przemyskiego pod względem terytorialnym należą do Nadleśnictw Bircza, Dynów, Krasiczyn, Kańczuga i Jarosław. **Lesistość** na terenie powiatu przemyskiego zajmuje **40,2%** (GUS 2018) ogólnej powierzchni powiatu. Najbardziej zalesione obszary leżą na południu, co wynika z niewielkiej gęstości zaludnienia tych obszarów oraz mniej korzystnych warunków przyrodniczych do produkcji rolnej. Lasy zajmują ponad połowę powierzchni następujących gmin: **Krasiczyn (62,4%), Bircza (61,2%) i Fredropol (52,8%)**. Lasy powiatu przemyskiego oprócz walorów użytkowych w postaci pozyskiwanego drewna w celach produkcyjnych, stanowią niezaprzeczalną atrakcję turystyczną, zwłaszcza w połączeniu z malowniczym górskim krajobrazem i czystym środowiskiem naturalnym. Lasy ze względu na dużą powierzchnię i bogatą bioróżnorodność walorów przyrodniczych stanowią niezwykle dogodne środowisko do uprawiania turystyki i rekreacji.

Ochrona przyrody

Obszarem chronionym na terenie powiatu jest **Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego. Pogórze Przemyskie**, wznosi się na wschód aż do granicy państwa, a na południu przechodzi w Góry Słonne. To pasmo jest częścią Gór Sanocko-Turczańskich. Wszystkie podkarpackie pasma Pogórza według podziału fizycznogeograficznego zaliczane są do Karpat Zachodnich. Przyrodniczy uważają jednak, że Pogórze Przemyskie należy do Karpat Wschodnich. Od południa Pogórze graniczy z Obniżeniem Gorlickim i Kotliną Jasielsko-Krośnieńską zwaną także Dołami Jasielsko-Sanockimi. Pogórze Przemyskie jest najmniej zaludnione i najbardziej zalesione. Park

Krajobrazowy położony jest na południowy zachód od Przemysła i **zajmuje powierzchnię 61 862 ha**. Park leży na terenach gmin: Bircza, Dubiecko, Dynów, Fredropol, Krasiczyn, Krzywca, Przemysł i miasta Dynów, w powiecie przemyskim i rzeszowskim. Zadaniem Parku jest ochrona charakterystycznych na tym obszarze suchych dolin, przejściowych i wysokich torfowisk – Bachórzec. Znajdują się tu również odkrywki fliszu karpackiego. **Jodłowo-bukowe lasy tych terenów są ostoją żbików, rysia, niedźwiedzi, jeleni karpackich oraz bardzo rzadkiej żaby dalmatyńskiej**. Na terenie parku istnieje **9 rezerwatów przyrody**. Leży ono na wschodzie woj. podkarpackiego przy granicy z Ukrainą. Zachodnią i północną granicę tego obszaru stanowi San. Od wznoszących się na południu Bieszczadów tę krainę oddzielają Góry Sanocko-Turczańskie. Pogórze Przemyskie to takie "małe Bieszczady". Góry są tu wprawdzie niższe, ale te tereny są równie - a może nawet bardziej - dzikie jak Bieszczady. Wędrując dzisiaj po Pogórze Przemyskim zdarza się, że przez wiele kilometrów nie napotkamy siedzib ludzkich. Przez wielkie odstępy leśne wiodą asfaltowe i szutrowe drogi, którymi łatwo dojechać do położonych w karpackiej puszczy placów biwakowych. Można z nich rozpocząć pieszą lub rowerową wędrówkę w głąsę. Jest to doskonała kraina dla turystów marzących o wyprawach w naprawdę dzikie miejsca.

Powołując się na Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska **na terenie powiatu przemyskiego istnieją następujące formy ochrony przyrody:**

- Rezerваты przyrody (14) o powierzchni 1 188,53 ha;
- Parki krajobrazowe (1) o powierzchni 55 939,40 ha;
- Obszary chronionego krajobrazu (1) o powierzchni 29 424,90 ha;
- Obszary Natura 2000 (6);
- Użytki ekologiczne (103) o powierzchni 228,44 ha;
- Stanowiska dokumentacyjne (18) o powierzchni 5,79 ha;
- Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (1) o powierzchni 100,00 ha;
- Pomniki przyrody (293).

Park Krajobrazowy Pogórze Przemyskiego, fot. Archiwum wydz. PEK

Park Krajobrazowy Pogórze Przemyskiego utworzono w 1991, zajmuje powierzchnię 61 862 h. **Pod względem wielkości jest czwartym parkiem krajobrazowym w Polsce.** Swym zasięgiem obejmuje gminę Bircza, Dubiecko, Fredropol. Krasiczyn, Krzywczca i Przemysł. Obszar Parku obejmuje jedyny w Polsce fragment najbardziej wysuniętych na zachód lesistych pogórz Karpat Wschodnich. Rozległe kompleksy leśne, w postaci buczyn i grądów, stanowią dominujący element krajobrazotwórczy. **Lasy zajmują bowiem 64 % powierzchni Parku.** Najpiękniejsze lasy jodłowo - bukowe oraz dobrze zachowane naturalne buczyny, można podziwiać w wyższych partiach Pogórze, w paśmie Turnicy. Dominującym zbiorowiskiem roślinnym Pogórze jest podgórska forma buczyny karpackiej, w drzewostanie której obok buka występuje dość licznie jodła, a także świerk, jawor i wiąz górski. Wielką osobliwością przyrodniczą Parku są zbiorowiska kserotermiczne przypominające kwietny step łąkowy (Rybotycze, Makowa). Cennym jest także obecność torfowiska przejściowego i wysokiego w okolicach Dubiecka (m. Bachórzec) objętego ochroną prawną w rezerwacie torfowiskowym "Broduszurki". Najcenniejsze fragmenty Parku objęte są prawną ochroną w **14 rezerwatach przyrody**: „Broduszurki” w Bachórcu, „Brzoza Czarna” w Reczpolu, „Krępak” w Korzeńcu, „Kalwaria Paclawska” w Kalwarii Paclawskiej, „Kopystanka” we wsi Kopysno, „Kozigarb” w Słonnem, „Leoncina” w Tarnawcach, „Przełom Hołubli” w Korytnikach (rezerwat leśny położony jest u podnóża wzniesienia Bukowy Garb (426 m n.p.m.), z którego wypływa potok Hołubla, meandrujący pomiędzy górkami zbieżnymi, tworząc terasy, rozlewiska i głębokie wąwozy),

„Reberce” w Woli Korzenieckiej, „Turnica” w Makowej. Na części gruntów Parku utworzono Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Birczańskie”. Ciekawa jest fauna Parku. W dużych kompleksach leśnych mają tu swoją ostoję ssaki: jelen karpacki, sarna, dzik, ryś i żbik, a z płazów traszka karpacka będąca jedynym wśród kręgowców, karpackim endemitem. Gnieźdzą się tu jastrzębie, pustułki, puchacze, inne gatunki sów, orlik krzykliwy (ok. 10 % populacji krajowej), trzmiełodaj oraz bocian czarny. Ochroną pomnikową objęto dotychczas ponad 150 obiektów przyrody żywej. Najliczniejsze są lipy i dęby. Najokazalsze drzewa można spotkać w zabytkowych ogrodach i parkach. Przez teren Parku prowadzi sześć szlaków turystycznych o łącznej długości ok. 160 km. Wędrując szlakami można zwiedzić wiele cennych zabytków kultury. Do najcenniejszych należą: zespół kościelno-klasztorny oo. Franciszkanów w Kalwarii Paclawskiej, murowana cerkiew obronna z XV/XVI w. w Posadzie Rybotyckiej oraz zespół zamkowo-parkowy z XVI wieku w Krasieczynie. W Parku jest **11 tras ścieżek przyrodniczo-edukacyjnych**, z których 3 prowadzą po terenie rezerwatów przyrody. Aby chronić bogactwo awifauny utworzono **obszar Natura 2000 "Pogórze Przemyskie"**. Niewiele jest podobnych miejsc, gdzie tak licznie występuje fauna fruująca. To przede wszystkim orzeł przedni, orlik krzykliwy, gadożer, dzięcioł trójpalczasty, puszczyk uralski, oraz zalatujący tu czasami znad Uralu orzeł cesarski.

Przemysko - Dynowski Obszar Chronionego Krajobrazu obszar chronionego krajobrazu położony wokół Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego, pełni rolę jego otuliny o łącznej powierzchni **47 346 ha**. Obszar ten ma charakter podgórski z licznymi, niezbyt wysokimi wzniesieniami, poprzecinanymi potokami. Najwyższe wzniesienia dochodzą do 430 m n.p.m. Na piękno krajobrazu tego obszaru składa się mozaikowość pól uprawnych z kompleksami lasów, wiele pomników przyrody, doliny meandrujących rzek oraz pamiątki historyczne i walory kulturowe. Najokazalszymi drzewami pomnikowymi w powiecie są:

- dąb szypułkowy w Kuźminie (gmina Bircza)
- 400-letni dąb szypułkowy w Babicach (gmina Krzywca),
- 2 dęby szypułkowe w wieku 400 i 450 lat w Wapowcach (gmina Przemyśl).

Osobliwością geologiczną są formacje solonośne w Komarnicach i Aksmanicach w gminie Fredropol oraz Dubiecku. Spotkać można rzadkie gatunki zwierząt. Do najciekawszych należą: gronostaj, dzik, kuna leśna; z ptaków występują: jastrząb, myszołów, trzmiełodaj i bocian czarny, a z gadów żmija zygzakowata.

Rezerваты przyrody charakteryzują się dużą różnorodnością biologiczną. W powiecie przemyskim wyróżniamy rezerваты florystyczne, faunistyczne, krajobrazowe, leśne,

torfowiskowe. Na tych terenach ostoje znajdują liczne gatunki chronionych i rzadkich roślin oraz zwierząt i grzybów.

Rezerwaty przyrody

Rezerwat leśny „Brzoza Czarna”.

Utworzony został w roku 1970, na powierzchni 2,66 ha, na terenie wsi Reczpol w gminie Krzywca. W rezerwacie rosną brzozy czarne o tzw. pierśnicach (obwodach pnia na wysokości 130 cm) 9–39 cm i wysokości 10–16 m. Jednak dominującym gatunkiem jest tutaj pospolita brzoza brodawkowata, z domieszką grabu, jesionu, dębu, jaworu, olszy szarej i czarnej oraz topoli osiki. Warstwa krzewów złożona jest z derenia świdwy, jarzęba pospolitego, wierzby uszatej, a w runie na wiosnę łąkami kwitnie zawilec gajowy i miodunka ćma. Faunę reprezentują przedstawiciele gromady ssaków: wilk, lis, tchórz, kuna leśna, zając szarak, sarna, dzik, wiewiórka, nietoperz, mysz leśna i nornica pospolita. Z ptaków dostrzec można: jastrzębia gołębiarza, jastrzębia krogulca, myszołowa zwyczajnego, sowę pójdzkę, kukułkę pospolitą, dzięcioły, wronę siwą, gawrona pospolitego, szpaka, wilgę pospolitą, dzwońca, szczygła, ziębę, wróbla mazurka, mysikrólika, sikorkę bogatkę, drozda kosa, gołębia (grzywacza, siniaka, turkawkę), kuropatwę. Gady, płazy i mięczaki reprezentują m.in.: jaszczurka (zielona, żyworodna), padalec, żmija zygzakowata, żaba (płowa, rzekotka), ropucha pospolita i ślimak winniczek.

Rezerwat florystyczny „Szachownica”.

Utworzony został w roku 2001, na powierzchni 13,63 ha, we wsi Stubno (gmina Stubno). Rezerwat położony jest na wilgotnych łąkach, ma kształt prostokąta, jego granice na całej długości przebiegają rowami melioracyjnymi. Powstał w celu ochrony stanowiska szachownicy kostkowatej, rośliny wyglądem przypominającej małego tulipana z kwiatem zwróconym ku dołowi.

Szachownica w Krównikach.

Utworzony został w roku 1974, na powierzchni 16,67 ha na terenie wsi Krówniki, w gminie Przemyśl. Głównymi gatunkami porastającymi obszar chroniony są rośliny łąkowe. W północnej jego części największy udział mają: dominująca tymotka łąkowa, wiechlina łąkowa, jaskier ostry, żywokost lekarski, rzeżucha łąkowa, szczaw zwyczajny. Szachownica w tej części rośnie

pojedynczo. Dominuje natomiast w centralnej części, towarzyszy jej tu śmiałek darniowy, jaskier rozłogowy, koniczyna łąkowa oraz mniszek lekarski.

Rezerwat leśno-krajobrazowy „Krępak” .

Utworzony został w roku 1991, na powierzchni 138,46 ha w okolicy miejscowości Korzeniec, w gminie Bircza. Ze środkowej części rezerwatu wypływa potok Korzeniecki. Na całym obszarze występuje gęsta sieć małych potoków i okresowych cieków, które mają zdecydowanie górski charakter – ich doliny są głębokie, a koryta wąskie. Na obszarze rezerwatu występuje rzadka i chroniona roślinność: podkolan biały, storczyk plamisty i szerokolistny, wawrzynek wilczełyko, skrzyp olbrzymi, widłak jałowcowaty, bluszcz zwyczajny.

Rezerwat leśno-krajobrazowy „Przełom Hołubli”.

Utworzony został w roku 1995, obejmuje obszar 46,42 ha na terenie dwóch wsi: Wapowce (gmina Przemysł) oraz Korytniki (gmina Krasieczyn). Rezerwat położony jest u podnóża wzniesienia Bukowy Garb (426 m n.p.m.), z którego wypływa potok Hołubla, meandrujący pomiędzy górkami zboczami, tworząc terasy, rozlewiska i głębokie wąwozy. Ich ściany o poszarpanych ścianach, w wielu miejscach przywalone są podmytymi lub obsuniętymi drzewami, stwarzając wrażenie dzikości i niedostępności.

Rezerwat leśno-krajobrazowy „Reberce”.

Utworzony został w roku 1995, na powierzchni 190,96 ha w miejscowościach Krajna, Łomna i Wola Korzeniecka w gminie Bircza. W rezerwacie wyróżniono jeden typ siedliskowy lasu – las wyżynny z dominującym zbiorowiskiem podgórskiej formy buczyny karpackiej. Zachowały się tu cenne fragmenty borów jodłowo-bukowych mające charakter naturalny. Zajmują one prawie 90% terenu. Oprócz dominujących gatunków rosną tu jawor, świerk, wiąz, dąb, grab, modrzew, osika i sosna. W składzie flory odnotowano 298 gatunków roślin (w tym 17 taksonów objętych ochroną gatunkową), wśród nich 29 górskich. Do najpopularniejszych należą: jeżyna gruczołowata, wietlica samicza, gajowiec żółty marzanka wonna, nerecznica samcza, starzec Fuchsa, żywiec gruczołowaty, turzyca drżączkowata, czyściec leśny, turzyca orzęsiona, szczawik zajęczy, turzyca leśna i tojeść gajowa.

Rezerwat leśny „Turnica”.

Utworzony został w roku 1995, na powierzchni 151,50 ha we wsi Makowa niedaleko Arłamowa, w gminie Fredropol. Flora tego terenu jest bardzo bogata, liczy 261 taksonów. W tej warstwie współdominują dwa gatunki: lepieźnik różowy i biały. Występują tu także: niecierpek pospolity, szałwia lepka, oraz charakterystyczny dla buczyny karpackiej żywokost sercowaty. W prześwietlonych partiach drzewostanu można spotkać także wysoką, okazałą bylinę pokrzyka wilczą jagodę. Z 28 gatunków górskich wymienić należy: żywca gruczołowatego, kosmatkę olbrzymią, przenęta purpurowego, przetacznika górskiego i kozłka bżowego. Florę kserotermiczną reprezentują: przymiotno ostre, lebiodka pospolita, babka średnia i jaskier wielokwiatowy, wszystkie związane z suchszymi, silniej nasłonecznionymi fragmentami poboczy dróg. Do występujących tu gatunków ściśle chronionych należą m.in.: barwinek pospolity, bluszcz pospolity, wawrzynek wilczełyko, podkolan biały, storczyk plamisty i szerokolistny, a do objętych ochroną częściową: kopytnik pospolity, pierwiosnek wyniosły, centuria pospolita, przytulia wonna i goryczka trojeściowa. W rezerwacie i jego otulinie można obserwować 39 gatunków ptaków, z których 22 uznano za lęgowe. Najliczniejsze są drobne ptaki śpiewające, mniej licznie ptaki drapieżne (orlik krzykliwy, myszołów, trzmielojad, orzeł przedni), liczne dzięcioły (zielonosiwy, czarny i biało-grzbietny), kruk oraz puszczyk uralski.

Rezerwat leśno-krajobrazowy „Kalwaria Pałacowska”.

Utworzony został w roku 2001 na powierzchni 173,18 ha we wsiach Huwniki i Nowosiółki Dydyńskie, w gminie Fredropol. Obok elementów kulturowych w rezerwacie „Kalwaria Pałacowska” ochronie podlega zbiorowisko roślinne grądu (ze starodrzewem dębowo-grabowym) oraz podgórska forma buczyny karpackiej. Obszar chroniony położony jest na wysokości 257– 413,8 m n.p.m. W dobrze zachowanym zbiorowisku grądu występuje runo bogate w takie gatunki, jak: szałwia lepka, żywiec gruczołowaty, pierwiosnka wyniosła, kokorycz i inne. Z kolei podgórska forma buczyny karpackiej charakteryzuje się cennym drzewostanem jodłowym i bukowym. Występują także, rosnące pojedynczo lub w grupach, dęby szypułkowe o wymiarach pomnikowych. Z kolei w okolicach kapliczki „Pustelnia św. Magdaleny” rośnie sporo dębów o ciekawych kształtach: karłowatych lub o wysokości kilkunastu metrów i widocznych na powierzchni gruntu systemach korzeniowych. Spowodowane jest to obecnością twardych margli krzemionkowych tuż pod warstwą gleby, nie sprzyjających prawidłowemu wzrostowi drzew. Znaleźć tu można także naturalne stanowisko zimowita jesiennego. Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie jelenia europejskiego, sarny, dzika, zająca szaraka, jeża, kreta i innych zwierząt. Z awifauny dostrzeżono m.in.: puchacza, bociana czarnego, trzmielojada,

muchołówkę białoszyjną, puszczyka uralskiego, jarząbka i orlika krzykliwego. Żyją tu liczne gatunki owadów; wymienić można: chrząszcza majowego, pszczołę miodną, trzmieła ziemnego, szerszenia, mrówkę rudnicę, pazia królowej, liczne rusałki – pawika, admirala, osetnika, pokrzywnika, ceika, a także zmrocznika wilczomlecza i fruczaka gołąbka.

Rezerwat leśno-krajobrazowy Kopystanka.

Utworzony został w roku 2001, obejmuje 188,67 ha na terenie wsi Kopysno i Posada Rybotycka, w gminie Fredropol. Góra Kopystanka (540,6 m n.p.m.) to jedno z najwyższych wzniesień Pogórza Przemyskiego. Rezerwat obejmuje niezalesiony szczyt góry oraz fragment lasu na południowym stoku – chroniony obszar na wysokości 340–540,6 m n.p.m. Chronione są tu murawy kserotermiczne z bardzo rzadkim gatunkiem ostrożeniem siedmiogrodzkim (inna nazwa – ostrożenie głowacz). Jest to jego jedno z trzech naturalnych siedlisk w Polsce. Znajduje się tu także zbiorowisko podgórskiej buczyny karpackiej. Na zboczach góry dominuje kłosownica pierzasta, a spotkać tu można także tymotka Bohemera, przetacznika ząbkowanego zw. Austriackim i przetacznika wiosennego. Teren pocięty jest wąwozami, którymi zwykle płyną małe ciek wodne, mające swoje źródła na obszarze rezerwatu. Zaobserwowano 16 gatunków ssaków, wśród nich m.in.: borsuka europejskiego, łasicę, kunę leśną, gronostaja, popielicę oraz sporadycznie żerujące rysie i wilki. Na terenie chronionym w okresie lęgowym doliczono się 53 gatunki ptaków, gniazduje tu m.in.: orlik krzykliwy, puszczyk uralski i dzięcioł zielonosiwy. Spośród żyjących 9 gatunków płazów za szczególnie cenne uznano traszkę karpacką i salamandrę plamistą. Z 5 gatunków gadów można tu spotkać m.in.: jaszczurkę zwinę i żyworodną, padalca zwyczajnego, zaskrońca zwyczajnego i żmię zygzakowatą. Stwierdzono występowanie licznych owadów: chrząszcza majowego, pszczoły miodnej, trzmieła ziemnego, szerszenia, mrówki rudnicy, pazia królowej, rusałek (pawika, admirala, osetnika, pokrzywnika i ceika), kraśnika sześcioplamka, zmrocznika wilczomlecza i fruczaka gołąbka.

Rezerwat Florystyczny Leoncina.

Utworzony został w roku 2001, na powierzchni 8,67 ha, we wsi Tarnawce w gminie Krasieczyn. Warstwa runa charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem, bo na tak niewielkiej powierzchni wyróżniono 117 gatunków roślin. Odnaleziono przykłady m.in.: jaskra kaszubskiego, turzycy orzęsionej oraz najliczniej występującej gwiazdnicy wielkokwiatowej. Sporadycznie spotykany jest żywiec gruczołowaty i cebulkowaty. Licznie rośnie: nieczelnica samcza gajowiec żółty, kłosownica leśna, miodunka ćma, szczyr trwały, kopytnik pospolity, wilczomlecze migdałolistny, przylaszczka pospolita, i inne. W dużych ilościach zinwentaryzowano m.in.: dzięgiel leśny,

szczawika zajęczego, parzydło leśne, malinę właściwą oraz konwalijkę dwulistną. Z gatunków wschodniokarpackich występuje tutaj głównie sałatnica leśna. Przedstawiciele fauny to: jelen europejski, sarna, dzik, lis, borsuk, kuna leśna, gronostaj, tchórz, łasica łaska, kret, popielica, orzesznica, żołądnica, koszatka i wiewiórka pospolita. Z kolei reprezentanci awifauny to m.in.: jastrząb gołębiarz, kukułka, myszołów zwyczajny, sójka pospolita, jarząbek, kuropatwa i bocian czarny. Zaobserwowano liczne gatunki herpetofauny, podlegające ochronie ścisłej: zaskrońca zwyczajnego, padalca zwyczajnego, żmiję zygzakowatą, traszkę górską i karpacką, ropuchę paskówkę, grzebiuszkę ziemną i salamandrę plamistą.

Rezerwat leśny „Starzawa”.

Utworzony został w roku 2003, na powierzchni 196,56 ha we wsi Starzawa w gminie Stubno. Ochroną objęto zespół łągu wiązowojesionowego, który obecnie należy do najrzadszych zespołów leśnych w Kotlinie Sandomierskiej, a zarazem najrzadszych w Polsce. Występują tu m.in.: okazałe, ponad 100-letnie egzemplarze wiązu pospolitego, jesion, dąb szypułkowy. Najliczniej rośnie tu olsza czarna oraz gęsta warstwa krzewów złożona głównie z czeremchy, bzu czarnego, leszczyny, maliny właściwej i trzmieliny zwyczajnej. Łęgi zajmujące 150 ha porastają bardzo żyzne siedliska pozostające pod wpływem zalewów rzecznych. Obok nich rosną grądy subkontynentalne oraz łągi jesionowo-olszowe. Rezerwat odznacza się dużym bogactwem florystycznym – występuje tu 245 gatunków roślin (25 gatunków drzew, 21 krzewów i krzewinek oraz 199 roślin zielnych), w tym 5 gatunków flory górskiej (m.in. żywiec gruczołowaty i cebulica dwulistna). Do najpospolitszych roślin zielnych w aspekcie wiosennym należą: ziarnopłon wiosenny, zawilec gajowy i żółty, kokorycz pełna i pusta, kuklik zwisły, kniec błotna. W późniejszym okresie dominację przejmują w większości gatunki o charakterze ziołoroślowym: wiązówka błotna, pokrzywa zwyczajna, czosnaczek pospolity, podagrycznik pospolity, niecierpek pospolity, czyściec leśny i rudbekia naga. Największą osobliwością rezerwatu jest szachownica kostkowata. Inne ściśle chronione rośliny to: wawrzynek wilczełyko, zimowit jesienny i ciemiężca zielona, a częściowo chronione: kalina koralowa, kopytnik pospolity, kruszyna pospolita, pierwiosnek wyniosły, porzeczka czarna i przytulia (marzanka) wonna. Stwierdzono bardzo wysokie zagęszczenie par lęgowych ptaków – około 100 par/10 ha – na co wpływ ma zapewne sąsiedztwo stawów rybnych. Dominują tu: zięba, kapturka, piecuszek, trznadel, strumieniówka i słowik szary. Z drapieżników występują myszołów zwyczajny i orlik krzykliwy. Fauna ssaków ma charakter typowo leśny: jelen, dzik i sarna, kilka lat temu widywany był tu również łoś. Z drapieżników występują: lis, kuna leśna i wydra. Notuje się również jenoty i borsuki.

Rezerwat Przyrody nieożywionej "Kozigarb".

Został uznany za rezerwat przyrody nieożywionej w 2012 r. Jego powierzchnia wynosi 33,3 ha. Położony jest w obrębie miejscowości Bachórzec i Słonne w gminie Dubiecko. W granicach obiektu występuje rzadkie na tym terenie zbiorowisko kwaśnej buczyny górskiej (*Luzulo luziloidis*-*Fagetum*) oraz subkontynentalny grąd (*Tilio cordatae*-*Carpinetum betuli*) w odmianie małopolskiej. W obrębie rezerwatu spotkać można licznych przedstawicieli flory górskiej i wiele gatunków, podlegających ochronie gatunkowej. Do ciekawszych taksonów należą: naparstnica zwyczajna, lilia złotogłów, śnieżyczka przebiśnieg. Cennym elementem istniejącego tu ekosystemu leśnego są ponad 100-letnie drzewostany bukowe oraz „skarłowaciały” drzewostan bukowy z domieszką sosny, występujący w zbiorowisku kwaśnej buczyny górskiej. Należy także wspomnieć o ponad 140-letniej alei, będącej nie tylko ciekawym elementem w fizjonomii drzewostanów, ale stanowiącej także pewną wartość historyczno-kulturową rezerwatu. Położony w bezpośrednim sąsiedztwie Sanu kompleks leśny, w skład którego wchodzi omawiany obiekt, stwarza dobre warunki do bytowania wielu gatunków fauny. Są to: kumak górski, rzekotka drzewna, dzięcioł zielonosiwy, muchołówka białoszyja i mała.

Rezerwat faunistyczny „Skarpa Jaksmanicka”.

Utworzony został w roku 1991, na powierzchni 1,93 ha we wsiach Siedliska i Jaksmanice w gminie Medyka. Rezerwat jako pierwszy w Polsce chronił kolonię lęgową żoły – gatunku wpisanego do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. Występujące tu lessowe skarpy stanowią dogodne miejsce do zakładania nor lęgowych przez żoły i są chętnie zasiedlane przez ten gatunek. Pozostała część rezerwatu to nieużytkowana łąka powstała po eksploatacji lessu. Teren rezerwatu, odznacza się zróżnicowaniem zbiorowisk roślinnych. Dominują zbiorowiska leśne, głównie zespół grądu subkontynentalnego. W piętrze górnym drzewostanu przeważa dąb szypułkowy z domieszką grabu, sosny oraz sztucznie wprowadzonego dębu czerwonego bądź – często występującej w okolicach ruin fortów byłej Twierdzy Przemyśl – robinii akacjowej. W runie występują: zawilec gajowy, turzyca orzęsiona, przylaszczka szczawik zajęczy, gwiazdnica wielkokwiatowa, perłówka zwisła, bluszcz pospolity, marzanka wonna, gajowiec żółty, sałatnica leśna, kokoryczka wielkokwiatowa i nerecznica samcza. Teren rezerwatu zamieszkuje w okresie lęgowym 40 gatunków ptaków.

Pogórze Przemyskie szczególnie atrakcyjne jest wiosną. Pojawiają się wtedy łąny zawilców, pierwiosnków i innych geofitów, lasy mieniają się wieloma odcieniami zieleni, a w zdziczałych sadach kwitną drzewa owocowe. Osobliwością przyrodniczą tego obszaru są tereny otwarte przypominające kwietny step łąkowy. To doskonałe miejsce polowań ptaków drapieżnych.

Kobierce różnokolorowych kwiatów pojawiają się także na polach uprawnych. W zbożu czerwienią się maki, a na łąkach żółcą się mlecze. Występują także storczyki - najliczniej kukułki i podkolany biały.

1.5. Walory kulturowe i turystyczne

Powiat przemyski jest niewątpliwie cennym obszarem pod względem kulturowym i turystycznym. Bogactwo kulturowe tych terenów sięga do najstarszych dziejów istnienia ludzkości. Znane z tych terenów są ślady występowania wyrobów kultur paleolitycznych. Warunki naturalne w tym dogodny położenie i żyzne gleby lessowe, były niemalże idealnym miejscem dla osiedlania się ludności rolniczej począwszy od neolitu aż po czasy współczesne. W okresie średniowiecza ziemie obecnego powiatu przemyskiego były ważnym fragmentem pogranicza polsko-ruskiego, o czym dobitnie świadczy choćby obecność unikalnych w skali całego kraju zabytków romańskich. Przejściowe, a następnie trwałe włączenie Przemyśla i okolic do państwa piastowskiego, wraz ze strategicznym znaczeniem tzw. Bramy Przemyskiej, przesądziło o dziejowej randze tych ziem. Stąd **na obszarze powiatu znajduje się ogromna ilość obiektów dziedzictwa kulturowego o istotnym znaczeniu historyczno-turystycznym.**

XVIII-wieczny pałac Humnickich w Birczy

Projektowy wygląd Pałacu Humnickich. Źródło: UG Bircza

Pałac w Birczy znajduje się na zamkowym wzgórzu na wschód od miasteczka Bircza. Pochodzący z przełomu XVI/XVII wieku, początkowo drewniany dwór o charakterze obronnym otoczony fortyfikacjami. Został przebudowany na przełomie XVIII/XIX wieku stając się rezydencją pałacową. W późniejszych latach ulegał dalszym przekształceniom.

Zespół Zamkowo-Parkowy w Krasicy

Zespół Zamkowo – Parkowy w Krasicy, fot. Piotr Worosz

Zamek w Krasicy to jeden z najpiękniejszych skarbów architektury renesansowo-manierystycznej w Europie. Został zbudowany na przełomie XVI i XVII wieku przez Stanisława Krasickiego i jego syna Marcina. Zamek otoczony jest jednym z najpiękniejszych parków krajobrazowych w Polsce. Najstarsze założenia parku sięgają XVII wieku i mają charakter geometryczny. Bogactwo gatunkowe roślin, w tym również egzotycznych oraz chronionych, jest dodatkowym atutem krasicyńskiego parku. Rośnie tu ponad 200 gatunków drzew i krzewów z całego świata. Ogromną zaletą i niewątpliwie niebywałą atrakcją turystyczną są wiekowe dęby, aleje lipowe i bogactwo gatunkowych nasadzeń przyciągają licznych turystów.

Arboretum w Bolestraszcach

Arboretum w Bolestraszcach, fot. Agnieszka Sosnowska

Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytkowych Założeń Ogrodowych i Arboretum w Bolestraszcach położony jest 7 km na północ od Przemyśla w gminie Żurawica. Zajmuje powierzchnię 12,8 ha. Obejmuje swym zasięgiem: park, sad pomologiczny grupujący różnorodność odmian drzew i krzewów owocowych, szkółki oraz klasycystyczny dwór, w którym w XIX w. mieszkał malarz Piotr Michałowski. Na jego terenie mieści się dworek, który pełni rolę Muzeum Przyrodniczego. Arboretum spełnia zadania jako obiekt przyrodniczy, kulturowy, dydaktyczny naukowy. Zajmuje się gromadzeniem i udostępnianiem kolekcji roślin, a także czynną ochroną flory krajowej. W Arboretum można zobaczyć około 1800 gatunków, odmian i form drzew i krzewów, 1200 gatunków roślin zielnych /w tym 600 rodzimych/ i 180 gatunków roślin szklarniowych. Szczególnie interesujące są rośliny wodne żyjące tu na stanowiskach zastępczych i wtórnych: kotewka orzech wodny, paproć wodna, marsylia czterolistna, a także barwne grzybienie. Znalazły tu ostoję dzikie zwierzęta. Są to zarówno ptaki, jak też piękne motyle i trzmiele. W Arboretum prowadzi się działy: dendrologiczny wraz ze szkółkami, roślin rzadkich, zagrożonych i ginących roślin wodnych i bagiennych, roślin użytkowych kolekcje historycznych odmian i form zabytkowych.

Twierdza Przemysł

Źródło: Wydział PEK Starostwa Powiatowego w Przemysłu

Powstała w XIX wieku jako strategiczna infrastruktura wojskowa Austro-Węgier. Na początku XX wieku, była jedną z największych twierdz nowożytnych Europy. Podczas I wojny światowej stała się areną krwawych walk. Walczyli tu między innymi Austriacy, Węgrzy, Rosjanie, Niemcy, Czesi, Polacy, Włosi. Porównywano ją wówczas z francuską twierdzą Verdun, określając Przemysł mianem Verdun wschodniego frontu. Dziś stała się pomnikiem Bitwy Narodów 1914 - 1915, położonym w przepięknym krajobrazie podkarpackim, na malowniczych wzgórzach, pośród lasów. Obecnie jest jedną z cenniejszych atrakcji historycznych na terenie powiatu przemyskiego. Jest dziedzictwem kultury nie tylko dla mieszkańców Przemysła, lecz dla wszystkich narodów Europy. Znacznie zniszczona poprzez oblężenia z okresu I wojny światowej, wkomponowała się w teraźniejszy krajobraz obszaru, oddziałując na jego przestrzeń społeczno-kulturową. Dla ochrony pozostałości poszczególnych fortów i ich rewitalizacji dla współczesnych celów turystyki militarnej, zawiązano Związek Gmin Fortecznych Twierdzy Przemysł. Zespół Twierdzy Przemysł nadaje się do zwiedzania pieszo, na rowerze czy konno (w zimie na nartach śladowych). Z uwagi na to, iż forty posiadają zróżnicowany stopień zachowania oraz zakrzaczenia autorzy planu opracowali tabelę przedstawiającą stopień atrakcyjności poszczególnych fortów zewnętrznego pierścienia.

TWIERDZA PRZEMYSŁ została uznana za Pomnik Historii 10 grudnia 2018 roku na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Celem ochrony pomnika historii „Twierdza Przemysł” jest zachowanie, ze względu na wartości historyczne, naukowe i kompozycyjne oraz autentyczność zespołu dzieł obronnych powiązanych rozbudowaną siecią dróg fortecznych, wybitnego przykładu austriackiej szkoły architektury militarnej, tworzącego niepowtarzalny krajobraz warowny.

Cerkiew św. Onufrego w Posadzie Rybotyckiej

Cerkiew w Posadzie Rybotyckiej, fot. Zdzisław Szeliga

Świątynia przyklasztorna pw. św. Onufrego w Posadzie Rybotyckiej, obecnie oddział Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej, to najstarsza murowana cerkiew obronna w Polsce. Obiekt jest przykładem jedynej murowanej cerkwi w stylu gotyckim o charakterze obronnym zachowanej na terenie powiatu przemyskiego o unikatowej wartości w skali całego kraju. O jej wyjątkowości stanowi również harmonijna bryła osadzona w malowniczym krajobrazie Pogórza Przemyskiego.

Zespół cerkiewny w Fredropolu

Cerkiew w Fredropolu, fot. Agnieszka Gołkowska

Zespół cerkiewny w Fredropolu – cerkiew greckokatolicka pw. Soboru Bogarodzicy, obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP. Świątynia wzniesiona w latach 1923–1926 na miejscu starszej, pochodzącej z 1777 r. Od wysiedlenia ludności ukraińskiej pełni funkcję kościoła rzymskokatolickiego. Cerkiew w Kormanicach należy do licznie reprezentowanych na obszarze pld.-wsch. Polski zabytków, których forma ukształtowała się w wyniku świadomych poszukiwań stylistycznych, mających doprowadzić do wypracowania form tzw. uniwersalnego stylu narodowego.

Zamek Dubiecko

Zamek Dubiecko, fot. Agnieszka Sosnowska

Najciekawszym zabytkiem Dubiecka jest zespół pałacowo-parkowy. Pierwsze drewniane fortalicium wzniesli tu Kmitowie na początku XVI w. Kolejny właściciel – Stadnicki wybudował murowany zamek. Za czasów Krasickich rezydencja dubiecka przeszła duże przeobrażenia; zamek został przebudowany, a żona Antoniego Krasickiego, Róża z Charczewskich, założyła ogród angielski. Do dziś jeszcze można podziwiać stare, mające po czterysta lat, okazy dębów. Z drzew sprowadzonych i zasadzonych w Dubiecku zachowały się miłorzęby japońskie, sosny amerykańskie, platany klonolistne oraz tulipanowce amerykańskie. W wieku XVIII, zwanym wiekiem filozofów, w zamku urodził się Ignacy Krasicki, późniejszy biskup warmiński i arcybiskup gnieźnieński, poeta i publicysta, jeden z głównych przedstawicieli oświecenia w Polsce. Obecnie w zamku funkcjonuje hotel i restauracja Zamek Dubiecko. Parter głównego budynku zajmuje restauracja. Duże wrażenie robi kamienny skarbczyk ze stylizowanymi krzesłami i stołem oraz fragmentami malowideł na ścianach.

Oprócz wymienionych z krótkim opisem zabytków i lokacji warto wskazać również wiele innych obiektów dziedzictwa kulturowego, jak np. Cerkiew w Piątkowej, Cerkiew w Huwnikach, zabytkowe kościoły i zespoły sakralne w Krasiczynie i Kalwarii Pałacowskiej. Powiat przemyski jest również idealnym terenem do uprawiania turystyki rekreacyjnej. Znajduje się tu duża ilość szlaków turystycznych, które można przebyć pieszo, jak również przemierzając poszczególne trasy na rowerze.

1.6. Aktualna i prognozowana sytuacja demograficzna

Powiat przemyski zamieszkiwany jest przez **74 061 mieszkańców** z czego **36 930** stanowią kobiety (49,9%), a **37 131** mężczyźni (50,1%) (*GUS 2019*). Gęstość zaludnienia powiatu, która wynosi 61 osób na 1 km², powoduje, że jest on jednym z **najłabiej zaludnionych powiatów województwa podkarpackiego**. **Największe zaludnienie** przypada na gminy **Żurawica, Orły, Medyka**, natomiast **najmniejsze** to gminy **Bircza, Fredropol i Krasiczyn**. Pod względem samej liczby ludności powiat przemyski **zajmuje 12 miejsce wśród 21 powiatów i 4 miast na prawach powiatu**, znajdujących się w województwie podkarpackim. W latach 2002-2019 liczba mieszkańców wzrosła o 4,0%. **Średni wiek mieszkańców wynosi 40,4 lat** i jest porównywalny do średniego wieku mieszkańców województwa podkarpackiego oraz nieznacznie mniejszy od średniego wieku mieszkańców całej Polski.

Tabela 3. Powierzchnia i liczba ludności w powiatach i miastach na prawach powiatu województwa podkarpackiego w 2019 roku.

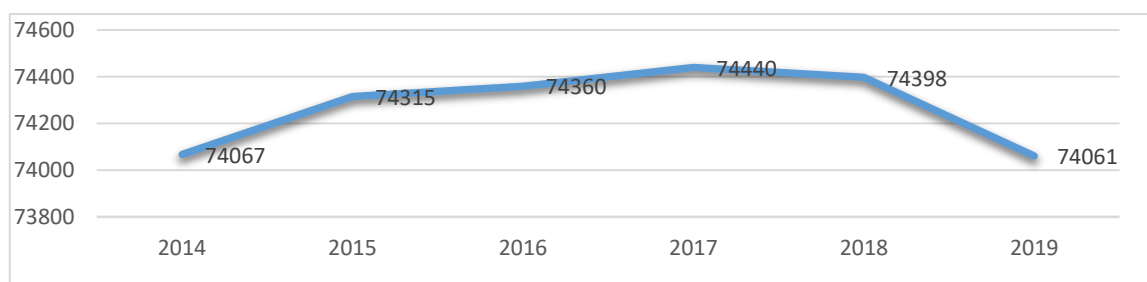
Powiat	Powierzchnia w km ²	Liczba ludności	Gęstość zaludnienia na km ²
bieszczadzki	1139	21664	19
brzozowski	539	65567	122
dębicki	777	135299	174
jarosławski	1029	120247	117
jasielski	831	113450	137
kolbuszowski	774	62246	81
krośnieński	993	112283	113
leski	835	26441	32
leżajski	584	69370	119
lubaczowski	1308	55217	43

łańcucki	452	81049	179
mielecki	881	136660	155
niżański	786	66589	85
przemyski	1211	74061	61
przeworski	698	78362	112
ropczycko- sędziszowski	548	74515	136
rzeszowski	1153	169438	148
sanocki	1156	94385	82
stalowowolski	832	106037	128
strzyżowski	504	61386	122
tarnobrzeski	521	52965	102
Krosno	44	46291	1069
Przemyśl	46	60689	1327
Rzeszów	120	196208	1591
Tarnobrzeg	85	46745	551

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Struktura demograficzna powiatu w ostatnich latach kształtowała się na podobnym poziomie, tj. powyżej 74 tysięcy mieszkańców. Od 2014 roku następował wzrost liczby ludności, a od roku 2018 zanotowany został nieznaczny spadek.

Wykres 2. Struktura demograficzna w powiecie przemyskim w latach 2014-2019.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Przyrost naturalny na terenie powiatu przemyskiego jest ujemny i wynosi -25. Odpowiada to przyrostowi naturalnemu -0,34 na 1000 mieszkańców powiatu przemyskiego.

Tabela 4. Przyrost naturalny na terenie powiatu przemyskiego w poszczególnych gminach w roku 2019.

Gminy	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny
Bircza	36	61	61	0
Dubiecko	46	80	108	-28
Fredropol	38	48	51	-3
Krasiczyn	18	39	43	-4
Krzywcza	25	57	58	-1
Medyka	25	64	61	3
Orły	47	84	69	15
Przemysł	47	80	59	21
Stubno	17	30	50	-20
Żurawica	62	121	129	-8
Łącznie w powiecie	361	664	689	-25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Powiat przemyski ma ujemny przyrost naturalny wynoszący -25. Odpowiada to przyrostowi naturalnemu -0,34 na 1000 mieszkańców powiatu przemyskiego. W 2019 roku urodziło się 664 dzieci, w tym 49,7% dziewczynek i 50,3% chłopców. Średnia waga noworodków to 3 405 gramów. Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów wynosi 0,96 i jest mniejszy od średniej dla województwa oraz nieznacznie większy od współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju.

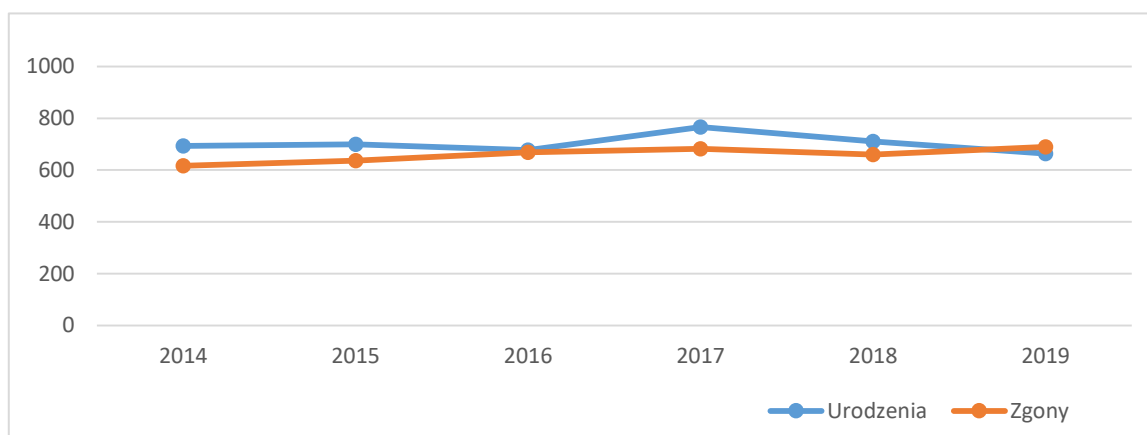
W powiecie przemyskim liczba urodzeń i liczba zgonów od 2014 roku jest bardzo zbliżona. W 2017 roku znacząco przeważała liczba urodzeń (przyrost naturalny: 84, urodzenia: 766, zgony: 682), natomiast w 2019 roku odnotowano niewielką przewagę liczby zgonów (przyrost naturalny – 25, urodzenia: 664, zgony: 689).

Liczba urodzeń żywych w powiecie przemyskim do 2016 r. systematycznie wzrastała, od 2017 r. zaczęła maleć. W 2017 r. w powiecie urodziło się o 102 więcej dzieci niż w 2019 r. Liczba zgonów w powiecie przemyskim w latach 2016-2018 pozostawała na podobnym poziomie. Taka sytuacja jest z demograficznego punktu widzenia bardzo korzystna. Przewaga urodzeń nad zgonami oznacza dodatni przyrost naturalny. Najwyższy współczynnik przyrostu naturalnego wystąpił w 2017 r. i wynosił 84 na 1000 osób. W związku z nieznacznym obniżeniem się liczby urodzeń w 2019 r., przyrost naturalny obniżył się, kształtując się na poziomie -25 na 1000 osób. Do zjawisk pozytywnych w latach 2016-2017 zaliczyć należy zwiększenie się dzietności kobiet (liczby dzieci przypadających na kobietę w wieku prokreacyjnym) z 677 w 2016 r. do 766

w 2017 r. Niestety stan ten ciągle nie jest satysfakcjonujący, ponieważ nie zapewnia tzw. prostej zastępowalności pokoleń, która występuje, gdy dzietność kobiet kształtuje się na poziomie co najmniej 2,1 zważywszy iż przyrost naturalny ma tendencję spadkową, a 2019 roku odnotowano niewielką przewagę liczby zgonów. W 2018 roku 44,7% zgonów w powiecie przemyskim spowodowanych było chorobami układu krążenia, przyczyną 24,1% zgonów w powiecie przemyskim były nowotwory, a 4,4% zgonów spowodowanych było chorobami układu oddechowego. Na 1000 ludności powiatu przemyskiego przypada 9.28 zgonów.

W 2019 roku mieszkańcy powiatu przemyskiego zawarli **361 małżeństw**, co odpowiada 4,9 małżeństwom na 1000 mieszkańców i jest to wartość porównywalna do wartości dla województwa podkarpackiego. Odnotowano również 1,1 rozwodów przypadających na 1000 mieszkańców. Jest to mniej od wartości dla województwa podkarpackiego.

Wykres 3. Urodzenia i zgony w powiecie przemyskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Tabela 5. Płodność - urodzenia żywe na 1000 kobiet w wieku 15-49 lat.

Płodność - urodzenia żywe na 1000 kobiet w wieku 15-49 lat	
Płodność kobiet w wieku 15-19 lat	8
Płodność kobiet w wieku 20-24 lat	36
Płodność kobiet w wieku 25-29 lat	72
Płodność kobiet w wieku 30-34 lat	81
Płodność kobiet w wieku 35-39	39
Płodność kobiet w wieku 40-44	9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Na przestrzeni ostatnich lat w powiecie przemyskim obserwuje się spadek przyrostu naturalnego, co ma przyczyny w spadku liczby urodzeń spowodowanym odpływem młodych

ludzi z terenu powiatu, brakiem miejsc pracy, brakiem mieszkań, nowym modelem rodziny. Drugim czynnikiem kształtującym liczbę ludności, a jednocześnie wpływającym na rynek pracy jest migracja ludności.

Dla przyszłości każdego rejonu sytuacja demograficzna jest elementem bardzo istotnym. Prognoza demograficzna odgrywa ważną rolę przy określaniu strategicznych planów rozwoju powiatu, zdecyduje między innymi o kształcie rynku pracy, potrzebach i kierunkach edukacji, spodziewanych kierunkach migracji, problemach pomocy społecznej.

Tabela 6. Edukacyjne grupy wieku w 2019 roku.

Edukacyjne grupy wieku	Ogółem	Struktura w %	Kobiety	Mężczyźni
Powiat przemyski	74061	100	36930	37131
Suma 3- 24	18105	24,44	8766	9339
3-6	2738	15,12	1357	1381
7-12	4788	26,45	2327	2461
13-15	2269	12,53	1101	1168
16-18	2324	12,84	1072	1252
19-24	5986	33,06	2909	3077

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Istotne znaczenie dla poprawy sytuacji demograficznej ma przeważająca liczba osób w wieku produkcyjnym i dużo mniejsza w przedprodukcyjnym. Odsetek osób w wieku poprodukcyjnym jest o 0,3% większy od tej ostatniej. Najwięcej mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym mają gmina Orły, Krzywca i Medyka. W wieku produkcyjnym najwięcej osób mieszka w gminie Bircza, Przemysł i Medyka. Natomiast w wieku poprodukcyjnym najwięcej osób znajduje się w gminie Dubiecko. Najmniej osób w wieku przedprodukcyjnym jest *ex aequo* w gminie Bircza i Przemysł. W produkcyjnym najmniej jest również w gminie Dubiecko, a w poprodukcyjnym w gminie Medyka.

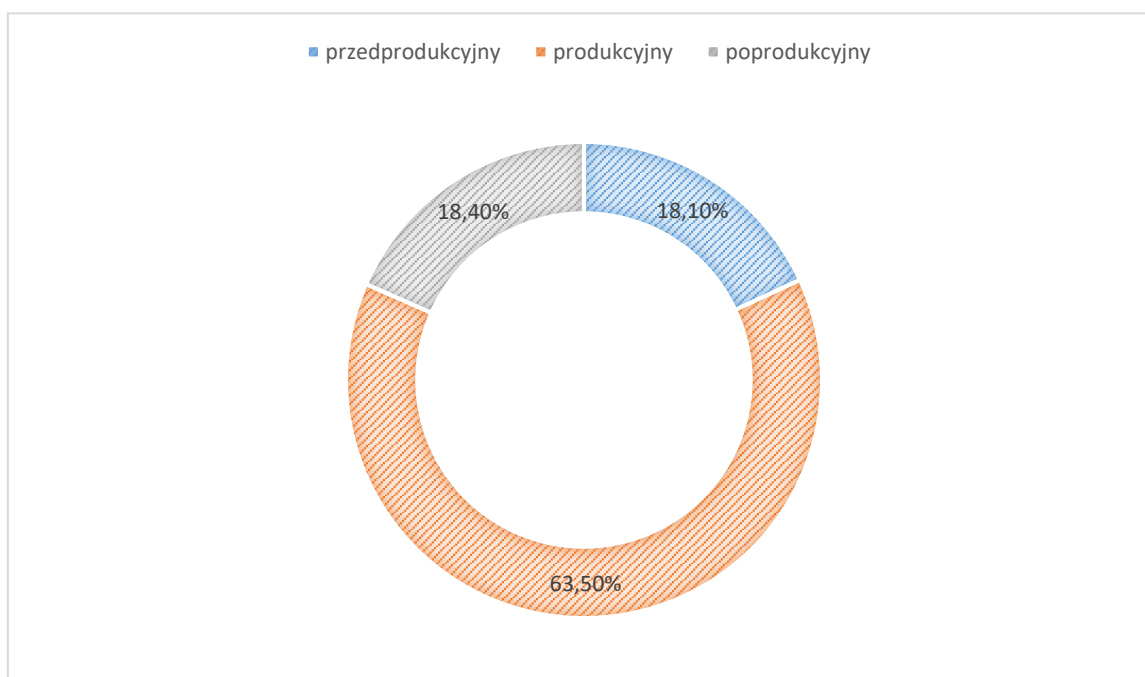
Tabela 7. Struktura ludności w gminach powiatu przemyskiego wg wieku w %.

Gminy	Ogółem	W wieku		
		przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjnym
Bircza	100	16,9	65,0	18,0
Dubiecko	100	18,0	61,2	20,7

Fredropol	100	18,4	63,9	17,7
Krasiczyn	100	18,6	63,1	18,3
Krzywcza	100	18,7	63,1	18,2
Medyka	100	18,7	64,2	17,2
Orły	100	19,5	62,9	17,7
Przemysł	100	16,9	64,8	18,3
Stubno	100	18,0	63,5	18,6
Żurawica	100	17,8	63,4	18,7
Łącznie w powiecie	100	18,1	63,5	18,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Wykres 4. Struktura wiekowa ludności powiatu przemyskiego w 2019 roku.

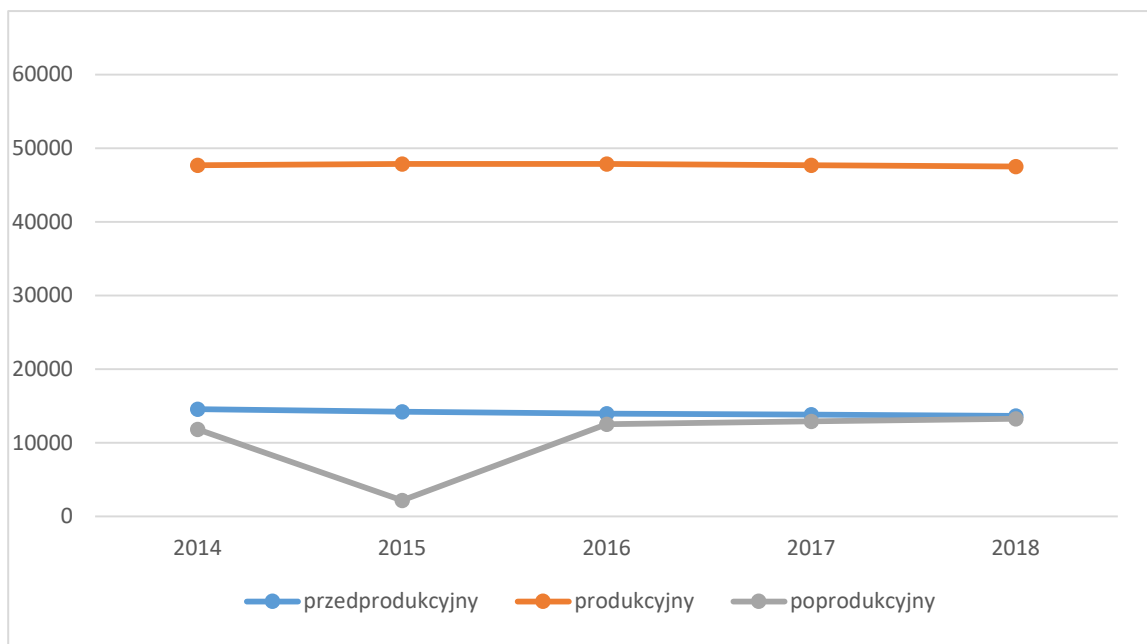

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Od 2014 roku utrzymuje się tendencja spadkowa w każdej grupie wiekowej. Nie są to spadki wielkiego rzędu, jednakże mające na pewno znaczenie w prognozie przyszłej sytuacji powiatu. Tym samym namysł nad poprawą struktury demograficznej w powiecie przemyskim będą stanowiły główną przesłankę do określenia kierunków, priorytetów i celów strategicznych rozwoju powiatu.

Korzystne dla powiatu przemyskiego są dane demograficzne (GUS 2019) na przyszłe lata. Obecnie 63,5% mieszkańców w powiecie jest w wieku produkcyjnym, 18,1% w wieku przedprodukcyjnym, a pozostałe 18,4% są to osoby w wieku poprodukcyjnym.

Wykres 5. Ludność powiatu przemyskiego wg grup wiekowych w latach 2014-2018.

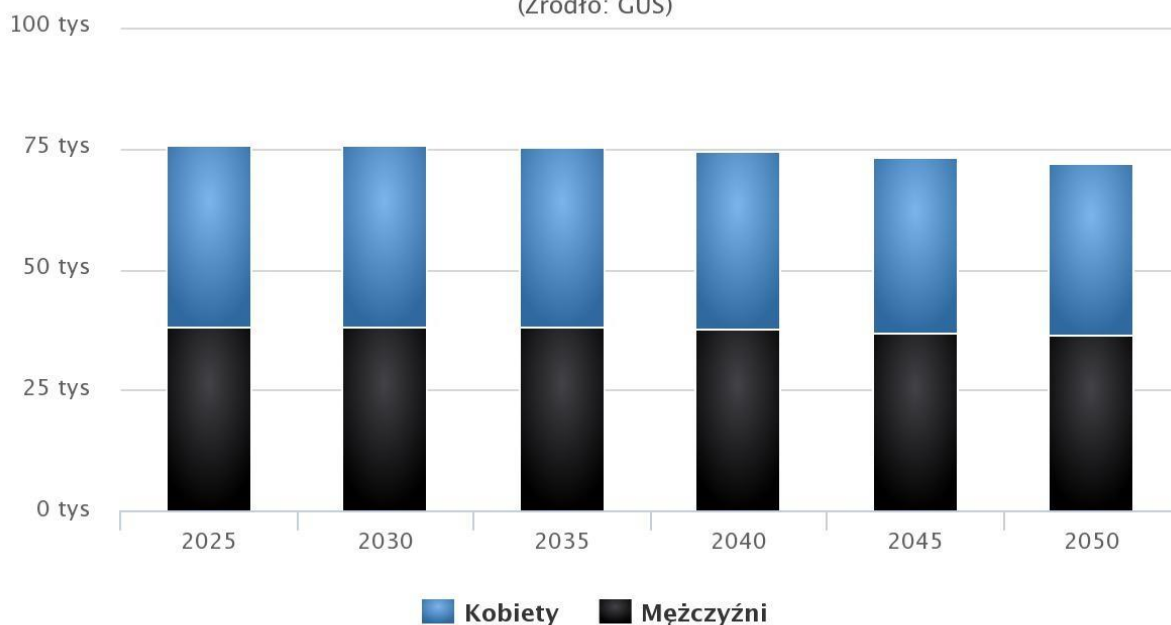

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Wykres 6. Prognozowana liczba mieszkańców powiatu przemyskiego w latach 2025-2050.

Prognozowana populacja – powiat przemyski w latach 2025 – 2050

(Źródło: GUS)

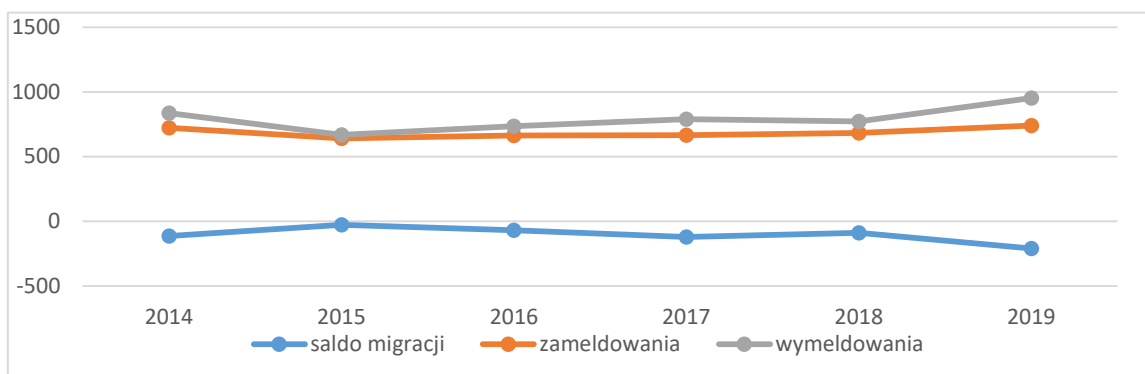

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Struktura wiekowa ludności w okresie ostatnich 5 lat utrzymuje się mniej więcej na podobnym poziomie, przy niewielkim spadku ludności w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym. **Zgodnie z prognozami Głównego Urzędu Statystycznego liczba ludności w powiecie przemyskim w roku 2025 powinna zwiększyć się do 75 547 osób, natomiast w przewidywaniu na rok 2050 zakładają spadek do 72 105 osób** (*GUS prognoza na lata 2014-2050, opracowanie 2014*). Biorąc pod uwagę obecną sytuację demograficzną – ujemny przyrost naturalny, nieznaczny, ale jednak widoczny spadek ludności w wieku przedprodukcyjnym, a wzrost w poprodukcyjnym, staje się istotnym wyzwaniem dla obecnej i przyszłej polityki rozwoju powiatu. **Zmniejszenie liczby dzieci i młodzieży może spowodować mniejsze zapotrzebowanie na usługi edukacyjne w zakresie wychowania przedszkolnego oraz kształcenia na poziomie podstawowym.** Wzrastająca liczba osób starszych będzie wymagała **zwiększenia nakładów na służbę zdrowia i opieki społecznej**. Natomiast dla grupy osób w wieku produkcyjnym konieczne będzie **tworzenie nowych miejsc pracy**. Z kolei w polityce rodzinnej pojawia się istotne wyzwanie związane z problemem z dietnością, co może skłaniać do refleksji nad utworzeniem żłobków gminnych. Niemniej jednak należy podkreślić, że ww. problem jest uwarunkowany niekorzystnymi tendencjami społeczno-gospodarczymi właściwymi dla całego kraju.

Istotnym czynnikiem mającym wpływ na demografię regionu mają migracje ludności. W powiecie przemyskim odnotowuje się ujemne saldo migracji i obecnie wynosi ono -212. Oznacza to, że **liczba osób wyjeżdżających jest większa niż przyjeżdżających**. W porównaniu do lat poprzednich utrzymuje się jednak tendencja wzrostowa osób meldujących się w powiecie przemyskim. W roku 2019 na teren powiatu odnotowano napływ ludności w wysokości 740 osób, natomiast w tym samym roku wyjechało z niego 952 osób z czego 21 osób za granicę. W ruchu migracyjnym przeważają kobiety, w roku 2019 wyjechało ich łącznie 507 w tym 4 za granicę, natomiast mężczyzn 445 – 17 za granicę. Najczęściej wyjeżdżają ludzie młodzi w poszukiwaniu pracy w innych, większych miastach, z reguły są to osoby lepiej wykształcone.

Wykres 7. Migracje ludności w powiecie przemyskim lata 2014-2019.

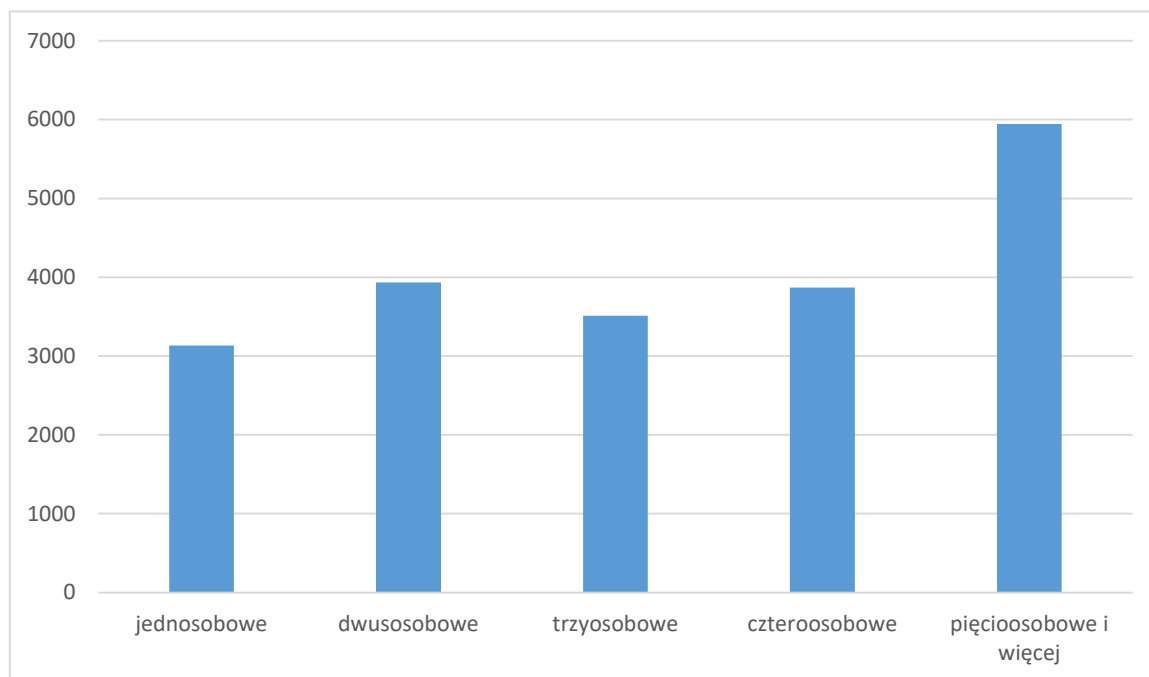
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

1.7. Gospodarstwa domowe i źródła ich utrzymania

Według danych z Narodowego Spisu Powszechnego 2011 w powiecie przemyskim funkcjonowało 20 442 gospodarstw domowych, w tym 15% jednoosobowych, 19% dwuosobowych, 17% trzyosobowych, 19% czteroosobowych oraz 30% pięciosobowych i więcej. Średnio w jednym gospodarstwie domowym zamieszkiwało 4 osoby.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego z 31 grudnia 2018 w 2019 roku w powiecie przemyskim oddano do użytku 223 mieszkania. Na każdych 1000 mieszkańców oddano więc do użytku 3,01 nowych lokali. Całkowite zasoby mieszkaniowe w powiecie przemyskim to **20 695 nieruchomości**. Na każdych 1000 mieszkańców przypada zatem 278 mieszkań. 85,7% mieszkań zostało przeznaczonych na cele indywidualne, 14,3% na sprzedaż lub wynajem. Biorąc pod uwagę instalacje techniczno-sanitarne 90,68% mieszkań przyłączonych jest do wodociągu, 86,92% nieruchomości wyposażonych jest w ustęp spłukiwany, 83,55% mieszkań posiada łazienkę, 67,07% korzysta z centralnego ogrzewania, a 49,74% z gazu sieciowego.

Wykres 8. Gospodarstwa domowe w powiecie przemyskim wg liczby osób.

Źródło: Opracowanie własne wg danych, GUS 2011.

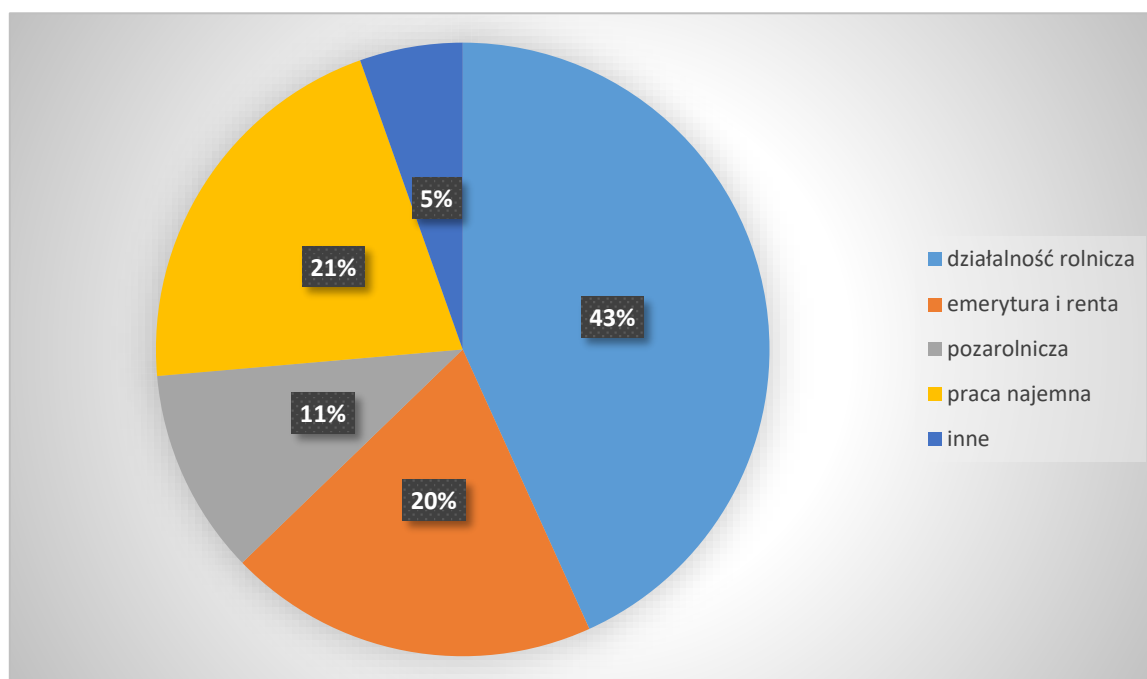
Narodowy Spis Powszechny 2011 informuje również o liczbie gospodarstw domowych wg głównych źródeł utrzymania. W powiecie przemyskim w 2011 r. gospodarstwa domowe utrzymywały się z następujących dochodów:

- z dochodem z działalności rolniczej: 10 848 gospodarstw (53,1%),
- z dochodem z emerytury i renty: 4903 gospodarstw (24%),
- z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej: 2723 gospodarstw (13,3%),
- z dochodem z pracy najemnej: 5259 gospodarstw (25,7%),
- z dochodem z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą: 1362 gospodarstw (6,7%).

Z uwagi na korzystne warunki sprzyjające produkcji rolnej w powiecie, głównym źródłem utrzymania w gospodarstwach domowych mieszkańców powiatu jest działalność rolnicza, z której utrzymuje się 10 848 gospodarstw, tj. 53,1 % ogółu.

Poza dochodami z działalności rolniczej, dla największej liczby gospodarstw głównym źródłem dochodów była praca najemna (25,7%) oraz emerytury i renty (24%).

Wykres 9. Gospodarstwa domowe wg źródeł utrzymania.

Źródło: Opracowanie własne wg danych GUS, 2019.

1.8. Rynek pracy – zatrudnienie i bezrobocie

Na specyfikę rynku pracy w powiecie przemyskim zdecydowany wpływ ma jego położenie. Powiat przemyski wchodzi w skład powiatów w obszarze południowym o profilu rolniczo – przemysłowym, w których znaczna część społeczeństwa utrzymuje się zarówno z pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych jak i w przemyśle i budownictwie, handlu czy usługach. Udział zatrudnienia ludności w rolnictwie wydaje się nadzwyczaj wysoki.

Bezrobocie jest jednym z najdotkliwszych zjawisk społecznych na terenie powiatu – podobne problemy spotykają sąsiednie powiaty i całe Podkarpacie. Sytuacja na rynku pracy w powiecie przemyskim cechuje się jednym z najwyższych poziomów bezrobocia wśród powiatów województwa podkarpackiego. Poniższa tabela prezentuje liczbę osób pracujących poszczególnych gminach powiatu.

W powiecie przemyskim na 1000 mieszkańców pracuje 90 osób. 50,3% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 49,7% mężczyźni. **Bezrobocie rejestrowane w powiecie przemyskim wynosiło w 2019 roku 12,5%** (14,3% wśród kobiet i 11,0% wśród mężczyzn). W 2018 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiecie przemyskim wynosiło 3 582,09 PLN, co odpowiada 74,10% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w Polsce.

Tabela 8. Liczba pracujących mieszkańców powiatu przemyskiego.

Gminy	Ludność w wieku produkcyjnym	Pracujący	Udział % pracujących w ogólnej liczbie osób w wieku produkcyjnym
Bircza	4310	762	17,68
Dubiecko	5657	688	12,16
Fredropol	3552	281	7,91
Krasiczyn	3301	298	9,03
Krzywca	3085	288	9,33
Medyka	4235	1019	24,06
Orły	5643	738	13,08
Przemyśl	6984	890	12,74
Stubno	2457	198	8,05
Żurawica	8276	1537	18,57
Łącznie w powiecie przemyskim	47500	6699	14,10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Największa liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym zamieszkuje gminy: Żurawica, Przemyśl, Dubiecko i Orły; najmniej natomiast w gminie Stubno, Krzywca i Krasiczyn. W całym powiecie przemyskim **liczba osób pracujących wynosi 6699** i jest to 14,1 % ludności powiatu w całej grupie w wieku produkcyjnym. Najwięcej osób pracujących zanotowano w gminie Medyka - 24,06% na liczbę mieszkańców w wieku produkcyjnym, a najmniej w gminie Stubno - 8,05% na liczbę mieszkańców w wieku produkcyjnym.

Tabela 9. Liczba pracujących mieszkańców powiatu przemyskiego.

Gminy	Ogółem		Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł i budownictwo	Handel; naprawa pojazdów samochodowy; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	Działalność finansowa i ubezpieczeniowo ; obsługa rynku nieruchomości oraz pozostałe
	Ogółem	W tym kobiety				
Bircza	762	289	-	-	302	249
Dubiecko	688	458	8	74	178	428
Fredropol	281	199	20	25	22	214
Krasiczyn	298	204	-	-	64	203
Krzywca	288	141	-	93	-	161
Medyka	1019	445	10	52	455	502

Orły	738	314	-	314	-	260
Przemysł	890	492	-	-	339	437
Stubno	198	132	-	-	22	102
Żurawica	1537	694	19	359	480	679
Łącznie w powiecie przemyskim	6699	3368	223	1217	2024	3235

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców powiatu przemyskiego 5 786 osób wyjeżdża do pracy do innych gmin, a 2 248 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy - tak więc saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi -3 538.

- 68,2% aktywnych zawodowo mieszkańców powiatu przemyskiego pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo),
- 5,8% w przemyśle i budownictwie,
- 9,6% w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja),
- 0,5% pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

Poza rolnictwem indywidualnym najliczniejszą grupę (3235) stanowią pracujący w branży obejmującej działalność finansową, ubezpieczeniową, obsługę rynku nieruchomości oraz działy pozostałe, czyli te znajdujące się w następujących sekcjach PKD: Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; Administrowanie i działalność wspierająca; Administracja publiczna i obrona narodowa; Obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; Edukacja; Opieka zdrowotna i pomoc społeczna; Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją; Pozostała działalność usługowa. Drugą branżą zatrudniającą największą liczbę mieszkańców powiatu (2024) jest dziedzina obejmująca handel, naprawę pojazdów samochodowych, transport i gospodarkę magazynową, zakwaterowanie i gastronomię, informację i komunikację.

Tabela 10. Stan rejestru.

Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON	4 715
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	204
Przemysł i budownictwo	1 252
Pozostała działalność	3 259
Podmioty nowo zarejestrowane w powiecie przemyskim w 2019 r.	498
Podmioty wyrejestrowane w powiecie przemyskim w 2019 r.	249

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

W powiecie przemyskim w roku 2019 w rejestrze REGON zarejestrowanych było 4 715 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 3 652 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 498 nowych podmiotów, a 249 podmiotów zostało wyrejestrowanych. Na przestrzeni lat 2009-2017 najczęściej (530) podmiotów zarejestrowano w roku 2018, a najmniej (349) w roku 2009. W tym samym okresie najczęściej (382) podmiotów wykreślono z rejestru REGON w 2011 roku, najmniej (220) podmiotów wyrejestrowano natomiast w 2010 roku.

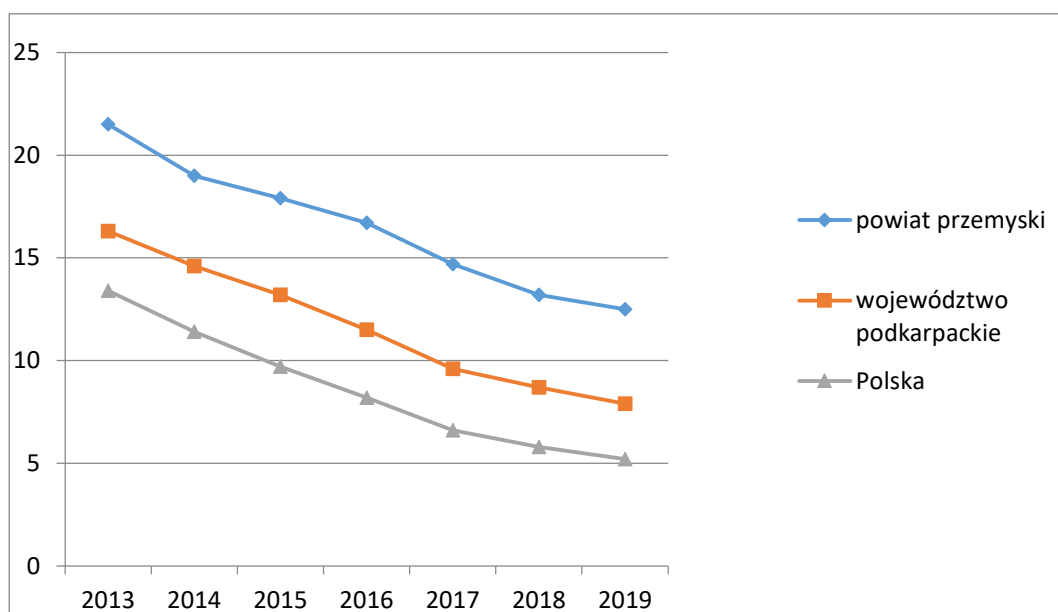
Tabela 11. Podmioty według klas wielkości.

Mikro-przedsiębiorstwa (0-9 zatrudnionych)	4 565
Małe przedsiębiorstwa (10-49 zatrudnionych)	131
Średnie przedsiębiorstwa (50-249 zatrudnionych)	18
Duże przedsiębiorstwa (250-999 zatrudnionych)	1
Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (<250 zatrudnionych)	4 714

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Według danych z rejestru REGON wśród podmiotów posiadających osobowość prawną w powiecie przemyskim najczęściej (223) jest stanowiących spółki handlowe z ograniczoną odpowiedzialnością. Analizując rejestr pod kątem liczby zatrudnionych pracowników można stwierdzić, że najczęściej (4 565) jest mikro-przedsiębiorstw, zatrudniających 0 - 9 pracowników. 4,3% (204) podmiotów jako rodzaj działalności deklarowało rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, jako przemysł i budownictwo swój rodzaj działalności deklarowało 26,6% (1 252) podmiotów, a 69,1% (3 259) podmiotów w rejestrze zakwalifikowana jest jako pozostała działalność. Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w powiecie przemyskim najczęściej deklarowanymi rodzajami przeważającej działalności są handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (26.4%) oraz Budownictwo (23.5%).

Wykres 10. Stopa bezrobocia w latach 2013-2019 w %.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Powyższy wykres obrazuje poziom kształtowania się poziomu bezrobocia w ostatnich 7 latach. Według aktualnych danych liczba bezrobotnych zarejestrowanych wynosi 3465 (GUS 2019). Stopa bezrobocia od 2013 roku przyjmuje tendencję spadkową, zarówno w województwie jak i w całym kraju. W 2013 roku powiecie przemyskim wynosiła ona 21,5%, 16,3% w województwie podkarpackim, a w kraju 13,4% (GUS 2019). Obecnie sytuacja prezentuje się następująco: w powiecie przemyskim **12,5%**, w województwie podkarpackim 7,9%, a w całym kraju 5,2% (wynika z najnowszych dostępnych całorocznych danych Głównego Urzędu Statystycznego 2019). Bezrobocie w powiecie przemyskim w 2018 roku wyniosło 13,2 proc. Dla porównania, w 2017 roku wskaźnik ten był na poziomie 14,7 proc. Oznacza to, że stopa bezrobocia w powiecie przemyskim w 2018 roku spadła o 10,20 proc. w stosunku do roku poprzedzającego. Taka różnica w stopie bezrobocia wskazuje na występowanie istotnych problemów na lokalnym rynku pracy. Jednakże ogólna sytuacja na rynku pracy w powiecie przemyskim zmierza w kierunku poprawy. Poniższe dane obrazują skalę i dynamikę zmian w porównaniu do lat wcześniejszych, co finalnie daje lepsze rokowania na przyszłość.

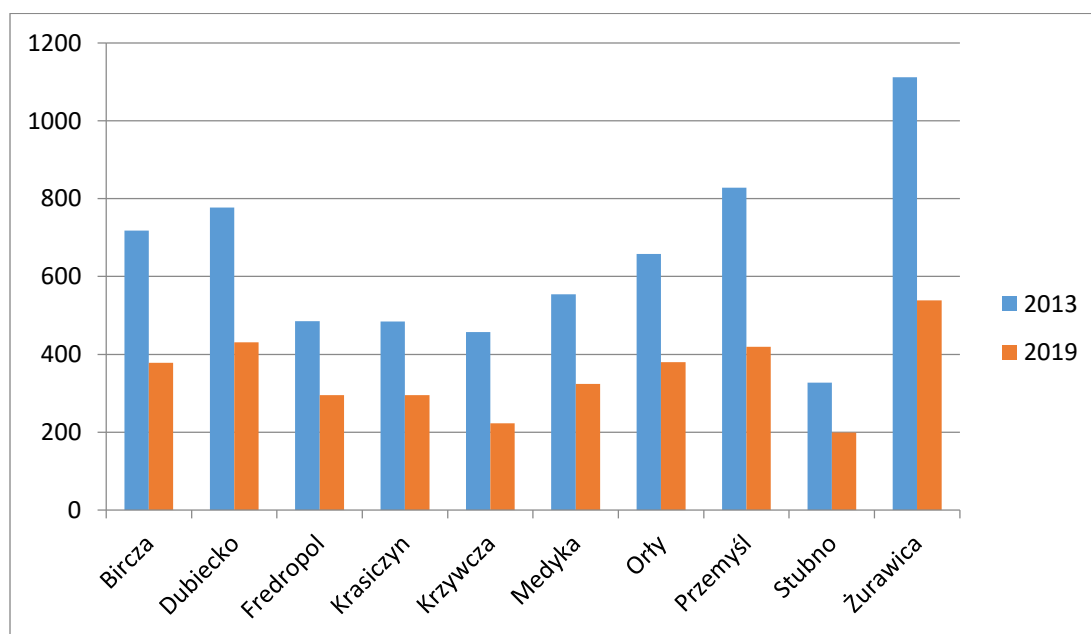
Tabela 12. Bezrobotni powiatu przemyskiego w 2013 i 2019 roku wg płci.

Gmina	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	2013	2019	2013	2019	2013	2019
Bircza	718	378	354	197	364	181
Dubiecko	777	431	392	212	385	219
Fredropol	485	277	267	130	218	147
Krasiczyn	484	295	250	154	234	141
Krzywca	457	223	237	95	220	128
Medyka	554	324	298	138	256	186
Orły	658	380	336	182	322	198
Przemysł	828	419	422	204	406	215
Stubno	327	199	186	96	141	103
Żurawica	1112	539	556	256	556	283
Łącznie w powiecie	6400	3465	3298	1664	3102	1801

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

W powiecie przemyskim w roku 2013 większą liczbę osób bezrobotnych stanowili mężczyźni stanowiąc 51,53%, natomiast udział procentowy kobiet wynosił 48,47%. Sytuacja zmieniła się z biegiem lat i już w 2019 roku liczba bezrobotnych kobiet przekroczyła połowę (51,98%), a mężczyzn zmalała – 48,02%.

Wykres 11. Bezrobotni w gminach powiatu przemyskiego w 2013 i 2019 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

W gminie **Bircza** na 1000 mieszkańców pracuje **115 osób**. 37,9% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 62,1% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Bircza wynosiło w 2019 roku **15,1%** (16,4% wśród kobiet i 14,0% wśród mężczyzn).

W gminie **Dubiecko** na 1000 mieszkańców pracuje **74 osób**. 66,6% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 33,4% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Dubiecko wynosiło w 2019 roku **13,1%** (14,7% wśród kobiet i 11,7% wśród mężczyzn).

W gminie **Fredropol** na 1000 mieszkańców pracuje **51 osób**. 70,8% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 29,2% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Fredropol wynosiło w 2019 roku **13,4%** (15,7% wśród kobiet i 11,5% wśród mężczyzn).

W gminie **Krasiczyn** na 1000 mieszkańców pracuje **57 osób**. 68,5% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 31,5% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Krasiczyn wynosiło w 2019 roku **15,4%** (15,9% wśród kobiet i 15,0% wśród mężczyzn).

W gminie **Krzywca** na 1000 mieszkańców pracuje **59 osób**. 49,0% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 51,0% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Krzywca wynosiło w 2019 roku **12,4%** (15,9% wśród kobiet i 9,6% wśród mężczyzn).

W gminie **Medyka** na 1000 mieszkańców pracuje **156 osób**. 43,7% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 56,3% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Medyka wynosiło w 2019 roku **13,1%** (16,4% wśród kobiet i 10,3% wśród mężczyzn).

W gminie **Przemyśl** na 1000 mieszkańców pracuje **84 osób**. 55,3% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 44,7% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Przemyśl wynosiło w 2019 roku **10,3%** (11,5% wśród kobiet i 9,3% wśród mężczyzn).

W gminie **Stubno** na 1000 mieszkańców pracuje **51 osób**. 66,7% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 33,3% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Stubno wynosiło w 2019 roku **13,8%** (15,7% wśród kobiet i 12,2% wśród mężczyzn).

W gminie **Żurawica** na 1000 mieszkańców pracuje **118 osób**. 45,2% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 54,8% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Żurawica wynosiło w 2019 roku **11,1%** (12,8% wśród kobiet i 9,7% wśród mężczyzn).

W gminie **Orły** na 1000 mieszkańców pracuje **83 osób**. 42,5% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 57,5% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w gminie Orły wynosiło w 2019 roku **11,5%** (13,1% wśród kobiet i 10,2% wśród mężczyzn).

Tabela 13. Liczba osób bezrobotnych wg okresu pozostawania bez pracy w powiecie przemyskim.

Rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bezrobotni w wieku 18-24 pozostający bez pracy przez okres dłuższy niż 6 miesięcy	550	345	305	250	192	200
Bezrobotni w wieku 55-64 pozostający bez pracy przez okres dłuższy niż 1 rok	306	320	330	289	295	289

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Na w miarę stabilnym poziomie utrzymuje się liczba osób bezrobotnych pozostających długotrwale bez pracy (powyżej 1 roku) w grupie wiekowej 55-64 lata. Od 2014 roku zmalała nieznacznie o 17 osób, a od 2017 roku oscyluje mniej więcej na tym samym poziomie. Znaczny spadek zanotowano natomiast w grupie osób bezrobotnych w przedziale wiekowym 18-24 pozostających bez pracy przez okres nie dłuższy niż 6 miesięcy. Kiedy to w 2014 osób tych było 550, a w 2019 wynosiło 200.

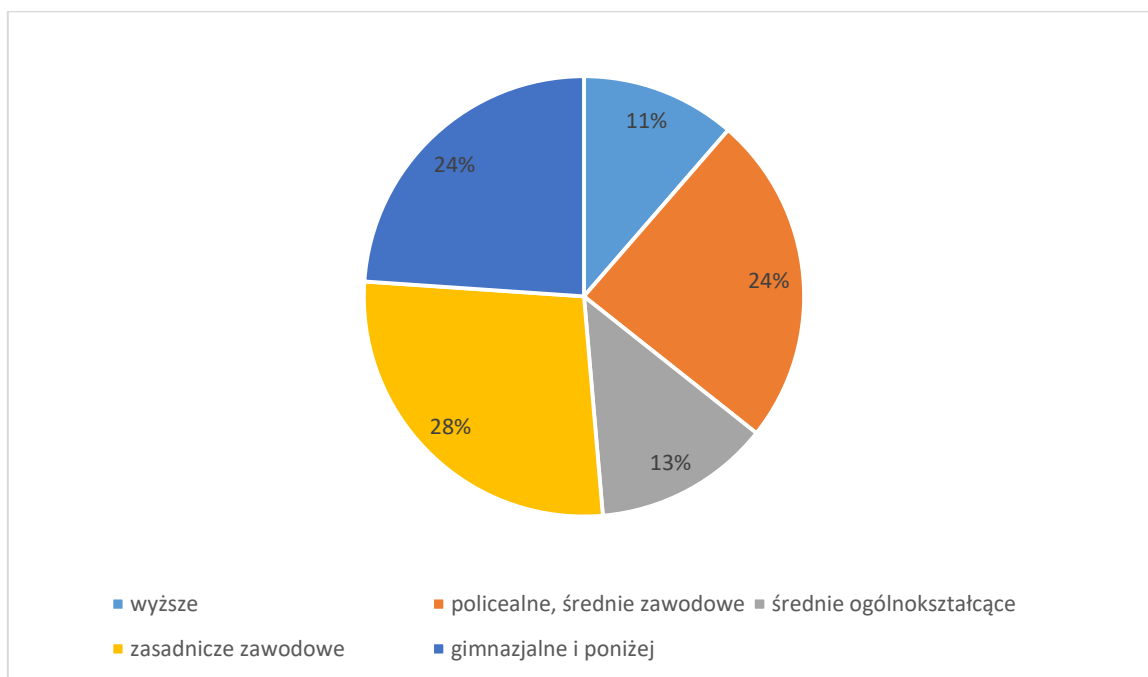
Ważnym czynnikiem mającym wpływ na znalezienie pracy jest wykształcenie. O sytuacji bezrobotnych na rynku pracy decyduje przede wszystkim posiadane przez nich wykształcenie oraz wiek. Im wyższy poziom wykształcenia tym lepsza sytuacja na rynku pracy. Osoby najslabiej edukacyjnie przygotowane do konkurencji o istniejące miejsca pracy mają coraz większe problemy ze znalezieniem zatrudnienia. Poniższa tabela prezentuje poziom wykształcenia bezrobotnych mieszkańców powiatu przemyskiego w 2019 roku.

Tabela 14. Wykształcenie bezrobotnych w powiecie przemyskim w 2019 roku.

Wykształcenie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Wyższe	394	93	301
Policealne, średnie zawodowe	842	324	518
Średnie ogólnokształcące	449	140	309
Zasadnicze zawodowe	951	603	348
Gimnazjalne i poniżej	829	504	325
Łącznie w powiecie przemyskim	3465	1664	1801

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Wykres 12. Wykształcenie bezrobotnych w powiecie przemyskim w 2019 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

W strukturze wykształcenia bezrobotnych dominuje grupa osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym – stanowi ona 28% bezrobotnych. Na równi sytuuje się liczba bezrobotnych z wykształceniem policealnym, średnim zawodowym oraz gimnazjalnym i niższym, stanowiąc 24% ogółu i zajmując drugą najliczniejszą grupę. 13% bezrobotnych tworzą osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, a najmniej jest osób z wykształceniem wyższym – 11%.

Szczegółowe analizy lokalnego rynku pracy przedstawiane przez Powiatowy Urząd Pracy w Przemyślu, wskazują, że **największy problem ze znalezieniem pracy mają osoby w takich zawodach jak:** *Specjaliści do spraw zarządzania i organizacji, nauczyciele gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych (z wyjątkiem nauczycieli kształcenia zawodowego), średni personel ochrony środowiska, medycyny pracy, bhp; masarze, robotnicy w przetwórstwie ryb i pokrewni; operatorzy urządzeń telekomunikacyjnych; operatorzy maszyn i urządzeń do produkcji wyrobów chemicznych; pracownicy obsługi biura* gdzie indziej niesklasyfikowani. To między innymi dla tych grup zawodowych w 2019 roku nie zgłoszono żadnej oferty pracy.

Największą grupę osób bezrobotnych w 2019 odnotowano w takich zawodach elementarnych jak: *sprzedawcy sklepowi, piekarze, cukiernicy, mechanicy pojazdów samochodowych, specjaliści do spraw administracji i rozwoju, kucharze, technicy mechanicy, murarze i pokrewni.*

Zapotrzebowanie na lokalnym rynku pracy powiatu przemyskiego jest natomiast na **przewodników turystycznych i pilotów wycieczek**, a także na **specjalistów do spraw sprzedaży**. Są to zawody deficytowe i brakuje osób bezrobotnych, które mogłyby podjąć pracę

w tych zawodach. Za pomocą instrumentu aktywizacji zawodowej, jakimi są odpowiednie szkolenia można zapewnić lokalnemu rynkowi pracy odpowiednio wyszkolonych pracowników w zawodach deficytowych.

Wyzwaniem dla powiatu przemyskiego jest tworzenie nowych miejsc pracy, a także aktywizacja zawodowa mieszkańców na rynku pracy. Wsparciem dla osób chętnych do podjęcia działalności zawodowej jest Powiatowy Urząd Pracy w Przemyśle, realizujący szereg zadań mających na celu poprawę sytuacji osób bezrobotnych. Projekty kierowane są głównie do osób długotrwale pozostających bezrobotnymi, osób młodych mających problem z aktywizacją zawodową. Udzielone formy wsparcia w projektach to m.in. płatne staże, prace interwencyjne, jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej, refundacje kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowisk pracy dla skierowanego bezrobotnego.

1.9. Edukacja i wychowanie

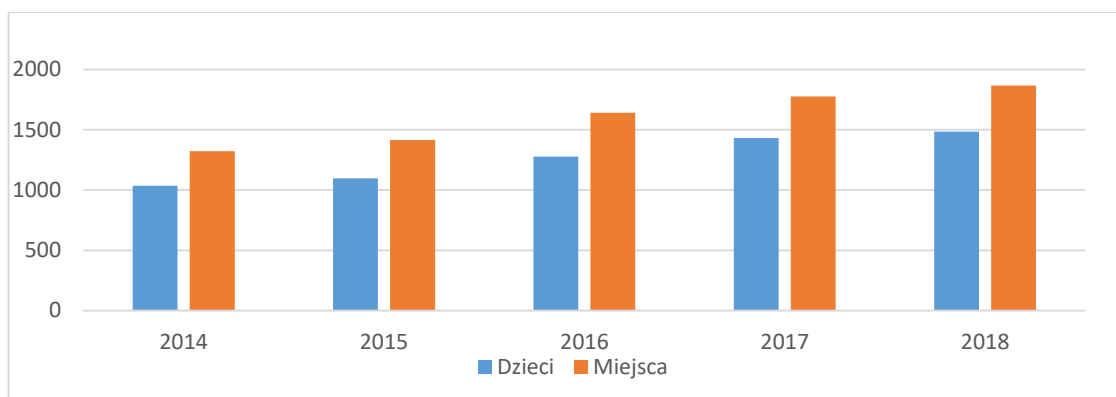
Edukacja jest kluczowym elementem rozwoju społeczeństwa. Od poziomu wykształcenia mieszkańców zależą możliwości znalezienia pracy, a także dalszego rozwoju zawodowego. Im lepsze wykształcenie tym zazwyczaj większa motywacja w poszerzaniu swoich możliwości i podejmowaniu wyzwań. Edukacja i wychowanie to także podstawowy czynnik w kształtowaniu świadomego obywatela, który aktywnie włącza się w życie społeczne swojej wspólnoty i podejmuje starania na rzecz dobra wspólnego. Zasadniczą rolę w celu kształcenia społeczeństwa na terenie powiatu przemyskiego ma organizacja szkolnictwa, którego efektywność finansowania oraz zarządzania przekłada się na osiągnięcia edukacyjne poszczególnych jednostek.

Edukacja i nauka dzieci i młodzieży odbywa się w następującym systemie:

Wychowanie przedszkolne

Dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w powiecie przemyskim w roku 2018 było 1484. Na cały powiat przypada 34 przedszkoli, 52 przedszkola w szkołach podstawowych, 83 oddziały przedszkolne, w tym 56 oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. Daje to łącznie 1867 miejsc dla dzieci w wieku przedszkolnym w tych placówkach.

Wykres 13. Dzieci i miejsca w przedszkolach w latach 2014-2018.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Wedle dostępnych danych (GUS 2018) od 2014 roku wzrasta liczba dzieci w wieku przedszkolnym, zarówno jak i liczba miejsc w placówkach. Nadal utrzymuje się przewaga tych drugich. Korzyści dla rozwoju dziecka wynikające z objęcia go wychowaniem przedszkolnym zachęcają rodziców do powierzenia pieczy nad najmłodszymi, przez wyspecjalizowaną kadrę. Nie bez wpływu na tę decyzję pozostaje także możliwość podjęcia pracy zarobkowej. 15,1% mieszkańców powiatu przemyskiego w wieku potencjalnej nauki (3-24 lata) zalicza się do przedziału 3-6 lat - wychowanie przedszkolne (15,5% wśród dziewczynek i 14,8% wśród chłopców). Na tysiąc dzieci w wieku przedszkolnym 732 uczęszcza do placówek wychowania przedszkolnego. Na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego przypada 1,11 dzieci w wieku przedszkolnym.

Tabela 15. Przedszkola i punkty przedszkolne w powiecie przemyskim.

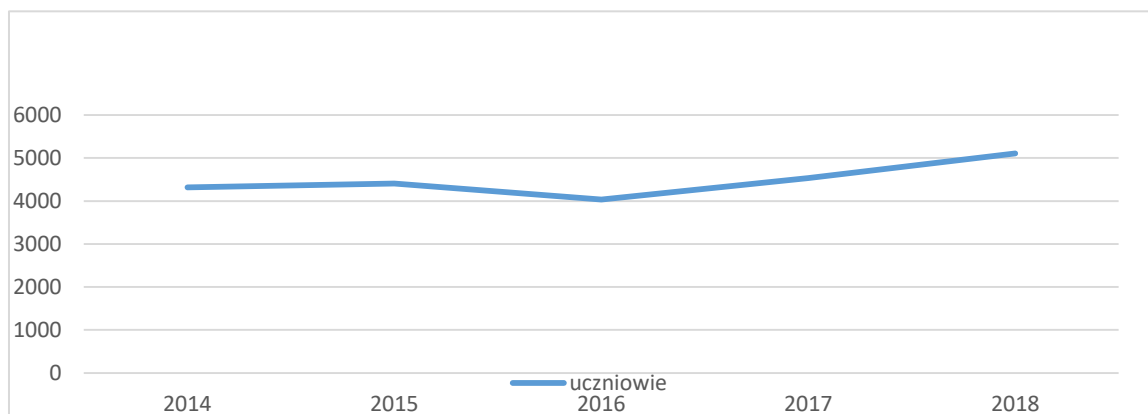
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat			732
Dzieci w wieku 3-5 lat przypadające na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego			1,11
Dzieci			1 484
Dziewczynki	749	Chłopcy	735
Rozkład dzieci w przedszkolach według wieku			
2 lata i mniej			58
3 lata			355
4 lata			406
5 lat			398
6 lat			261
7 lat i więcej			6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Szkolnictwo podstawowe

Na terenie powiatu przemyskiego istnieją **62 szkoły podstawowe** z 445 oddziałami, w których w 2018 roku uczyło się 5108 uczniów (2435 dziewcząt i 2673 chłopców). W grupie wiekowej 3-24 lata na poziomie podstawowym (7-12 lat) kształcą się 26,4% ludności (26,5% wśród dziewczynek i 26,4% wśród chłopców). Na 1 oddział w szkołach podstawowych przypada 11,5 uczniów. Współczynnik skolaryzacji brutto (Stosunek wszystkich osób uczących się w szkołach podstawowych do osób w wieku 7-12 lat) wynosi 80,39.

Wykres 14. Liczba uczniów szkół podstawowych powiatu przemyskiego w latach 2014-2018.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

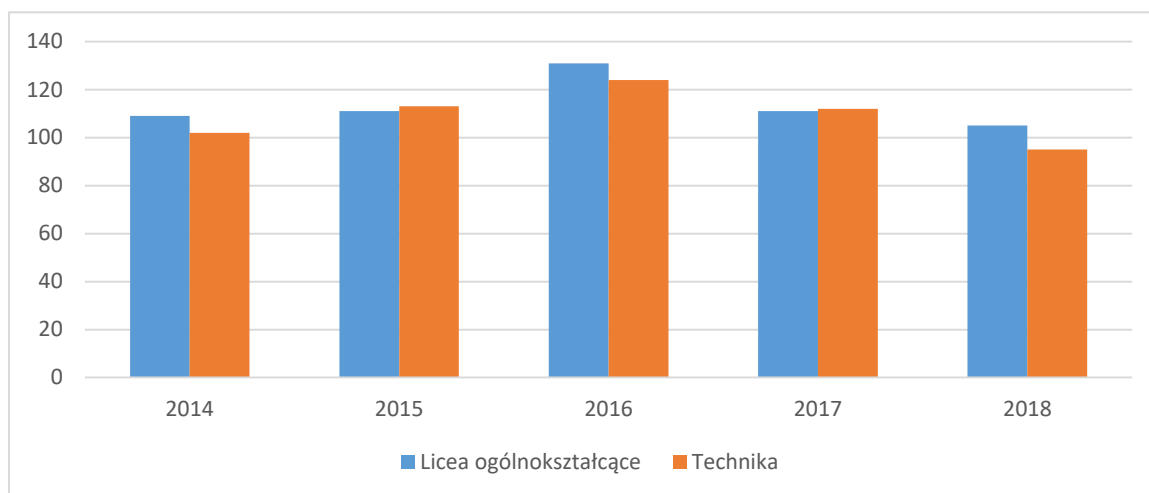
Szkolnictwo ponadpodstawowe

W grupie wiekowej 3-24 lata na poziomie podstawowym (7-12 lat) kształcą się 26,4% ludności (26,5% wśród dziewczynek i 26,4% wśród chłopców). Na 1 oddział w szkołach podstawowych przypada 11,5 uczniów. W powiecie przemyskim znajdują się 2 licea ogólnokształcące. W **Liceum Ogólnokształcącym w Dubiecku** w roku 2020/2021 w 6 oddziałach uczyło się **105 uczniów**. Natomiast w **Zespole Szkół im. Aleksandra Fredry w Nienadowej (k. Dubiecka)** na 8 oddziałach uczyło się **149 uczniów**. Oferta technikum to m.in. 5-letnie technikum w takich zawodach jak: *technik organizacji turystyki, technik handlowiec, technik hotelarstwa, technik ekonomista, technik spedytor, technik pojazdów samochodowych*. W powiecie przemyskim znajduje się 1 **Branżowa szkoła I stopnia**, w której w 2 oddziałach uczy się **64 uczniów**. Z kolei 3-letnia branżowa szkoła I stopnia oferuje naukę zawodów: *kierowca mechanik, mechanik pojazdów samochodowych*.

W grupie wiekowej 3-24 lata na **poziomie ponadgimnazjalnym** (16-18 lat) kształcą się 12,8% mieszkańców (12,2% wśród dziewczyn i 13,4% wśród chłopaków). Na 1 oddział w szkołach

ogólnokształcących przypada 17,5 uczniów. 14,5 uczniów przypada na oddział w branżowych szkołach I stopnia. 11,9 uczniów przypada na oddział w technikum dla młodzieży.

Wykres 15. Liczba uczniów w liceach ogólnokształcących i technikum 2014-2018.

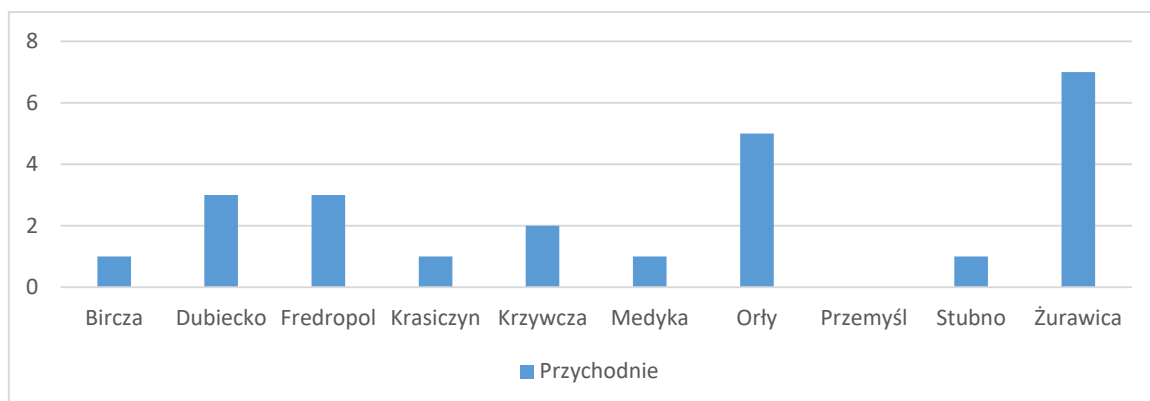
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Od 2014 roku liczba uczniów utrzymuje się mniej więcej na podobnym poziomie z przewagą osób uczących się w liceach ogólnokształcących. W przedziale wiekowym odpowiadającym edukacji w szkołach wyższych (19-24 lat) znajduje się 33,1% mieszkańców powiatu przemyskiego w wieku potencjalnej nauki (33,2% kobiet i 32,9% mężczyzn).

1.10. Ochrona zdrowia i pomoc społeczna

Na terenie powiatu przemyskiego istnieją **24 przychodnie, 8 praktyk lekarskich, 7 ogólnodostępnych aptek i 5 punktów aptecznych**. W 2018 roku w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, udzielono ponad 242 tys. porad lekarskich. W przeliczeniu na 1 mieszkańca oznacza to ok. 3 porad rocznie, średnio w województwie takich porad na 1 mieszkańca rocznie przypada ok. 8. Prawdopodobną przyczyną takiej niekorzystnej dla powiatu przemyskiego różnicy może być gorszy dostęp do placówek podstawowej opieki zdrowotnej. Starzenie się społeczeństwa generuje większą potrzebę nakładów finansowych na opiekę zdrowotną oraz powstawanie nowych placówek medycznych i opiekuńczych. Jest to zarówno wyzwanie dla starostwa powiatowego, jak i województwa podkarpackiego, aby doprowadzić do poprawy funkcjonowania systemu służby zdrowia w powiecie oraz poziomu świadczonych usług. Ważnym elementem jest również edukacja i zwiększenie świadomości mieszkańców o profilaktyce w dbaniu o swoje zdrowie i zdrowym trybie życia.

Wykres 16. Liczba przychodni w poszczególnych gminach powiatu przemyskiego w 2018 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Podstawowa opieka zdrowotna

W ramach podstawowej opieki zdrowotnej na terenie powiatu przemyskiego dostępne są świadczenia lecznicze z zakresu usług realizowanych przez lekarza POZ, pielęgniarki środowiskowej POZ, położnej POZ oraz higienistkę/pielęgniarkę szkolną w środowisku nauczania i wychowywania. Dodatkowo funkcjonuje nocna i świąteczna opieka zdrowotna i transport sanitarny. Obecnie w powiecie przemyskim w ramach podstawowej opieki zdrowotnej udzielane są świadczenia lekarza i pielęgniarki przez 13 podmiotów leczniczych w 17 lokalizacjach na terenie 9 spośród 10 gmin powiatu, a także świadczenia opieki położnej POZ, realizowane przez 6 podmiotów leczniczych i 2 praktyki położnicze w 8 miejscach (Lokalna Diagnoza w zakresie Zdrowia i Potrzeb Zdrowotnych Mieszkańców Powiatu Przemyskiego).

Nocna i świąteczna opieka zdrowotna

Mieszkańcy powiatu przemyskiego mogą korzystać z nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej w godzinach 18.00 – 8.00 oraz całodobowo w dni wolne od pracy w specjalnie przystosowanym do tego ośrodku jakim jest **Wojewódzki Szpital im. Św. Ojca Pio w Przemyślu**. Mieszkańcom powiatu przemyskiego przysługuje opieka z zakresu ratownictwa medycznego udzielana przez podstawowe, specjalistyczne oraz lotnicze zespoły ratownicze. Świadczenia te zapewnia **Wojewódzka Stacja Pogotowia Ratunkowego w Przemyślu**.

Ambulatoryjna opieka specjalistyczna

Na terenie powiatu przemyskiego możliwa jest opieka specjalistyczna obejmująca porady, badania diagnostyczne, procedury zabiegowe ambulatoryjne i inne świadczenia realizowane w ramach umowy z NFZ. Mieszkańcy powiatu przemyskiego mogą zatem korzystać z dostępnych

porad lekarskich finansowanych przez NFZ w zakresie położnictwa, ginekologii, medycyny sportowej oraz logopedii. Mieszkańcy powiatu przemyskiego z usług leczenia szpitalnego na terenie swojego zamieszkania mogą korzystać z jednego podmiotu leczniczego – **NZOZ GONZAMED w Żurawicy**, który świadczy usługi w zakresie ortopedii i traumatologii narządu ruchu.

Opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień

Na terenie powiatu przemyskiego funkcjonuje **Wojewódzki Szpital Psychiatryczny im. Prof. Eugeniusza Brzeźnickiego w Żurawicy** świadczący usługi w zakresie chorób psychicznych oraz leczenia uzależnień. W ramach umowy z NFZ z usług oferowanych przez szpital mogą korzystać również mieszkańcy innych miejscowości województwa podkarpackiego.

Rehabilitacja lecznicza

W powiecie przemyskim świadczenia z zakresu rehabilitacji leczniczej udzielane są w warunkach domowych, stacjonarnych, ambulatoryjnych oraz dziennych. Tego typu świadczenia realizowane są w 10 lokalizacjach przez 8 podmiotów na rynku publicznym w ramach umów z NFZ. Na terenie powiatu przemyskiego udzielane są również świadczenia z zakresu stomatologii ogólnej, w ramach umowy z NFZ działa 16 podmiotów leczniczych oraz indywidualnych praktyk lekarskich, w tym 1 specjalizująca się w zakresie stomatologii ogólnej dzieci i młodzieży.

Świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze oraz opieka paliatywna i hospicyjna

W powiecie przemyskim dostępne są 4 podmioty udzielające świadczeń z zakresu pielęgnacyjnych i opiekuńczych form opieki. Natomiast z opieki paliatywnej i hospicyjnej mieszkańcy mogą skorzystać z Przychodni Rodzinnej nr 1 w Żurawicy, która prowadzi hospicjum domowe. Inne tego typu ośrodki, z których usług mogą skorzystać mieszkańcy powiatu przemyskiego znajdują się w Brzozowie i Jarosławiu.

Od 1999 roku funkcjonuje **Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie** z główną siedzibą w Przemyśle. Realizuje ono zadania w zakresie pomocy społecznej, pieczy zastępczej, przeciwdziałania przemocy w rodzinie, rehabilitacji osób niepełnosprawnych, udzielania

osobom w przezwyciężaniu trudnych sytuacji życiowych, usamodzielnianiu się wychowanków oraz integracji ze środowiskiem.

Domy opieki społecznej

Na terenie powiatu przemyskiego funkcjonują dwa domy pomocy społecznej dla osób starszych, przewlekle chorych, niepełnosprawnych. Prowadzony przez powiat przemyski **Dom Pomocy Społecznej w Huwnikach** dla osób chorych przewlekle posiada łączną liczbę 100 miejsc, w tym 85 dla osób przewlekle chorych i 15 dla osób w podeszłym wieku. Drugim taką placówką jest **Ekumeniczny Dom Pomocy Społecznej w Prałkowcach**, prowadzony przez Zgromadzenie Sióstr Służebnic.

Placówki opiekuńczo-wychowawcze

W powiecie działają dwie placówki opiekuńczo wychowawcze, tj. **Placówka Opiekuńczo Wychowawcza w Nienadowej**, prowadzona przez powiat o łącznej liczbie miejsc 30, oraz **Dom Dziecka „Moja Rodzina”** należący do Zgromadzenia św. Michała Archanioła w Prałkowcach. Całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze zapewniają dziecku całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają jego niezbędne potrzeby bytowe, rozwojowe, w tym emocjonalne, społeczne, religijne, a także zapewniają korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych i kształcenia.

Pomoc społeczna dla osób niepełnosprawnych

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie realizuje zadania w zakresie rehabilitacji społecznej mającej na celu umożliwienie osobom niepełnosprawnym uczestnictwo w życiu społecznym. Do podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zalicza się uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej, które prowadzone są przez Towarzystwo Walki z Kalectwem w Korytnikach. Warsztaty współfinansowane są ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz ze środków samorządu powiatowego. Powiat Przemyski realizuje program „Aktywny Samorząd” finansowany ze środków PFRON w 2020 roku. Program składa się z dwóch modułów. Zadaniem modułu I jest likwidacja barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową w tym: likwidacja bariery transportowej (np. pomoc w uzyskaniu prawa jazdy, zakupu i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu); likwidacja barier w dostępie do uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym (np. dofinansowanie szkoleń, pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego); likwidacja barier

w poruszaniu się (np. pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym); pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej. Natomiast zadaniem dla Modułu II jest pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym adresowana do osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, pobierających naukę w szkole wyższej.

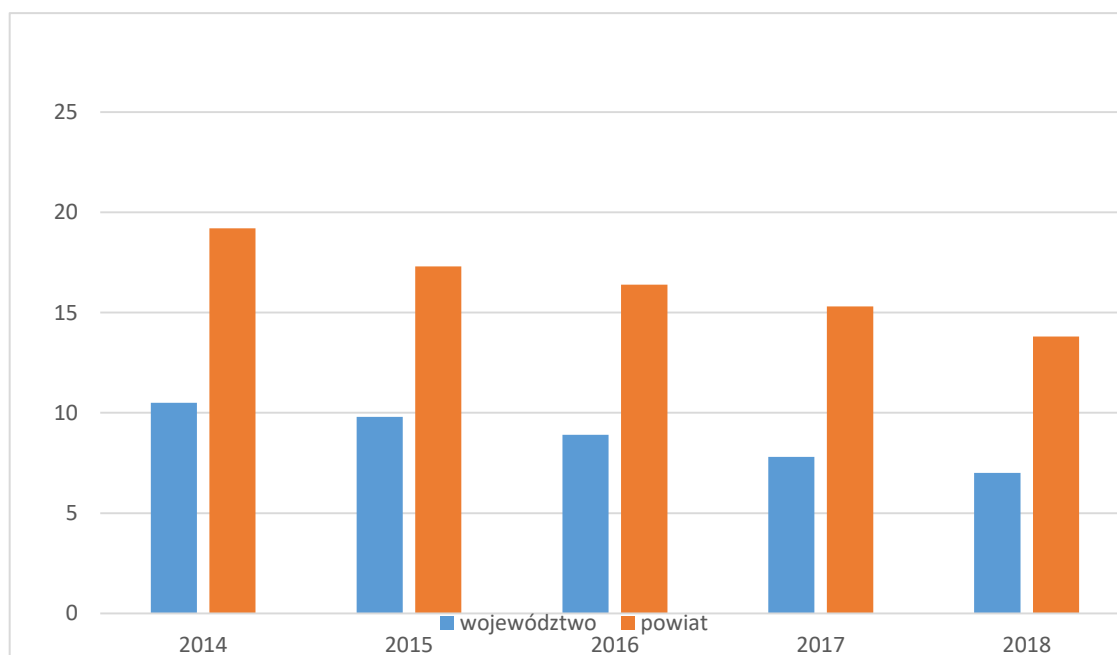
Interwencja kryzysowa

Na terenie powiatu przemyskiego działa **Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Korytnikach**. W sytuacjach kryzysowych udzielane jest schronienie potrzebującym. W Zespole Interwencji Kryzysowej działającym przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie dyżur pełni psycholog, prawnik oraz pracownik socjalny.

Zamożność i pomoc społeczna

Przeciętne wynagrodzenie w powiecie przemyskim w roku 2018 wynosiło 3582 zł brutto, w województwie 4090 zł brutto, a w kraju 4835 zł brutto. W porównaniu do lat wcześniejszych obserwuje się spadek zubożenia wśród społeczeństwa. Z kolei korzystających ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej w roku 2014 było 19,2 %, a już w 2018 13,8%. Tendencja spadkowa utrzymuje się w całym województwie.

Wykres 17. Udział % osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej ludności ogółem w województwie podkarpackim i powiecie przemyskim w latach 2014-2018.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Mieszkańcy powiatu przemyskiego korzystają ze świadczeń pieniężnych programu „Rodzina 500+”, wspierającego rodziny posiadające dzieci. Od 2015 roku wypłaty świadczeń przysługiwały na każde drugie dziecko w rodzinie lub pierwsze w sytuacji kiedy dochody rodziny na jednego członka nie przekraczały określonej kwoty. Od lipca 2019 roku program objął wszystkie dzieci, niezależnie od dochodów na członka rodziny. Program przyczynił się do wyjścia z ubóstwa wielu rodzin powiatu przemyskiego oraz poprawy sytuacji materialnej. Wiele rodzin korzysta też z programu „Dobry start 300+” kierowanego do dzieci w wieku szkolnym, czyli jednorazowych świadczeń związanych z rozpoczęciem nowego roku szkolnego.

Tabela 16. Świadczenia wychowawcze Rodzina 500+ w 2018 w gminach powiatu przemyskiego.

Gmina	Liczba rodzin pobierających świadczenie	Liczba dzieci, na które rodziny otrzymują świadczenie	Wypłaty świadczeń w tys. zł
Bircza	437	752	4783,0
Dubiecko	655	1065	6446,8
Fredropol	361	569	3563,2
Krasiczyn	371	592	3655,1
Krzywcza	324	558	3408,4
Medyka	410	663	4220,4
Orły	651	1073	6740,4
Przemyśl	736	1108	6784,3
Stubno	285	477	2912,3
Żurawica	833	1304	8087,7
Łącznie w powiecie	5063	8161	50601,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

1.11. Turystyka i kultura

Zasadniczym elementem w kształtowaniu rozwoju gospodarczego powiatu przemyskiego jest inwestycja w turystykę. Walory krajobrazowe i kulturowe stanowią idealne warunki do budowania mocnego zaplecza turystycznego i agroturystycznego. Sprzyjać temu może wspomniane już **zróżnicowane położenia (wyżyny, doliny rzek, obszary nizinne)**, które daje **rozmaita możliwość w zakresie aktywnego wypoczynku**. Powiat przemyski jest również idealną **bazą wypadową do zwiedzania innych subregionów województwa (Bieszczady) czy państw (Ukraina, Słowacja)**. **Przygraniczne położenie** ułatwia dostanie się stąd do **Lwowa**, wykorzystując przejście graniczne w **Medyce**. Niedaleko również znajduje się **przejście**

graniczne w Barwinku, skąd można udać się **na Słowację**. Zasadniczym walorem jest także bliskość Bieszczad, które pozostają wiodącą marką turystyczną województwa podkarpackiego. Niemniej jednak sam powiat przemyski posiada w zakresie turystyki znaczne zasoby własne i potencjał rozwojowy. **Bogactwo kulturowe i liczne obiekty dziedzictwa**, wraz z lepszą polityką informacyjną i zapleczem turystycznym mogłyby cieszyć się jeszcze większym zainteresowaniem i przyciągać odwiedzających z innych regionów kraju bądź zagranicy.

Turystyka

Na terenie powiatu wytyczonych jest **6 szlaków turystycznych, 5 tras rowerowych** oraz **szlak architektury drewnianej**. Przez powiat przemyski biegnie również **szlak rowerowy „Green Velo Wschodni Szlak Rowerowy”**, którego najciekawszymi punktami w tym rejonie są **Arboretum w Bolestraszcach, Zamek w Krasieczynie, Zespół Klasztorny w Kalwarii Pałacowskiej, Zamek w Dubiecku oraz cerkwie w Piątkowej**. Rejon daje wiele możliwości dla rozwoju różnych segmentów turystyki: *turystyki aktywnej, w tym pieszej, konnej, rowerowej oraz sportów wodnych; turystyki wypoczynkowej i agroturystyki*, dzięki swojemu malownicznemu **położeniu nad rzeką San**; turystki kulturowej ze względu na swoje **walory historyczne i pozostałości zamierzchłych czasów, w tym turystki militarnej**.

Powiat przemyski angażuje się w wiele własnych projektów wspierających rozwój turystyki i kultury, a także wykorzystuje możliwości związane z pozyskiwaniem środków unijnych. W planach jest utworzenie Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego „Brama Przemyska”. Projekt ten realizowany wraz ze Stowarzyszeniem Euroregionu Karpackiego Polska, obejmuje po stronie polskiej tereny powiatów-przemyskiego, lubaczowskiego, jarosławskiego, przeworskiego oraz miasto Przemyśl; po stronie ukraińskiej natomiast rejony – Mościcki, Jaworowski, Drohobycki, Samborski i Lwowski. Celem TOF będzie m.in. rozwój infrastruktury turystycznej. Powiat przemyski włącza się również w projekt promocji polsko słowackiej części Karpat „Etno Carpathia”, którego główną ideą jest rozwój i promocja dziedzictwa kulturowego pogranicza polsko-słowackiego poprzez opracowanie produktu turystycznego opartego o zasoby kultury karpackiej. Oprócz tego w 2019 roku zrealizowano także projekt pt. „Blżej Powiatu”, zorganizowany przez Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Książyc. W ramach tego projektu odbyły się m.in. rajdy rowerowe po fortach Twierdzy Przemyśl.

Znalezione na tym obszarze pozostałości po bytowaniu kultur archeologicznych z okresu wpływów rzymskich w postaci artefaktów trafią do **Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej** będą na pewno dodatkową atrakcją i zachętą dla zwiedzających region powiatu przemyskiego. Obecne tereny powiatu przemyskiego obfitują w **ślady kultury materialnej dawnych społeczeństw** i są od lat przeczesywane przez badaczy poprzez szereg badań nieinwazyjnych, a następnie inwazyjnych w charakterze ratowniczych badań archeologicznych, jak m.in.

to w Malhovicach. Dla osób zainteresowanych zamierzchną przeszłością jest to z pewnością atrakcyjny rejon do dalszej penetracji i prowadzenia badań naukowych nad osadnictwem tych terenów.

Z uwagi na bardzo znaczący potencjał turystyczny istnieje duża potrzeba tworzenia **infrastruktury turystycznej, czyli tworzenia baz noclegowych, hotelowych, campingowych i agroturystycznych oraz zaplecze gastronomicznego**. Według aktualnych danych na terenie powiatu przemyskiego znajduje się 5 hoteli oraz 6 obiektów hotelowych i wiele kwater agroturystycznych. Ogółem na terenie całego powiatu przemyskiego dostępnych jest 712 miejsc noclegowych. **W roku 2019 odnotowano meldunek turystów zagranicznych w liczbie 4944 w tym najwięcej z Niemiec, Francji i Austrii**, z których część jest zapewne miłośnikami turystyki militarnej. Do najczęściej zwiedzanych miejsc z największą bazą noclegową należy **Krasiczyn z hotelem na Zamku** i okazałym ogrodem otaczającym jego mury. W miejscowości Słonne znajduje się pole namiotowe, a także ośrodek wypoczynkowy „**Zielona Polana**” z interesującą ofertą turystyczną, nieopodal szlaku turystycznego. Możliwość noclegowe stwarza również funkcjonujący na zasadach komercyjnych **Zamek Dubiecko**.

Kultura

W powiecie przemyskim funkcjonują domy i ośrodki kultury. Według aktualnych danych status publiczny ma obecnie 38 placówek, w tym obiekty przystosowane dla osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach inwalidzkich: 7 (*przystosowane wejście do budynku: 6, udogodnienia wewnątrz budynku: 4*). W powiecie przemyskim 11 instytucji posiada sale widowiskowe, w których znajduje się 1 630 standardowych miejsc dla widzów. W roku 2019 zorganizowano 1342 imprezy, w których wzięły udział 41 652 osoby. Organizowane były m.in. seanse filmowe, wystawy, festiwale i przeglądy artystyczne, koncerty, prelekcje, spotkania i wykłady, imprezy turystyczne i sportowo-rekreacyjne i wiele innych. W ramach programu Etno Polska 2020 we wrześniu 2020 roku na Zamku w Krasiczynie odbył się **Festiwal na Styku Kultur**. Była to III edycja festiwalu organizowana przez Fundację Pro Arte et Historia. Celem projektu jest wzmocnienie lokalnej tożsamości kulturowej poprzez popularyzację wiedzy o dziedzictwie historyczno-kulturowym regionu. Projekt dofinansowano ze środków Narodowego Centrum Kultury.

Według danych z 2019 w powiecie przemyskim działały **33 biblioteki i filie publiczne posiadające księgozbiór liczący 253 201 wolumenów**. Odnotowano w nich 5112 czytelników (GUS 2019).

Komputeryzacja bibliotek publicznych w 2019 roku:

- komputery użytkowane w bibliotece ogółem: 90
- dostępne dla czytelników: 59
- komputery podłączone do Internetu dostępne dla czytelników: 59
- biblioteki, które umożliwiają korzystanie z Internetu bezprzewodowego: 19
- biblioteki, które posiadają dostęp do Internetu szerokopasmowego: 12
- biblioteki, które oferują katalog on-line: 1

Według danych z 2019 w powiecie przemyskim działała 1 biblioteka powiatowa posiadająca księgozbiór liczący 7 641 wolumenów. Odnotowano 111 czytelników (użytkowników aktywnie wypożyczających) w ciągu roku.

1.12. Usługi administracyjne

Na prawidłowe funkcjonowanie oraz rozwój powiatu wpływa sprawna organizacja administracji lokalnej. Główną jednostką powiatowej administracji jest Starostwo Powiatowe w Przemyślu oraz powiatowe jednostki organizacyjne. W składzie władz Starostwa Powiatowego na głównym miejscu znajduje się Starosta Przemyski, Wicestarosta Przemyski, Sekretarz powiatu oraz Skarbnik powiatu. Władza uchwałodawczą jest Rada Powiatu, składającej się 19 radnych i 5 Komisji (Rewizyjna; Skarg, Wniosków i Petycji; Budżetowo-Finansowa; Rozwoju Gospodarczego, Bezpieczeństwa, Rolnictwa i Ochrony Środowiska; Spraw Społecznych, Edukacji i Kultury). W strukturze organizacyjnej starostwa znajduje się **7 wydziałów: Zespół Radców Prawnych, Powiatowy Rzecznik Konsumentów, Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego, Geolog powiatowy, Biuro obsługi Rady i Zarządu Powiatu, Biuro zarządzania kryzysowego i ochrony ludności**, oraz dwa samodzielne stanowiska: **stanowisko ds. kontroli gospodarki finansowej, stanowisko ds. zamówień publicznych i stanowisko ds. funduszy europejskich**. Koordynacją pracy poszczególnych wydziałów zajmują się ich naczelnicy, a kwestie kompetencji wydziałów reguluje wewnętrzny regulamin organizacyjny.

W skład jednostek organizacyjnych powiatu wchodzi:

- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Przemyślu,
- Zarząd Dróg Powiatowych w Przemyślu,
- Zakład Opiekuńczo-Leczniczy w Przemyślu,
- Dom Pomocy Społecznej w Huwnikach,

- Placówka Opiekuńczo – Wychowawcza w Nienadowej,
- Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Korytnikach,
- Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Przemysłu,
- Zespół Szkół im. A. Fredry,
- Liceum Ogólnokształcące w Dubiecku,
- Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Przemysłu,
- Powiatowy Urząd Pracy w Przemysłu,
- Powiatowe Centrum Terapii Środowiskowej i Integracji w Nienadowej.

Na dzień 31 grudnia 2019 roku w Starostwie Powiatowym w Przemysłu zatrudnionych było 106 osób, w tym 85 osób na stanowiskach urzędniczych. Pozostałe to stanowiska obsługi: 4 osoby, i pomocnicze: 17 osób. Starostwo Powiatowe inwestuje w podnoszenie kwalifikacji i ulepszenie systemu pracy urzędu. W tym celu w 2019 roku zakupiony został serwer do funkcjonowania elektronicznego obiegu dokumentów dla Starostwa Powiatowego w postaci programu EL-DOK.

Starostwo Powiatowe podejmuje szereg działań związanych ze współpracą międzynarodową, jako ambasador rejonów ukraińskich w UE, w 2018 roku pośredniczył w podpisaniu listu intencyjnego w sprawie podpisane porozumienia pomiędzy Rejonem Pustomyty na Ukrainie i Saarpfalz-Kreis w Niemczech. Wspólnym polem działań mają być edukacja, polityka społeczna, opieka zdrowotna, ekonomia i rozwój regionalny, ratowanie przyrody i krajobrazu, historia, kultura i turystyka. Pierwszym działaniem w wymianie kulturalnej między regionami był występ chóru Schuberta z Niemiec we Lwowskiej Filharmonii.

1.13. Organizacje pozarządowe

Na terenie powiatu przemyskiego dużą rolę odgrywają organizacje pozarządowe. Zarejestrowanych jest ich **292 podmiotów, w tym 77 ochotniczych straży pożarnych, 83 stowarzyszenia kultury fizycznej i 132 innych stowarzyszeń**. Są to organizacje działające na rzecz konkretnego interesu, ale ich celem nie jest osiągnięcie zysku. Organizacje pozarządowe często nazywane są trzecim sektorem, obok sektora publicznego i rynkowego, jednakże są one prywatne i powstają wyłącznie z inicjatywy ich założycieli – osób prywatnych działających w interesie publicznym. W rejonie powiatu przemyskiego działają również organizacje pożytku publicznego takie jak:

GMINA BIRCZA

1. Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Bircza

GMINA DUBIECKO

1. Fundacja "Pamiętaj"
2. Fundacja "Ułani Króla Jana"
3. Fundacja Oaza Życia Ciszy I Spokoju
4. Gminne Stowarzyszenie Kobiet
5. Jeździecki Klub Sportowy "Dragon" W Dubiecku
6. Lokalna Grupa Działania "Pogórze Przemysko-Dynowskie"
7. Ochotnicza Straż Pożarna W Bachórcu
8. Ochotnicza Straż Pożarna W Drohobycze
9. Ochotnicza Straż Pożarna W Dubiecku
10. Ochotnicza Straż Pożarna W Hucisku Nienadowskim
11. Ochotnicza Straż Pożarna W Kosztowej
12. Ochotnicza Straż Pożarna W Nienadowej
13. Ochotnicza Straż Pożarna W Przedmieściu Dubieckim
14. Ochotnicza Straż Pożarna W Sielnicy
15. Ochotnicza Straż Pożarna W Słonnem
16. Ochotnicza Straż Pożarna W Tarnawce
17. Społeczne Ognisko Kulturalne "Śliwniczanka"
18. Stowarzyszenie "Dobry Start - Dobra Przyszłość"
19. Stowarzyszenie "Duch Pogórza"
20. Stowarzyszenie "Warto Mieć Marzenia"
21. Stowarzyszenie Człowiek Przyszłości
22. Stowarzyszenie Ekologiczna Wspólnota Środowiskowa
23. Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Zasania
24. Stowarzyszenie "Nasz Dziwnów"
25. Stowarzyszenie Pasjonatów Paleontologii I Geologii
26. Stowarzyszenie Płetwonurków "Wydry"
27. Stowarzyszenie Przyjaciół Miejscowości Nienadowa
28. Stowarzyszenie Przyjaciół Zespołu Szkół Im. Aleksandra Fredry W Nienadowej
29. Stowarzyszenie Przyjaźni I Współpracy Pomiędzy Gminą Dubiecko W Rzeczpospolitej Polskiej A Merostwem Azay-Le-Rideau We Francji
30. Stowarzyszenie Soli Deo
31. Stowarzyszenie Szkoła Marzeń

32. Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Dubieckiej
33. Zespół Pieśni I Tańca "Sanowiacy"
34. Związek Polskich Spadochroniarzy

GMINA FREDROPOL

1. Stowarzyszenie Czysta Gmina Fredropol
2. Stowarzyszenie Kół Gospodyń Wiejskich Gminy Fredropol

GMINA KRASICZYN

1. OSP w Krasiczynie

GMINA KRZYWCZA

1. Stowarzyszenie „W Dolinie Sanu”
2. Stowarzyszenie Otwarta Dłoń (dawniej Stowarzyszenie Przyjaciół Reczpoła)
3. Stowarzyszenie „Jesteśmy razem w Ruszelczycach”
4. Stowarzyszenie Rozwoju Ziemi Krzywieckiej w Krzywczy
5. Portal Internetowy Krzywczka – Trzy Kultury
6. Stowarzyszenie Kół Gospodyń Wiejskich z Gminy Krzywczka
7. Fundacja Dobro Społeczne i Chór GLORIA
8. Parafialny Klub Sportowy Unum Babice

GMINA MEDYKA

1. Ochotnicza Straż Pożarna W Hureczku
2. Ochotnicza Straż Pożarna W Medyce
3. Stowarzyszenie Klubu Abstynenta "Odnowa" W Medyce W Likwidacji
4. Ochotnicza Straż Pożarna W Lesznie
5. Ochotnicza Straż Pożarna W Torkach
6. Ochotnicza Straż Pożarna W Hurku
7. Ludowy Klub Sportowy "Fenix" W Lesznie
8. Stowarzyszenie Mieszkańców Wsi Torki "Nie Tylko Dla Siebie"
9. Integracja-Siedliska
10. Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Medyckiej
11. Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Leszna
12. Stowarzyszenie Zielone Wzgórza Podkarpacia
13. Stowarzyszenie Wędkarskie W Torkach

14. Stowarzyszenie "Belferek"
15. Klub Sportowy „Kolejarz” Hurko
16. Uczniowsko Ludowy Klub Sportowy „San Hurko-Hureczko W Hureczku
17. Ludowy Klub Sportowy „Fort” W Jaksmanicach
18. Ludowy Klub Sportowy „Bizon” W Medyce
19. Uczniowski Klub Sportowy „Jagiellonka” przy Szkole Podstawowej w im. Króla Władysława Jagiełły w Medyce
20. Ludowy Klub Sportowy „ORZEŁ” w Torkach

GMINA ORŁY

1. Ludowy Klub Sportowy Pogoń Małkowice
2. Towarzystwo Sportowe Viking Orły
3. Towarzystwo Sportowe Biało-Czerwoni Kaszyce
4. Ludowy Klub Sportowy Korona Trójczyce
5. Ludowy Klub Sportowy Wesoła Zadąbrowie
6. Ludowy Klub Sportowy Waławianka Waława

GMINA PRZEMYŚL

1. Stowarzyszenie AMICUS COGITO
2. Stowarzyszenie im. ks. Jana Twardowskiego działające na rzecz rozwoju Hermanowic
3. Stowarzyszenie Klub Sportowy "Kuńkowce" w Kuńkowcach
4. Stowarzyszenie Mieszkańców oraz Sympatyków Ostrowa i Ziemi Przemyskiej „ADSUM”
5. Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych
6. Stowarzyszenie Miłośników Łętowni i Bełwina
7. Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych "JAWOR" w Nehrybce SIL "JAWOR" w Nehrybce
8. Stowarzyszenie Miłośników Astronomii „ORION” w Kalwarii Paclawskiej z siedzibą w Nehrybce
9. Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Ujkowice
10. Stowarzyszenie Rodzin Zastępczych "NASZE DZIECI"
11. Stowarzyszenie Ostrowianie Razem
12. Stowarzyszenie „Złota Góra” na Rzecz Rozwoju Wsi Rożubowice
13. Stowarzyszenie Kulturalne "JAWOR"
14. Fundacja KLUCZNIK w Ujkowicach
15. „Stowarzyszeni Dla Wsi Wapowce Gmina Przemysł"
16. Stowarzyszenie "BLISKO NATURY" w Witoszyńcach

GMINA STUBNO

1. Stowarzyszenie "Blżej Siebie" w Kalnikowie
2. Stowarzyszenie "Moja Mała Ojczyzna" w Kalnikowie
3. Stowarzyszenie "WSPÓLNIE MOŻEMY WIĘCEJ" w Stubienku
4. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Starzawy
5. Stowarzyszenie "Przyszłość" w Nakle
6. LKS "CRESOVIA" w Kalnikowie
7. UKS "OLIMP" w Stubnie
8. LKS w Nakle
9. LKS "GRANICA" w Stubnie
10. Ochotnicza Straż Pożarna w Stubnie
11. Ochotnicza Straż Pożarna w Kalnikowie
12. Ochotnicza Straż Pożarna w Stubienku
13. Stowarzyszenie Aktywni Mieszkańcy w Baryczu
14. Stowarzyszenie "Wspólny Cel" w Stubnie
15. Fundacja "Oświata w Gminie Stubno"

GMINA ŻURAWICA

1. Stowarzyszenie Na Rzecz Pomocy Szkole Nr 2 W Żurawicy "Dodajmy Dzieciom Skrzydeł"
2. Stowarzyszenie „Koło Gospodyń Wiejskich „ W Wyszatycach
3. Stowarzyszenie Inicjatyw Oświatowych W Wyszatycach
4. Stowarzyszenie Kulturalne Chór "Villanella" W Bolestraszcach
5. Towarzystwo Wspierania Inicjatyw „Pomóżmy Sobie" W Buszkowicach
6. Stowarzyszenie Przyjaciół Orzechowiec

Powiat przemyski udziela wsparcia na realizację zadań publicznych stowarzyszeniom, które tworzą inicjatywy własne różnych przedsięwzięć. W 2019 roku ogłoszone zostały 2 konkursy na realizację zadania publicznego w oparciu o ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, tzw. „Małe granty”, a także otwarty konkurs na realizację zadania publicznego „Inforteca”. Do konkursu przystąpiły organizację, realizujące następujące zadania:

- Birczański Klub sportowy „YesSport Cup Bircza 2019”. Organizacja Turnieju Piłki Nożnej YesSport Cup Bircza 2019, w którym udział wzięło 9 drużyn.

- Stowarzyszenie na rzecz rozwoju Ziemi Przemyskiej – „Festiwal Kultury Dawnej – „Noc Kupały”. 23 czerwca 2019 roku w Wiosce Fantasy w Kuńkowcach obchodzona była Noc Kupały – nawiązanie do tradycyjnego słowiańskiego święta, które odbywało się z okazji przesilenia letniego.
- Koło Gospodyń Wiejskich w Krasieczynie – „Charytatywny piknik rodzinny w Tarnawcach”. 28 lipca 2019 roku odbył się „Charytatywny Piknik rodzinny”, podczas którego zorganizowana została zbiórka i licytacja na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną.
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Książyc – „Blżej powiatu”. W ramach projektu jesienią 2019 roku odbyły się m.in. rajdy rowerowe po fortach twierdzy Przemyśl – Grochowce, Optyń i Siedliska. Celem tego przedsięwzięcia była promocja powiatu, zachęcanie do aktywnego spędzania wolnego czasu oraz zainteresowanie historią regionu.
- Stowarzyszenie Mieszkańców oraz Sympatyków Ostrowa i Ziemi Przemyskiej ADSUM w Ostrowie – „Rowerowy raj - powiat przemyski”. W działaniach projektowych udział wzięli mieszkańcy Gminy Przemyśl i okolic, zadanie miało charakter cykliczny 9 rajdów rowerowych po powiecie.
- Przemyskie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej „X D.O.K.” „INFORTECA”. Spektakl w ramach trzeciej edycji imprezy fortecznej INFORTECA. Oprócz ciekawego widowiska jakie zapewнили rekonstruktorzy historyczni, można było również zobaczyć umundurowanie historyczne, wyposażenie żołnierzy czy przedmioty codziennego użytku.

1.14. Finanse i możliwości inwestycyjne powiatu

Realizacja zadań ustawowych przez powiat przemyski odbywa się, co zrozumiałe w określonej sytuacji finansowej i reżimie budżetowym. Realizowanie zamierzonych celów inwestycyjnych powiatu przemyskiego uzależnione jest w głównej mierze od wysokości dochodów oraz struktury wydatków w budżecie.

Tabela 17. Dochody budżetu powiatów (w zł) w województwie podkarpackim w 2019 roku.

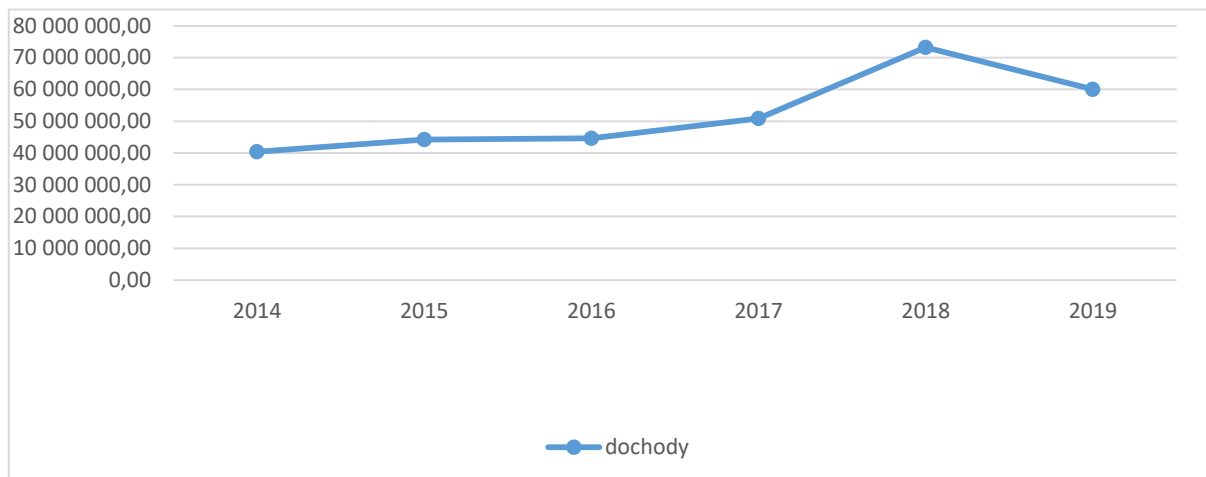
Powiat	Kwota (zł)
bieszczadzki	45 225 354, 24
brzozowski	68 309 856, 21
dębicki	163 128 267,37

jarosławski	177 944 893, 51
jasielski	138 055 876,82
kolbuszowski	57 173 300,38
krośnieński	89 740 167, 38
leżajski	108 689 689,33
lubaczowski	84 441 586,60
łańcucki	90 176 607,6
mielecki	164 410 034,93
niżański	79 669 692,29
przemyski	60 067 955,54
przeworski	77 751 320, 02
ropczycko-sędziszowski	98 122 216,28
rzeszowski	163 95 567,02
sanocki	103 949 741,30
stalowowolski	121 454 427,05
strzyżowski	80 449 642,80
tarnobrzeski	49 340 965. 67
leski	31 431 246, 77

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Dochody powiatu przemyskiego w 2019 roku wyniosły 60 067 955,54 zł. Na tle pozostałych powiatów województwa podkarpackiego zajmuje on pod względem poziomu dochodów budżetowych 4 miejsce od końca. W porównaniu do roku 2018 odnotowano spadek, który daje różnicę w wysokości 13 130 090,61 zł. Jednakże porównując lata wcześniejsze – poziom dochodów począwszy od 2014 roku – sytuacja powiatu prezentuje się lepiej, a kwota dochodów jest wyższa. Ogólnie można zatem zauważyć tendencję wzrostową z zauważalnym spadkiem w 2019 roku. Mimo tego ostatniego poziomu dochodów w ostatnim roku budżetowym kształtuje się na wyższym poziomie niż w latach 2014-2017.

Wykres 18. Dochody powiatu przemyskiego w latach 2014-2019.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Dochody własne za rok 2019 powiatu przemyskiego wynosiły 23 198 569,52 zł. Daje to 38,62% udziału w całkowitym dochodzie budżetowym powiatu, co jest wartością wysoką.

Tabela 18. Dochody poszczególnych gmin powiatu przemyskiego w latach 2014-2019.

Gmina	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bircza	26093450,33	2420 861,39	28988133,12	33790825,89	35631729,91	33081447,70
Dubiecko	31168425,79	29913999,67	37223475,79	40004078,60	43763376,21	47121003,55
Fredropol	18074741,20	21025557,62	22434164,10	24354754,61	24411760,17	25776025,68
Krasiczyn	14863528,63	15370081,81	19901315,97	21836444,68	24360546,02	25466096,60
Krzywcza	17066329,35	17118844,33	18700199,41	19826621,39	23291282,85	26211989,53
Medyka	24781691,73	23269224,50	25566166,46	30806816,56	28103505,77	31799240,57
Orły	42941165,73	30432256,16	34447298,85	39286455,77	41086925,71	44114650,50
Przemysł	28986746,26	31719721,02	36771239,38	40607862,62	44946256,08	50124577,81
Stubno	13821365,53	16396082,80	17251129,84	19519153,40	19180759,34	22484346,44
Żurawica	34893960,62	38312047,07	45328045,49	54826813,50	56756619,85	58670137,74

Łącznie w powiecie	253093450,3	247762676,3	286611168,4	324859827,0	341532761,9	364849516,1
	3	7	1	2	1	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Powiat przemyski jest beneficjentem funduszy unijnych. Wartość całkowita oraz wartość projektów zrealizowanych w ramach umowy partnerstwa 2014-2020 na terenie powiatu do końca 2018 roku wynosiła ogółem 307,7 mln zł, w tym 191,5 mln zł dofinansowania ze środków unijnych. Na jednego mieszkańca przypadało 4133 zł.

Tabela 19. Wartość całkowita oraz dofinansowanie ze środków UE projektów realizowanych w latach 2014-2020 na terenie powiatu do końca 2018 roku.

Projekty realizowane w ramach umowy partnerstwa 2014-2020	Ogółem w mln zł	Dofinansowanie ze środków UE w mln zł	Na 1 mieszkańca w zł
OGÓŁEM	307,7	191,5	4133
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko	121,3	63,2	1629
Program Operacyjny Inteligentny Rozwój	23,1	11,7	311
Program Polska Cyfrowa	22,1	13,3	297
Program Rozwój Polski Wschodniej	2,1	1,4	29
Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój	12,6	11,5	169
Regionalne Programy operacyjne	126,4	90,4	1698

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

W 2019 roku w powiecie przemyskim zrealizowano projekty unijne na łączną wartość 8 437 542,99 zł, z czego 7 238 805,45 zł pochodziło z funduszy unii europejskiej, 564 569,72 zł z budżetu Państwa, zaś wkład własny powiatu wyniósł 634 167,82 zł.

Tabela 20. Dochody według źródeł finansowania w roku 2019.

Dochody	Kwota w zł
Subwencje	24 140 832,00
Podatek od osób fizycznych	11 003 387,00
Podatek od osób prawnych	151 789,07

Dotacje	8 578 458,85
Środki unijne	6 429 261,30
Pozostałe dochody	9 764 227,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Finansów Starostwa Powiatowego w Przemyślu.

W wydatkach gmin i powiatu dominują wydatki bieżące związane z potrzebą realizacji zadań samorządu i zadań zleconych oraz utrzymaniem administracji. Wydatki ogółem w powiecie przemyskim w roku 2019 wyniosły 57 622 25,82 zł.

Tabela 21. Wydatki powiatu w 2019 roku z podziałem na kategorie.

Wydatki		Kwota w zł
Wydatki bieżące	W tym:	34 806 953,88
	Wydatki za wynagrodzenie i składki od nich naliczane	17 865 302,22
	Wydatki związane z realizacją zadań statutowych	9 274 838,16
	Świadczenia na rzecz osób fizycznych	2 453 514,57
	Wydatki na programy finansowane z udziałem środków unijnych	2 355 084,99
	Obsługa długu jednostki samorządu terytorialnego	1 688,23
	dotacje	2 856 525,71
Wydatki majątkowe	W tym	22 815 291,94
	Wydatki unijne	6 082 458

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Finansów Starostwa Powiatowego w Przemyślu.

Tabela 22. Wydatki według działów klasyfikacji budżetowej w 2019 roku.

Wydatki	Kwota w zł
Administracja publiczna	7 875 791,64
Pomoc społeczna	6 642 082,40
Działalność usługowa	2 629 748,47
Oświata i wychowanie	3 726 657,66
Rolnictwo i łowiectwo	1 542 446,72
Edukacja, opieka wychowawcza	1 128 876,31
Gospodarka mieszkaniowa	818 218,14

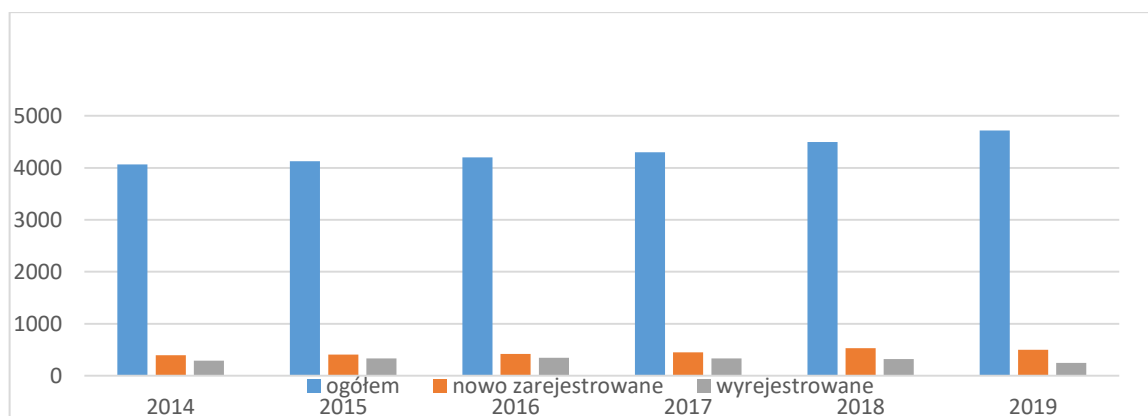
Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	1 950 724,20
---	--------------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Finansów Starostwa Powiatowego w Przemysłu.

1.15. Potencjał gospodarczy

Głównym potencjałem gospodarczym powiatu przemyskiego są lokalne zasoby i surowce. **Dominującymi branżami są przemysł drzewny, maszynowy, rolno-spożywczy**, a także usługi związane z handlem i turystyką. Duży potencjał do napędzania gospodarki stwarza **rozwój turystyki**. Powiat przemyski posiada ku temu dobre warunki ze względu na małe uprzemysłowienie swojego regionu. Nadal większość obszarów obfituje w naturalne zaplecze krajobrazowe nie dotknięte zbyt dużą ingerencją człowieka.

Wykres 19. Podmioty gospodarki zarejestrowane w latach 2014-2019.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

W powiecie przemyskim w roku 2019 w rejestrze REGON zarejestrowanych było **4 715 podmiotów gospodarki narodowej**, z czego 3 652 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 498 nowych podmiotów, a 249 podmiotów zostało wyrejestrowanych. Według danych z rejestru REGON wśród podmiotów posiadających osobowość prawną w powiecie przemyskim najwięcej (**223**) jest stanowiących **spółki handlowe z ograniczoną odpowiedzialnością**. Analizując rejestr pod kątem liczby zatrudnionych pracowników można stwierdzić, że najwięcej (**4 565**) jest **mikro-przedsiębiorstw**, zatrudniających 0 - 9 pracowników. **4,3% (204)** podmiotów jako rodzaj działalności deklarowało **rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo**, jako **przemysł i budownictwo** swój rodzaj działalności deklarowało **26,6% (1 252)** podmiotów, a **69,1%**

(3 259) podmiotów w rejestrze zakwalifikowana jest jako **pozostała działalność**. Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w powiecie przemyskim najczęściej deklarowanymi rodzajami przeważającej działalności są **Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (26.4%)** oraz **budownictwo (23.5%)**.

Tabela 23. Podmioty według klas wielkości.

Mikro-przedsiębiorstwa (0-9 zatrudnionych)	4 565
Małe przedsiębiorstwa (10-49 zatrudnionych)	131
Średnie przedsiębiorstwa (50-249 zatrudnionych)	18
Duże przedsiębiorstwa (250-999 zatrudnionych)	1
Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (<250 zatrudnionych)	4 714

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Tabela 24. Zarejestrowane podmioty gospodarki w poszczególnych gminach stan na rok 2019.

Gmina	Ogółem	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	Przemysł i budownictwo	Pozostała działalność
Bircza	420	54	119	247
Dubiecko	521	4	209	308
Fredropol	259	24	69	166
Krasiczyn	415	51	86	278
Krzywcza	308	24	123	161
Medyka	389	6	87	296
Orły	562	11	135	416
Przemysł	891	16	206	669
Stubno	219	7	65	147
Żurawica	731	7	153	571
Łącznie w powiecie	4715	204	1252	3259

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

1.16. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

1.16.1 System komunikacyjny

Dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna ma istotne znaczenie w funkcjonowaniu powiatu przemyskiego i jego możliwościach rozwojowych. Jednym z ważniejszych jej elementów jest dobra sieć dróg umożliwiająca mieszkańcom i osobom przyjezdnym codzienne przemieszczanie się w obrębie powiatu. Starostwo powiatowe podejmuje liczne starania związane z modernizacją i rozbudową infrastruktury technicznej powiatu, a co za tym idzie podnoszenia jakości życia i standardów usług publicznych.

W latach 2015-2020 na terenie powiatu realizowano zadania inwestycyjne i remontowe w celu poprawy jakości dróg powiatu. **W roku 2015** na terenie gmin powiatu przemyskiego dokonane zostały **22 przebudowy dróg powiatowych**, w tym **jednego mostu na rzece Wiar w Huwnikach (gm. Fredropol)**, **2 remonty dróg powiatowych w gminach Krasiczyn i Orły**. Wybudowane zostały również **chodniki** w gminach **Stubno, Medyka i Przemyśl**. Inwestycje wykonane częściowo ze środków gminnych.

W roku **2016** dokonane zostały **26 przebudowy dróg powiatowych**, w tym dwie przebudowy nawierzchni. Odremontowano **9 dróg powiatowych i wybudowano 3 chodniki**. Dokonano również powierzchniowego utrwalenia trasy rowerowej w ramach projektu „Trasy rowerowe w Polsce Wschodniej”. W 2017 roku przebudowano **10 dróg powiatowych, wykonano 7 remontów dróg powiatowych, 7 chodników oraz 1 budowę mostu**.

W **2018** roku realizowane były m.in. takie prace jak przebudowa dróg w ramach sieci TEN-T, gdzie **przebudowano 3 drogi powiatowe**, w tym jeden **most**. Wyremontowana została droga powiatowa nr 2067R na odcinku Hucisko Nienadowskie-Dubiecko-Sielnica. Ponadto usuwane były skutki klęsk żywiołowych. W ramach rozwoju gminnej i powiatowej infrastruktury drogowej na lata 2016-2019 przebudowano również drogi powiatowe nr 1820R i 2110R. Zadanie uwzględniło także **budowę mostu na rzece San w m. Sielnica**. Łącznie w powiecie przemyskim w 2018 roku przebudowano **12 dróg powiatowych**, dokonano budowy **5 chodników**, w tym jednej **ścieżki pieszo-rowerowej**, wyremontowano **3 mosty oraz 2 drogi powiatowe i 2 chodniki**. W 2019 dokończona została budowa mostu na rzece San w m. Sielnica, którego prace zapoczątkowano w 2018 roku. Przebudowano również **10 dróg powiatowych** m.in. poprzez budowy chodników, wybudowano 1 chodnik, wykonano również inne inwestycje takie jak wykonanie nakładki asfaltowej na drodze powiatowej m. Hurko oraz wykonanie nawierzchni na drodze powiatowej w Hruszowicach. Przy wspólnym udziale inwestycyjnym PGNiG dokonane zostały 3 remonty dróg powiatowych i wybudowany został chodnik w m. Pikulice. W dalszym ciągu prowadzone są prace inwestycyjne w powiecie przemyskim, w których zadania wchodziły przebudowy dróg, remonty czy budowy nowych.

Według aktualnych danych pochodzących z Zarządu Dróg Powiatowych w Przemyślu w roku **2020** zostały wykonane zadania **remontowe dróg powiatowych w ilości 16 oraz dokonano przebudowy 14 dróg powiatowych.**

System komunikacyjny na terenie powiatu przemyskiego tworzą drogi krajowe, drogi wojewódzkie, drogi powiatowe oraz gminne. Drogi powiatowe stanowią połączenie ze wszystkimi miejscowościami, w których znajdują się siedziby urzędów miast i gmin oraz posiadają odpowiednie połączenie z drogami wojewódzkimi i krajowymi. Drogi powiatowe pozostają w zarządzie Powiatowego Zarządu Dróg w Przemyślu. Drogi powiatu przemyskiego wychodzące poza jego granice:

- Droga krajowa 28: długość drogi w powiecie 42km. Zator –Rabka Zdrój - Nowy Sącz-Gorlice-Jasło-Krosno-Sanok-Przemyśl-Medyka- granica państwa.
- Droga krajowa 77: długość drogi w powiecie 12km. Lipnik-Sandomierz-Stalowa Wola-Jarosław-Radymno-Przemyśl.
 - Droga wojewódzka 881: długość drogi w powiecie 10,9km.Sokołów Małopolski-Łańcut-Kańczuga-Pruchnik-Żurawica.
 - Droga wojewódzka 884:długość drogi w powiecie:34,6km Przemyśl-Dubiecko-Bachórz-Domaradz.
 - Droga wojewódzka 885: długość drogi w powiecie 6,6 km. Przemyśl-Malhowice-Granica państwa.

Długość autostrady A4: 3,6 km.

Zakończyła się przebudowa drogi wojewódzkiej z Przemyśla do Malhowic i planowanego polsko-ukraińskiego przejścia granicznego. Wartość inwestycji wynosi 31,5 mln złotych, a dofinansowanie to 28,3 mln złotych.

Wojewoda podkarpacka ogłosiła przetarg na budowę polsko-ukraińskiego przejścia granicznego w Malhowicach. Projektowane przejście graniczne będzie posiadało charakter lokalny. Prowadzona będzie w nim obsługa pojazdów osobowych o dopuszczalnej masie całkowitej do 3,5 tony oraz autokarów. Nie będzie odpraw pieszych, ani rowerzystów.

Cała infrastruktura przejścia w Malhowicach zostanie wybudowana po polskiej stronie. Powstanie budynek odpraw autobusów, z zadaszonymi strefami kontroli. Obiekty szczegółowej kontroli polskich i ukraińskich służb, tax free, po pięć kabin kontroli granicznej w kierunku wyjazdowym z Polski i wjazdowym. Ponadto budynki techniczne i infrastruktura socjalna.

Będzie to szansa na szybkie dotarcie do miejscowości położonych na południe od Lwowa do Dobromila i Starego Sambora. Szacuje się, że przejście będzie obsługiwać 7 tysięcy osób i 4 tysiąca aut na dobę.

Inwestycja ma kosztować ok. 100 mln złotych. Przejście ma być gotowe w ciągu czterech lat. Kilkaset metrów od drogi i miejsca, w którym planowana jest budowa terminali, znajduje się linia kolejowa 102. Jeszcze niewiele ponad 20 lat temu jeździły nią pociągi. Obecnie nie jest w regularnej eksploatacji i na razie nie zapowiada się, aby była i aby powstało kolejowe przejście graniczne.

Reaktywacja linii 102.

Od kilku lat społecznicy ze „Stowarzyszenia Linia 102 w Przemyślu” podejmują różne działania na rzecz odbudowy kolejowego przejścia granicznego z Ukrainą Malhowice – Niżankowice oraz przywrócenia połączeń. Inwestycja na linii 102 zgłoszona została przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego jako zadanie „Rewitalizacja linii 102 Przemyśl – Malhowice wraz z elektryfikacją” do PKP PLK, które prowadzą prace planistyczne związane z nową perspektywą finansową Unii Europejskiej, zaczynającej się po 2020 r. Samorząd wyraził gotowość uruchomienia jednej pary pociągów łączących Przemyśl z Niżankowicami. Organizacja połączenia została jednak obwarowana pewnymi warunkami, z których najważniejszym jest remont linii kolejowej i dopuszczenie jej do eksploatacji. Ponadto wskazał na konieczność uregulowania kwestii odpraw granicznych pasażerów oraz na zaangażowanie się strony ukraińskiej w uruchomienie kursów, skomunikowanych na stacji Niżankowce z polskimi pociągami. Wśród najważniejszych punktów programu wyborczego partii rządzącej dla województwa podkarpackiego znalazł się "linie kolejowe: modernizacja". Zapisano w nim "Euroregionalną Kolej Karpacką Jasło – Krosno – Sanok – Zagórz – (Medzilaborce) – Krościenko – (Chyrów) – Malhowice – Przemyśl. Na tej podstawie można wnioskować dążenie do rewitalizacji infrastruktury w południowo-wschodniej części regionu, w tym linii nr 102. Koncepcja wiąże się z postulatami organizacji społecznych z Przemyśla i z rejonu Bieszczadów, dążących do zachowania i rozwoju połączeń kolejowych w tej części województwa.

W powiecie przemyskim aktualnie jest 73 drogi powiatowe o łącznej długości 482,581km.

Długość dróg powiatowych w powiecie przemyskim w poszczególnych gminach:

- Gmina Bircza: 82,413 km
- Gmina Dubiecko: 63,400 km
- Gmina Fredropol: 74,387 km
- Gmina Krasiczyn 32,446 km

- Gmina Krzywca: 36,325 km
- Gmina Medyka: 23,676 km
- Gmina Orły: 45,848 km
- Gmina Przemysł: 54,229 km
- Gmina Stubno: 32,712 km
- Gmina Żurawica: 37,145 km

Tabela. 25. Drogi powiatu przemyskiego w roku 2014 i 2019.

Drogi powiatowe	2014		2019	
	km	%	km	%
O nawierzchni twardej	423,7	48,4	435,6	49
W tym o nawierzchni twardej ulepszonej	404,3	46,1	406,7	45,7
O nawierzchni gruntowej	48,0	5,5	47,0	5,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2019.

Od 2014 roku w wyniku prac remontowych zwiększyła się liczba dróg o twardej powierzchni. W 2019 roku Zarząd Dróg Powiatowych zrealizował zadania związane z przebudową i pracami remontowymi dróg powiatowych na łączną kwotę 15 794 093, 48 zł. Drogi powiatowe jako element użytkowy dla mieszkańców powiatu stale przez nich wykorzystywany, wymaga regularnego monitorowania stanu nawierzchni oraz w razie konieczności modernizacji i remontów.

Tabela 26. Drogi gminne wg nawierzchni.

Drogi gminne	2014		2019	
	km	%	km	%
O nawierzchni twardej	327,2	29,4	395,3	39,2
W tym o nawierzchni twardej ulepszonej	259,4	23,3	336,5	33,4
O nawierzchni gruntowej	527,2	47,3	275,7	27,4

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych GUS 2019.

1.17. Gospodarka wodno-ściekowa i odpadami

Powiat przemyski dysponuje wodociągową siecią rozdzielczą o długości 562,9 km oraz kanalizacyjną 765,1 km. Do sieci wodociągowej w powiecie przemyskim podłączonych jest 11

060 budynków mieszkalnych, a do kanalizacyjnej 11 635. Zużycie wody w powiecie przemyskim na 1 mieszkańca w 2018 roku wynosiło 16 m³.

Tabela 27. Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w poszczególnych gminach powiatu w 2018 roku.

Gmina	Długość czynnej sieci rozdzielczej w km	Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w osobach	Udział % ludności korzystającej z instalacji
Bircza	12,0	948	14,4
Dubiecko	36,3	1697	18,4
Fredropol	10,2	483	8,7
Krasiczyn	51,8	3826	73,7
Krzywcza	4,1	391	8,1
Medyka	68,9	6272	96,0
Orły	103,6	8618	97,1
Przemyśl	83,5	6359	59,8
Stubno	57,5	3695	94,7
Żurawica	135,0	1220	94,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Tabela 28. Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w poszczególnych gminach powiatu przemyskiego w 2018 roku.

Gmina	Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w km	Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w osobach	Udział % ludności korzystającej z instalacji
Bircza	45,1	2219	33,6
Dubiecko	61,7	3247	35,1
Fredropol	61,3	2284	41,2
Krasiczyn	67,3	4149	79,9
Krzywcza	34,0	1786	36,8
Medyka	92,5	6178	94,5
Orły	151,1	8288	93,4
Przemyśl	54,7	5118	48,1
Stubno	64,4	2967	76,0
Żurawica	133,0	10999	84,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Na terenie powiatu przemyskiego istnieją 23 biologiczne oczyszczalnie ścieków komunalnych, w tym 1 z podwyższonym usuwaniem biogenów w gminie Bircza (GUS 2018). Ścieki z gospodarstw domowych niemających dostępu do sieci gromadzone są w bezodpływowych zbiornikach ścieków okresowo opróżnianych z nieczystości wywożonych do oczyszczalni.

Tabela 29. Oczyszczalnie ścieków na terenie poszczególnych gmin powiatu przemyskiego w 2018 roku.

Gmina	Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie w osobach	Zbiorniki bezodpływowe w sztukach	Oczyszczalnie przydomowe	Ścieki odprowadzone ogółem w dam ³
Bircza	2170	1175	25	81,0
Dubiecko	2870	1061	0	137,0
Fredropol	2758	686	5	59,0
Krasiczyn	3385	23	64	119,0
Krzywcza	1760	422	2	40,0
Medyka	6230	48	5	170,0
Orły	8870	26	15	263,0
Przemyśl	3190	1331	22	177,0
Stubno	3319	0	0	109,0
Żurawica	10817	713	15	295,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2018.

Odpady komunalne

Na terenie powiatu przemyskiego w 2018 roku zebrano 12 037,87 ton odpadów zmieszanych, z czego 9 976,30 ton odpadów pochodziło z gospodarstw domowych. W tym samym roku zebrano 2 117,13 ton odpadów selektywnych. Od września 2019 roku obowiązuje ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach dotycząca odpadów komunalnych. Na jej podstawie Rady Gmin zobowiązane są do stosowania wymagań m.in. w zakresie selektywnego zbierania i odbierania odpadów komunalnych, utrzymania w odpowiednim stanie sanitarnym i porządkowym miejsc gromadzenia odpadów (GUS 2018).

III. CZĘŚĆ STRATEGICZNA

1. Analiza SWOT

Punktem wyjścia do opracowania i sformułowania Programu Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do 2025 r. jest przeprowadzona analiza SWOT, która pozwala zidentyfikować problemy, potencjał rozwojowy, uwarunkowania zewnętrzne, stanowiące zagrożenia i szanse rozwoju powiatu.

Syntetyczny obraz głównych problemów i wyzwań rozwojowych w perspektywie 2025 r. zawiera analiza SWOT (Strengths (mocne strony), Weaknesses (słabe strony), Opportunities (szanse) i Threats (zagrożenia).

Diagnoza stanu powiatu była podstawą do dokonania analizy SWOT. Analiza ta jest oceną obiektywnie istniejącego stanu społeczno – gospodarczego powiatu, jego słabych i mocnych stron, a w rezultacie szans i zagrożeń opisywanego obszaru. Stan powiatu oceniono według następujących zagadnień:

1. Uwarunkowania ogólne, położenie, stan środowiska,
2. Infrastruktura techniczna i drogowa,
3. Sytuacja gospodarcza (rolnicza i pozarolnicza) uwzględniająca stan rolnictwa i działalność gospodarczą poza rolnictwem,
4. Zagadnienia społeczne:
 - ludność (charakterystyka ludności),
 - rynek pracy,
 - bezpieczeństwo i opieka społeczna,
 - ochrona zdrowia,
 - oświata,
 - turystyka.

Odpowiedzi zawarte w ankiecie służyły opracowaniu Analizy SWOT. Wynik analizy przedstawiono w tabelach. Druga część stanowiła podstawę wyboru priorytetów, celów i kierunków rozwojowych powiatu.

Poprzez powyższe pojęcia należy rozumieć:

- **SILNE STRONY** - uwarunkowania występujące w powiecie oceniane pozytywnie ze względu na możliwość realizacji celów rozwojowych i strategicznych, wewnętrzny potencjał powiatu,

- **SŁABE STRONY** - uwarunkowania wewnętrzne oceniane negatywnie, niewykorzystane z uwagi na realizację celów,
- **SZANSE** - korzystne zjawiska zewnętrzne (obecne) lub procesy (prognozowane) sprzyjające realizacji celów rozwoju powiatu,
- **ZAGROŻENIA** - zjawiska lub procesy (obecne lub prognozowane) stanowiące przeszkodę w realizacji konkretnych celów strategicznych.

Mocne strony i słabe strony są to pozytywne i niekorzystne zjawiska wewnątrz powiatu i w jego najbliższym otoczeniu. Mają one charakter endogeniczny. Z kolei szanse i zagrożenia obejmują swoim zasięgiem wszelkie zewnętrzne uwarunkowania funkcjonowania i rozwoju Powiatu Przemyskiego.

Poniższa analiza SWOT została przeprowadzona dla Powiatu Przemyskiego, jako część Programu Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do 2025 r. Obejmuje ona główne elementy mające wpływ na rozwój powiatu i regionu. Analizy dokonano w oparciu o dostępne dane uzyskane podczas prac nad Strategią, w tym dane Starostwa Powiatowego w Przemyślu, dane GUS, informacje zebrane podczas przeprowadzonych badań ankietowych, a także na podstawie obserwacji własnych.

Tabela 30. Analiza SWOT Powiatu Przemyskiego

UWARUNKOWANIA OGÓLNE, POŁOŻENIE, STAN ŚRODOWISKA	
Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Znaczący stopień lesistości gruntów. • Korzystna lokalizacja na szlaku komunikacyjnym o międzynarodowym znaczeniu • Położenie geograficzne i przejścia graniczne na terenie powiatu – granica Rzeczypospolitej Polskiej z Ukrainą (Medyka, Malhowice) • Bliskość Przemyśla, jako ważnego ośrodka miejskiego o silnych funkcjach społecznych i kulturotwórczych • Znaczące walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz turystyczne • Sprzyjające warunki – naturalne, 	<ul style="list-style-type: none"> • Peryferyjne położenie powiatu w ujęciu regionalnym i krajowym • Zanieczyszczenie wód ściekami (w terenach gdzie nie funkcjonują oczyszczalnie), • Brak systemów wykrywania źródeł zanieczyszczeń, • Nie w pełni uporządkowany system gospodarki odpadami, • Słaba infrastruktura • Słaba rozpoznawalność regionu – niewystarczająca promocja potencjału powiatu • Niewyróżniająca się promocja w zakresie

<p>geograficzne, historyczne - do rozwoju branży turystycznej,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zróznicowanie terenu, rzeka San, szlak rowerowy „Green Velo” walorem dla rozwoju turystyki aktywnej i gospodarki czasu wolnego • Czyste środowisko naturalne (mniej skażone niż w innych regionach), dziewicze tereny, • Bardzo duża powierzchnia lasów (zdrowe lasy w znacznej części chronione), • Korzystne walory turystyczno – krajobrazowe, 	<p>uąg i zachęć dla inwestorów, położenia i korzystnych warunki dla biznesu, atrakcyjnego miejsce do mieszkania,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niewykorzystane walory położenia i pogranicza polsko-ukraińskiego
<p>Szanse</p>	<p>Zagrożenia</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie krajowego i lokalnego ruchu turystycznego jako pośredni efekt globalnej walki z rozprzestrzenianiem się covid-19 • Sprzyjające trendy w rozwoju turystyki, tj. rosnący odsetek świadomych uczestników turystyki kulturowej oraz amatorów <i>slow life/slow travel</i> • Szersze pojawienie się przedstawicieli przemysłu czasu wolnego wykorzystujących pozytywne uwarunkowania powiatu • Położenie w układzie ważnych szlaków komunikacyjnych i turystycznych, • Znaczne zasoby wód powierzchniowych i głębinowych, • Możliwość wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii, • Koordynacja działań i współpraca z innymi powiatami, regionami w dziedzinie gospodarki, ochrony środowiska i kultury, • Handel, współpraca i wymiana transgraniczna, doświadczenie w ramach współpracy transgranicznej, • Podjęcie prac planistycznych i urbanistycznych w zakresie zagospodarowania przestrzennego regionu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak racjonalnej polityki przestrzennej niwelującej walory pejzażu (otoczenia) kulturowego powiatu oraz szkodliwe przejawy antropogenizacji środowiska przyrodniczego • Zagrożenie powodziowe, • Niszczący wpływ zanieczyszczeń na lasy od strony południowej (zanieczyszczenia transgraniczne), • Potencjalne zagrożenia związane z przewozem niebezpiecznych materiałów (przejście graniczne) • Obostrzenia, ograniczenia, zmiany w ruchu i handlu transgranicznym z Ukrainą

TURYSTYKA I REKREACJA	
Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Atrakcyjne położenie. • Bogate dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe • Obiekty o wybitnym znaczeniu dla oferty czasu wolnego całego powiatu (Zamek w Krasiczynie, Kalwaria Pałacowska, Arboretum w Boleszycach, Forty Twierdzy Przemyśl, Zamek w Dubiecku) • Duża ilość parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody. • oferta Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego oraz jego przygraniczne położenie • Rozwój bazy noclegowej i branży agroturystycznej – zatrzymanie w powiecie turystów odwiedzających region i jego marki turystyczne (Bieszczady) bądź udających się na Ukrainę • Stworzenie zróżnicowanej oferty wypoczynku i rekreacji bazującej na walorach przyrodniczych, krajoznawczych i kulturowych powiatu, w obliczu zwiększonej świadomości społecznej dotyczącej zdrowego trybu życia 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak infrastruktury sportowo-rekreacyjnej • Brak lokalnych działań na rzecz promocji najciekawszych miejsc w powiecie. • Niewykorzystane turystycznie zasoby powiatu, mała liczba markowych produktów turystycznych • brak informacji turystycznej w miejscach noclegowych (mapki okolicy, foldery i ulotki). • Mała ilość punktów informacji turystycznej. • Zbyt mała ilość wydawnictw promujących atrakcje powiatu. • Brak środków na modernizację szlaków turystycznych • Słaby napływ turystów na obszar powiatu, • Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczno-rekreacyjna, • Niewystarczająca baza noclegowa, • Brak elektronicznego systemu informacji i rezerwacji turystycznej oraz kompleksowej obsługi turystów, • Brak wspólnej oferty turystycznej pogranicza
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój różnych form turystyki i agroturystyki, • Rosnąca liczba turystycznych szlaków pieszych i rowerowych. • Wzrost ruchu turystycznego. • Wzrost zainteresowania wypoczynkiem w gospodarstwach agroturystycznych. • Powstawanie nowych miejsc pracy w związku z działalnością gospodarczą w sektorze turystyki. • Przygotowanie informacji o atrakcjach turystycznych w danej miejscowości. • Możliwość pozyskiwania funduszy unijnych na działania informacyjne i ekologiczne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niedostateczna ilość środków finansowych. • Brak zainteresowania odbiorców ofertą turystyczną powiatu przemyskiego.

<ul style="list-style-type: none"> • Szersza informacja medialna na temat atrakcji turystycznych powiatu. • Współpraca wielu podmiotów w branży turystycznej na rzecz obsługi klienta. • Rozwój sektora usługowego dla ruchu turystycznego. • Stworzenie zintegrowanego produktu turystycznego poprzez realizację projektów sieciowych oraz rozwój infrastruktury turystycznej. • Rejestracja i sprzedaż produktów regionalnych. • Rozwój form krótkookresowego wypoczynku - agroturystyki i ekoturystyki. • Moda na nowe formy turystyki - turystyka kwalifikowana (m. in. nordick walking, turystyka rowerowa, hippika). • Możliwość łączenia ścieżek rowerowych pomiędzy gminami • Organizacja ponadregionalnych imprez sportowo-rekreacyjnych. 	
---	--

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA I DROGOWA	
Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Dobrze rozwinięte elementy infrastruktury drogowej i kolejowej • Korzystne skomunikowanie ze stolicą regionu oraz wysoka dostępność komunikacyjna w zakresie połączeń ponadregionalnych i międzynarodowych • Duże zaangażowanie samorządów lokalnych w projekty infrastrukturalne (budowa sieci wodociągowych, oczyszczalni, sieci kanalizacyjnych i innych), • Możliwość rozwoju budownictwa mieszkalnego – rezerwy terenowe, • Posiadanie terenów inwestycyjnych i perspektywicznych pod zabudowę i inwestycje. • Umiejętność współpracy samorządu powiatowego z gminami i podmiotami gospodarczymi przy wspólnym realizowaniu zadań drogowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niezadawalający stan techniczny dróg, brak chodników • Niezadawalający poziom infrastruktury sanitarnej i wodno – kanalizacyjnej, • Brak obwodnic i odcinków odciążających istniejącą sieć dróg, • Zróżnicowanie w posiadaniu infrastruktury technicznej między gminami, • Niewystarczające uzbrojenie terenów (szczególnie brak kanalizacji i dróg dobrej jakości), • Niewystarczająca infrastruktura przeciw powodziowa.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Dobra współpraca między samorządem powiatowym, a gminami oraz między samorządami gminnymi, • Rozwój sieci telefonicznych i usług telekomunikacyjnych, • Budowa infrastruktury jako źródła miejsc pracy, • Doświadczenie w poszukiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania, budowy i rozbudowy infrastruktury (przedakcesyjne środki finansowe UE). • Budowa infrastruktury jako źródła miejsc pracy, • Doświadczenie w poszukiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania, budowy i rozbudowy infrastruktury (przedakcesyjne środki finansowe UE). 	<ul style="list-style-type: none"> • Pogłębienie się wykluczenia komunikacyjnego i trwały spadek mobilności mieszkańców powiatu • Niedostatek środków finansowych na rozbudowę infrastruktury, • Brak kompleksowego systemu gospodarki odpadami oraz utylizacji odpadów

SYTUACJA GOSPODARCZA (ROLNICZA I POZAROLNICZA)

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Bioróżnorodność i dobry stan środowiska naturalnego • Wysoka jakość gleb zwiększając potencjał rozwoju rolnictwa oraz sprzyjające warunki dla produkcji ekologicznej i tradycyjnej żywności • Istniejący relatywnie duży rynek konsumencki w Przemyślu • Rolnictwo oparte na gospodarstwach rodzinnych, • Naturalne technologie produkcji w rolnictwie, • Dobre cechy ekologiczne płodów rolnych, • Wzrost udziału sektora prywatnego wśród ogółu rejestrowanych firm, • Istnienie terenów do inwestowania (możliwość inwestowania), • Wysoka jakość gleb, strome stoki. • Wsparcie finansowe dla nowo tworzonych przedsiębiorstw • Zapotrzebowanie na czystą ekologicznie żywność w Europie. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niski poziom dochodów mieszkańców oraz zróżnicowana jakość życia pod względem poziomu i dostępności usług publicznych, w tym opieki zdrowotnej • Niska atrakcyjność powiatu pod względem inwestycyjnym oraz słaby poziom inwestycji zewnętrznych • Słaba konkurencyjność lokalnych przedsiębiorstw oraz ich zdolność wdrażania innowacyjnych przedsięwzięć • Rozdrobnienie gospodarstw rolnych, ich słaba opłacalność oraz niski potencjał inwestycyjny jako bariera w wyzwoleniu potencjału w rolnictwie • Przeludnienie agrarne, • Mało stabilny rynek rolny, • Wysokie koszty produkcji, mało rozwinięty przemysł rolno – spożywczy, • Brak specjalizacji gospodarstw, • Mała aktywność organizacji rolniczych, • Ukryte bezrobocie,

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Zrównoważony rozwój rolnictwa wykorzystujący sprzyjające trendy dla produkcji żywności wysokiej jakości: tradycyjnej i ekologicznej • Zwiększona absorpcja środków z zewnętrznych programów i funduszy finansowych, w szczególności dedykowanych odbudowie gospodarki po pandemii covid-19 • Wsparcie zewnętrzne na poziomie krajowym i unijnym umożliwiające wdrożenie flagowych produktów turystycznych i gospodarczych, m.in. uwzględniających możliwości powiatu w zakresie współpracy transgranicznej • Intensyfikacja działalności miejscowych specjalnych stref ekonomicznych i wzbogacenie oferty inwestycyjnej powiatu • Przygotowanie terenów inwestycyjnych dla potencjalnych inwestorów krajowych i zagranicznych i rozpropagowanie informacji o nich • Wysoka jakość surowców rolniczych, • Możliwość produkcji zdrowej i regionalnej żywności, • Powstawanie grup produkcyjnych, • Nowe regulacje prawne w rolnictwie, • Wykorzystanie funduszy unijnych w ramach nowej perspektywy finansowej na lata 2021-2027. • Zalesianie nieużytków, stromych stoków, najsłabszych gleb – nowe formy osiągania dochodów, • Dalszy rozwój usług, handlu i gastronomii, powiększanie i podnoszenie poziomu usług bazy gastronomicznej, • Nowe uwarunkowania ekonomiczne 	<ul style="list-style-type: none"> • Zbyt słabo rozwinięta sfera usług turystycznych i małej przedsiębiorczości, • Niedostatek znaczącego kapitału inwestycyjnego i obrotowego, • Słabe zainteresowanie ze strony inwestorów zewnętrznych, • Brak koordynacji działań instytucji wspierających przedsiębiorczość. • Słaby poziom zaspokojenia potrzeb handlowo-usługowych w poszczególnych gminach. • Brak inwestycji gospodarczych, rozwoju przedsiębiorczości, zakładów pracy <ul style="list-style-type: none"> • Pogarszająca się sytuacja w rolnictwie i spadek poziomu towarowości i rentowności rodzimych gospodarstw rolnych • Spadek wydolności finansowej powiatu i jego możliwości zakresie inwestycji infrastrukturalnych jako potencjalnych dźwigni rozwoju • Zastój gospodarczy konserwujący brak zainteresowania inwestorów zewnętrznych • Stagnacja i utrata funkcji społeczno-gospodarczych przez Przemysł – brak efektywnych powiązań funkcjonalnych i impulsów rozwojowych z terenem powiatu • Niskie dochody mieszkańców, • Słaba ochrona rynku rodzimego, • Brak dużych i średniej wielkości zakładów pracy, • Konkurencja produktów importowanych, • Zbyt wolny odpływ nadwyżek siły roboczej z rolnictwa. • Ograniczenia w przekraczaniu granicy i handlu z Ukrainą, obostrzenia, cała. • Wypieranie małych firm handlowych przez sieci handlowe. • Słaba możliwość rozwoju małych firm ze względu na wysokie koszty pracy. • Emigracja zarobkowa mieszkańców, w tym szczególnie ludzi młodych i dobrze wykształconych. • Zły system finansowania zadań powiatu - niewielki udział dochodów własnych w budżecie powiatu - uzależnienie od pieniędzy centralnych. • Niedostateczne środki finansowe na

<p>i ustawodawstwo sprzyjające tworzeniu nowych podmiotów gospodarczych,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Możliwość dalszego wykorzystania zasobów naturalnych i lokalnych tradycji gospodarczych, • Powstawanie i koordynacja instytucji wspierających rozwój lokalny. • Wykorzystanie położenia transgranicznego - synergie współpracy transgranicznej z Ukrainą, rozwoju obszarów wiejskich z uwagi na położenie zarówno w turystyce jak i biznesie. • Skierowanie wymiany gospodarczej na Ukrainę, bliskość granicy i lokalizacja „na szlaku” • Wymiana handlowa Wschód-Zachód 	<p>infrastrukturę techniczną.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Małe zainteresowanie regionem inwestorów krajowych i zagranicznych.
---	---

<p style="text-align: center;">SPOŁECZEŃSTWO / DEMOGRAFIA, KAPITAŁ SPOŁECZNY I LUDZKI</p>	
<p style="text-align: center;">Silne strony</p>	<p style="text-align: center;">Słabe strony</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystna struktura wiekowa • Silne poczucie tożsamości • Efektywność inicjatyw społecznych • Dodatni przyrost naturalny • Sukcesywnie rosnąca liczba ludności ogółem w powiecie • Zaradność i aktywność mieszkańców. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niekorzystne trendy demograficzne i migracyjne • Starzenie się społeczeństwa zwłaszcza na wsi • Emigracja młodych mieszkańców powiatu motywowana celami zarobkowymi • Brak nowych miejsc pracy dla rosnących zasobów siły roboczej. • Niekorzystna struktura wiekowa prowadzących gospodarstwa rolne. • Ujemny przyrost naturalny • Niski stopień przedsiębiorczości wśród mieszkańców powiatu.
<p style="text-align: center;">Szanse</p>	<p style="text-align: center;">Zagrożenia</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Niewykorzystany potencjał ludzki, • Bliskie sąsiedztwo z Ukrainą i możliwość zatrudnienia przy nowych inwestycyjnych • Przewaga ludzi młodych, wchodzących w wiek produkcyjny. 	<ul style="list-style-type: none"> • Narastające rozwarstwienie społeczno-ekonomiczne i zwiększający się dystans rozwojowy względem innych powiatów województwa

<ul style="list-style-type: none">• Możliwość zmiany zawodu przez kwalifikacyjne kursy zawodowe.• Dostosowanie kierunków kształcenia do rynku pracy.• Rosnące znaczenie społecznej gospodarki rynkowej.• Rosnący w długim okresie czasu średni poziom zamożności społeczeństwa.• Rosnące znaczenie telepracy i elastycznych form zatrudnienia.• Szanse na pozyskanie środków z UE przeznaczonych na rozwój kapitału społecznego• Czyste środowisko i rozwój rolnictwa ekologicznego• Rosnący poziom i jakość kapitału ludzkiego (wykształcenie i umiejętności).• Postępujący rozwój społeczeństwa obywatelskiego.• Rosnący dostęp do wiedzy i edukacji.	<ul style="list-style-type: none">• Pogłębianie się negatywnych zjawisk demograficznych, w tym nasilający się odpływ i emigracja młodych mieszkańców powiatu• Nadchodzący niż demograficzny,• Mały procent klasy średniej wśród ludności.• Odpływ wykwalifikowanej kadry do pracy w dużych aglomeracjach miejskich i poza granice kraju.• Niekorzystne trendy demograficzne w regionie i kraju.• Trwałe zagrożenie wykluczeniem społecznym i cyfrowym niektórych grup społecznych.
--	---

RYNEK PRACY / BEZROBOCIE	
Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Wykwalifikowana kadra pracownicza, • Zainteresowanie ludzi młodych nowymi zawodami, zaocznym kształceniem, przekwalifikowaniem. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mała mobilność bezrobotnych związana z niskim wykształceniem i doświadczeniem zawodowym • Duży odsetek osób zatrudnionych w rolnictwie • Brak doświadczeń w przekwalifikowaniu dorosłych. • Mała liczba nowych miejsc pracy. • Brak możliwości kontynuowania aktywności zawodowej osób starszych. • Mała atrakcyjność ofert pracy (sezonowość, duża fluktuacja w zatrudnieniu, niskie płace oferowane przez pracodawców). • Bezrobocie rejestrowane i ukryte. • Mała liczba nowych miejsc pracy na terenie powiatu w stosunku do potrzeb rynku lokalnego.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Aktywizacja społeczna i poszerzanie oferty rozwoju zawodowego dla ludzi młodych • Zwiększenie zatrudnienia poprzez rozwój sektora ekonomii społecznej i gospodarki senioralnej (silver economy) • Efektywna polityka państwa, • Wzrost zainteresowań edukacyjnych, • Rozwój sektora usług na wsi, • Rozwój agroturystyki i turystyki weekendowej, • Rozwój agroturystyki, lokalnych produktów, gospodarstw rolnych • Realizacja programów aktywizacji terenów wiejskich, związanych z tworzeniem nowych miejsc pracy • Moda na slow turysty • Pomoc firmom zwiększającym zatrudnienie. • Środki bezzwrotne na podjęcie własnej działalności gospodarczej. • Partnerstwa lokalne. • Kształcenie ustawiczne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Przedłużający się kryzys gospodarczy związany z przeciwdziałaniem rozprzestrzenianiu się covid-19 i megatrendami • Utrzymanie się niekorzystnego poziomu strukturalnego i ukrytego bezrobocia • Niekorzystne globalne trendy migracyjne i zwiększenie strumienia nielegalnej imigracji na granicy z Ukrainą • Wzrost bezrobocia, • Mało skuteczne formy ograniczania bezrobocia, • Zwolnienia z zakładów pracy, • Ukryte bezrobocie na wsi, • Duże bezrobocie wśród młodzieży kończącej naukę (absolwenci). • Nieumiejętność korzystania ze środków Unii Europejskiej. • Brak wystarczającej wiedzy i informacji na temat środków EFS. • Zniechęcenie społeczeństwa.

<ul style="list-style-type: none">• Aktywizacja zawodowa. Dostosowywanie ofert edukacyjnych do potrzeb rynku pracy.	<ul style="list-style-type: none">• Zjawisko wykluczenia społecznego.• Mała mobilność osób poszukujących pracy.
---	--

Źródło: Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy) opracowano dla potrzeb programowania kolejnej perspektywy finansowej na lata 2021-2027 Przemysław Śleszyński, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2019.

2. Wnioski z przeprowadzonego badania ankietowego

Na etapie konsultacji społecznych przeprowadzone zostały badania ankietowe, w trakcie których można było przedstawiać swoje propozycje projektów do realizacji na terenie powiatu.

Strategia została opracowana metodą uspołecznioną i daje odpowiedź na pytania: jakie problemy i sprawy mieszkańcy powiatu uważają za najważniejsze i najpilniejsze do rozwiązania w swoim środowisku. Celem zgromadzenia niezbędnych danych do tego etapu prac przeprowadzono badania ankietowe. Grupę ankietowanych stanowiły osoby zamieszkujące powiat przemyski i znające problemy życia społeczno – gospodarczego powiatu i jego gmin. Pytania dotyczyły problemów i możliwości rozwoju powiatu, stopnia wykorzystania istniejących zasobów, potrzeb.

Mieszkańcy powiatu wskazywali najważniejsze mocne i słabe strony powiatu oraz szanse i zagrożenia jego rozwoju.

Odpowiadali na pytania: dotyczące najważniejszych obszarów rozwoju powiatu, tj.: edukacja, zdrowie i pomoc społeczna, kultura, turystyka i rekreacja, administracja, gospodarka i rynek pracy, transport i komunikacja, gospodarka komunalna, środowisko naturalne, rolnictwo, współpraca społeczna, ect.

Najlepiej respondenci ocenili: atrakcyjność turystyczną powiatu, walory przyrodnicze i stan zalesienia, warunki klimatyczno-glebowe, poczucie bezpieczeństwa na terenie powiatu, dostępność i stan dróg powiatowych oraz dostępność i jakość oferty edukacyjnej dla dzieci na poziomie przedszkolnym.

Najsłabiej ankietowani ocenili: dostosowanie oferty edukacyjnej do lokalnego rynku pracy i ogólną sytuację na rynku pracy (dostępność kształcenia ustawicznego), dostępność obiektów sportowo-rekreacyjnych oraz możliwość zatrudnienia, niska jakość opieki zdrowotnej, oferta komunikacji publicznej niespełniająca potrzeb mieszkańców

Jako najważniejsze mocne strony powiatu respondenci wskazywali głównie na: wysokie walory turystyczne, atrakcyjne przyrodniczo i kulturowo tereny, wysokie walory środowiska

przyrodniczego, duży potencjał do rozwoju turystyki i agroturystyki, bogate dziedzictwo kulturowe, położenie przy ważnych szlakach komunikacyjnych, obecność produktów lokalnych (produkty tradycyjne, regionalne, "ekologiczne"), dobrą dostępność komunikacyjną, urozmaicony krajobraz naturalny (zróżnicowanie przyrodnicze i przestrzenne).

Słabe strony powiatu to według respondentów: odpływ ludzi młodych, aktywnych i wykształconych do dużych aglomeracji, niska opłacalność rolnictwa, brak inwestorów zewnętrznych, duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych, słaby rozwój przedsiębiorczości, wysokie bezrobocie, brak zakładów przemysłowych, ograniczenia w dostępie do kultury i rozrywki, ograniczony dostęp do infrastruktury sportowej, a także ograniczony dostęp do bazy noclegowej i gastronomicznej, słaby dostęp do ogólnej i specjalistycznej opieki medycznej, niska aktywność organizacji pozarządowych

Według ankietowanych najważniejsze szanse rozwojowe powiatu związane są z: rozwojem agroturystyki i ekoturystyki, atrakcyjnością turystyczną regionu, położeniem geograficznym, rozwojem mikro i małych przedsiębiorstw, wzrostem przedsiębiorczości mieszkańców, dostępem do funduszy Unii Europejskiej, położeniem przy ważnych szlakach komunikacyjnych, rozwojem lokalnej przedsiębiorczości, dalszą integracją w ramach Unii Europejskiej, wzrostem wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

Najważniejsze zagrożenia dla rozwoju powiatu respondenci dostrzegali w: odpływie wykształconej młodzieży z terenów wiejskich, wysokim bezrobociu w gminach powiatu i regionie, niski poziom rozwoju przedsiębiorczości, migracja mieszkańców poza granice powiatu, małym zainteresowaniu inwestorów zewnętrznych powiatem i regionem, małej opłacalności produkcji rolniczej, złej polityce rolnej, braku perspektyw rozwoju rolnictwa, zubożeniu społeczeństwa regionu.

Przebadana grupa respondentów za główne kierunki rozwoju Powiatu Przemyskiego uznała: przeciwdziałanie bezrobociu i aktywizacja lokalnego rynku pracy, planowanie przestrzenne i rozwój infrastruktury technicznej poprawiającej atrakcyjność inwestycyjną powiatu, podniesienie atrakcyjności turystycznej powiatu, budowę, modernizację i wyposażenie obiektów kulturalnych i obiektów rekreacyjno-sportowych, rozbudowa infrastruktury drogowej towarzyszącej, w tym drogi rowerowe i chodniki, rozwój systemu transportowego czy modernizacja dróg powiatowych, poprawę efektywności gospodarstw rolnych, podniesienie poziomu dostępności i jakości infrastruktury komunalnej, dostosowanie kierunków kształcenia do lokalnego rynku pracy w powiecie, wspieranie i rozwój przedsiębiorczości opartej na zasobach lokalnych. Ankietowani wyrażali również potrzebę rozwoju elektronicznych usług publicznych i rozwoju współpracy krajowej i międzynarodowej.

3. Propozycje do aktualizacji Programu Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego.

Propozycja obejmuje swym zakresem działania mające na celu opracowanie:

- Strategii przyciągania i zatrzymania wykwalifikowanych pracowników.
- Strategię partnerstwa w ramach potrójnej spirali na rzecz pozyskania inwestorów (*stworzenie inwestorom niepowtarzalnej okazji do rozwinięcia nowych form działalności*).
- Strategię wykreowania unikatowej marki powiatu (*opracowana i konsekwentnie wdrażana strategia promocji powiatu w tym działania ukierunkowane na przyciąganie inwestorów*).

Wykorzystanie potencjalnych walorów inwestycyjnych, ukierunkowanie na młodych odbiorców, współpraca z gminami i miejscową uczelnią oraz stworzenie warunków do rozwoju branży cyfrowej, transportu międzynarodowego, handlu transgranicznego, pozwoli to na podjęcie różnych form współpracy z gospodarczymi partnerami zagranicznymi, którzy mogliby zatrudnić młodą, wykształconą kadrę. Tworzenie perspektyw podjęcia atrakcyjnej pracy oraz udogodnień infrastrukturalnych przyczyni się do zmniejszenia migracji ludności poza obszar powiatu i zwiększy przyrost naturalny, jednocześnie zwiększy się liczba napływowych mieszkańców zachęconych perspektywą pracy lub podjęcia działalności gospodarczej.

Wśród postulatów mieszkańcy powiatu przemyskiego zaproponowali:

- Poprawa warunków stanu technicznego np. w Domach Pomocy Społecznej, w szkołach.
- Dostępność do szerokopasmowej sieci światłowodowej na terenie całego powiatu (*projekt pozwoli na wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokiej przepustowości na terenie powiatu*).
- Przywrócenia ruchu pociągów na linii kolejowej 102.
- Poprawa infrastruktury drogowej oraz bezpieczeństwa ruchu drogowego Powiatu m.in. przebudowa oświetlenia ulicznego.
- Rozwój e-usług Starostwa Powiatowego. Realizacja idei przyjaznego i nowoczesnego urzędu poprzez dostęp do usług publicznych świadczonych drogą elektroniczną (e-usług) koncentrują się w obszarach:
 - sprawy komunikacyjne w tym: rejestracja pojazdów, wydawanie uprawnień do kierowania pojazdami, transport drogowy
 - sprawy dotyczące ochrony środowiska
 - sprawy obywatelskie
 - sprawy z zakresu prawa budowlanego

Elektroniczny obieg dokumentów jest bezpieczny, ekologiczny, ułatwi pracę nie tylko mieszkańcom ale i inwestorom, architektom, inżynierom, ale także urzędnikom.

Projekty kluczowe/flagowe wg opinii mieszkańców:

1. Budowa infrastruktury sportowej i rekreacyjnej

- Prowadzenie działań inwestycyjnych dot. budowy kompleksu rekreacyjnego – usługowego (zespół basenów, SPA, siłownia)
- Modernizacja Przemyskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji. Celem przedsięwzięcia jest umożliwienie wszechstronnego rozwoju funkcji rekreacyjno-sportowej oraz stworzenie możliwości organizacji profesjonalnych imprez masowych.

2. Budowa obwodnicy południowej miasta Przemyśl - Inwestycja umożliwi zmniejszenie ruchu kołowego w centrum oraz przyspieszy tranzyt przez Miasto.

3. Modernizacja systemu infrastruktury komunikacyjnej:

- Prowadzenie systematycznych i kompleksowych działań inwestycyjnych w zakresie remontów i modernizacji **dróg gminnych** - przyczyni się do zwiększenia dostępności tych obszarów, nie tylko dla mieszkańców ale i turystów.
- **Rozbudowa siatki transportu publicznego**, kursy nocne, budowa przejścia nad lub pod przejazdem kolejowym przy stacji Żurawica, budowa mostu na Sanie w okolicach Waclawy, łączący z gminami Stubno i Medyka.
- **Usprawnienie komunikacji pieszej i rowerowej** w związku z istniejącymi warunkami do rozwoju turystyki krajoznawczej na terenie każdej z gmin. Rozbudowa tras rowerowych i chodników, głównie na bazie istniejących ciągów pieszo-rowerowych. Jest to niewątpliwie właściwy kierunek rozwoju komunikacji, bowiem transport rowerowy z pewnością jest bardziej ekologiczny i wpływa na zdrowie mieszkańców, a także stanowi cenne zaplecze do uprawiania rekreacji i rozwoju turystyki. Zadaniem każdej gminy Powiatu Przemyskiego jest zatem zapewnić odpowiedni poziom bezpieczeństwa ruchu drogowego, zwiększając ilość ścieżek rowerowych oraz chodników na swoim terenie (proponowane ścieżki rowerowych: Medyka-Radymno, Przemyśl-Krasiczyn, Przemyśl- Prałkowce).

Przeprowadzona analiza potencjału przyrodniczego, kulturowego, infrastruktury turystycznej, gastronomicznej i sportowej, infrastruktury technicznej i społecznej gmin wchodzących w skład powiatu przemyskiego pozwala na przedstawienie wniosków, określenie słabych i mocnych

stron powiatu oraz szans i zagrożeń płynących z podejmowania wspólnych przedsięwzięć mających przynieść określone wymierne korzyści z wykorzystania posiadanego potencjału i określenia kierunków rozwoju Powiatu Przemyskiego.

Na pierwszy plan wyłaniają się potrzeby w **zakresie dynamizowania rozwoju gospodarczego i wykorzystania atutów powiatu** (kapitał intelektualny, tereny inwestycyjne, położenie w sąsiedztwie przejścia granicznego itp.). Jednym z istotnych wyzwań dla Powiatu Przemyskiego oraz samorządów gminnych jest kontynuacja działań z zakresu **aktywizacji społeczności lokalnej oraz rozwój usług publicznych**, które w dłuższej perspektywie powinny przyczynić się do wyhamowania niekorzystnych zjawisk demograficznych (zmniejszająca się liczba ludności, starzenie się społeczeństwa). Do pozostałych wyzwań o charakterze strategicznym zaliczyć należy **ochronę środowiska oraz kształtowanie oferty czasu wolnego dla mieszkańców i gości**.

Wykorzystanie dogodnego położenia do aktywizacji gospodarczej na obszarze powiatu –

wzmacnianie pozycji gospodarczej Powiatu Przemyskiego jest uwarunkowane pokonaniem kilku istotnych barier rozwojowych. Na pierwszy plan wysuwają się problemy z brakiem przygotowanych terenów inwestycyjnych, a także niewielkim areałem terenów publicznych, które w przyszłości można przekształcić w strefy aktywności gospodarczej. W związku z tym, mimo dogodnego położenia na trasach przepływu towarów, usług, kapitału ludzkiego i finansów pomimo dobrego skomunikowania z nimi (przejścia graniczne, autostrada A4 od węzła Przemyśl do Korczowej, drogi krajowe, magistrale kolejowe), na dzień dzisiejszy Powiat Przemyski nie może pochwalić się wysoką atrakcyjnością inwestycyjną. Niezbędnym warunkiem rozwoju przedsiębiorczości jest przygotowanie terenów dla potencjalnych inwestorów.

O atrakcyjności inwestycyjnej danego obszaru najczęściej decyduje kombinacja kilku czynników: wyposażenie w infrastrukturę techniczną, odpowiednia dostępność komunikacyjna oraz system ulg dla inwestorów. Dotychczasowa, trwała orientacja gospodarki Powiatu Przemyskiego opiera się na mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach prezentujących różnorodne branże. Szansę można upatrywać w zagospodarowywaniu terenów publicznych i prywatnych pod wspólną, funkcjonalną strefę aktywności gospodarczej. Wykorzystując bliskie położenie przy wschodniej granicy, potencjał intelektualny i naukowy (wysokospecjalizowana kadra pracownicza), relatywnie tańsze ceny nieruchomości i gruntów, można budować atrakcyjną ofertę inwestycyjną. Problemem będzie z pewnością zgromadzenie odpowiedniego areału gruntów, które można przeznaczyć na poszczególne podstrefy, jednak działania te (w postaci m.in. zmian w planach zagospodarowania przestrzennego, wymiany gruntów, skupowania gruntów, scalania, włączania partnerów prywatnych, itp.) będą konieczne. Przekształcanie tych

przestrzeni, ich odnowa techniczna oraz nadawanie nowych funkcji (gospodarczych, społecznych) będzie tworzeniem nowych „ognisk” wzrostu, miejsc atrakcyjnych dla zamieszkania lub podjęcia działalności gospodarczej. Uzupełnieniem dla tak rozumianej aktywizacji gospodarczej muszą być działania z zakresu współpracy różnych sektorów w kreowaniu skutecznego systemu edukacji ogólnej i zawodowej – z zaangażowaniem sektora gospodarczego. Atrakcyjność inwestycyjna jest jednym z najważniejszych elementów związanych z kształtowaniem aktywności gospodarczej oraz determinujących konkurencyjność poszczególnych obszarów. Powiat przemyski sąsiaduje od wschodu z Ukrainą. Położenie geograficzne to czynnik wskazywany z nieco mniejszą intensywnością, niemniej stale pojawia się jako potencjał rozwojowy regionu. Współpraca regionalna jest szansą na rozwój przedsiębiorczości oraz wymiany handlowej Polska–Ukraina. Sąsiedztwo z Ukrainą stanowi możliwość rozwijania rynku usług adresowanych do mieszkańców Ukrainy, a także rozwijania współpracy gospodarczej. Zasoby środowiska natomiast mogą stanowić bazę do rozwijania turystyki i agroturystyki oraz możliwości rozwoju ekorolnictwa. Z rozwojem obszarów wiejskich i rolnictwa należy łączyć rozwój współpracy z Ukrainą.

Ważne centrum usług publicznych w powiecie przemyskim, które powiat przemyski (a przede wszystkim jego ośrodki miejskie) powinien stanowić w najbliższych latach, aby zahamować niekorzystne procesy gospodarcze i demograficzne. Rozproszone funkcje subregionalne ośrodków miejskich (brak miasta - wyraźnego lidera subregionu, prawa miejskie dopiero od 1 stycznia 2021 r. nabędzie Dubicko) powoduje iż powiat, jako największy ośrodek musi rozwijać funkcje edukacyjno-kulturalne, naukowe, społeczne i inne, stanowiące o atrakcyjności gospodarczej i osadniczej. Mowa głównie o **usługach edukacyjnych, zdrowotnych, kulturalnych, rekreacyjno-sportowych, administracyjnych**, które jako kompleksowa oferta społeczna nierzadko decyduje o jakości kapitału społecznego i atrakcyjności dla nowego osadnictwa. Bardzo ważnym aspektem jest rozwinięta infrastruktura drogowa. Infrastruktura drogowa jest jednym z ważniejszych elementów składowych funkcjonowania terenów zurbanizowanych. Wobec ogólnokrajowych, niekorzystnych tendencji demograficznych, rozwój funkcji rezydencjonalnych i osadniczych Powiatu Przemyskiego Strategia Rozwoju Powiatu na lata 2021-2025 należy postrzegać jako poważną szansę rozwojową, a każdego nowego mieszkańca jako swoistego inwestora (klienta wszystkich usług świadczonych na obszarze powiatu). Stąd też istotnym aspektem dla powiatu i jego demografii jest konieczność wydzielenia w każdej gminie obszarów inwestycyjnych jak i tych do budowania mieszkań (które również są jednym z rodzajów usług publicznych) celem zwiększenia mobilności mieszkańców i podniesienia atrakcyjności tego terenu dla ludzi młodych oraz turystów jak i inwestorów. Rozwój tak rozumianego, silnego centrum usług publicznych jest

warunkiem koniecznym, aby tę szansę wykorzystać. Ważnym aspektem jest również współpraca międzysektorowa (z organizacjami pozarządowymi) na rzecz rozwoju i poprawy efektywności niektórych usług publicznych oraz ciągłe doskonalenie systemów zarządczych, które bezpośrednio wpływają na jakość usług administracyjnych.

Walory turystyczne jako siła napędowa w zakresie dynamizowania rozwoju gospodarczego decydująca o jakości kapitału społecznego i atrakcyjności dla nowego osadnictwa. Turystyka jest ważną dziedziną życia w Powiecie Przemyskim i regionie. Może stanowić duży wpływ na dochody i rozwój gospodarczy powiatu. Ważne jest, aby zachęcić turystów do odwiedzania powiatu. W tym zakresie potrzebna jest odpowiednia promocja, która stwarza szansę zaistnienia na rynku turystycznym w kraju jak i zagranicą. Ważnym elementem w rozwoju turystyki jest powiązanie jej z dziedzictwem kulturowym i walorami środowiska naturalnego. Z tego też względu należy podejmować przedsięwzięcia i kontynuować już rozpoczęte, takie jak np. tworzenie szlaków rowerowych w oparciu o zabytki i atrakcyjne przyrodniczo tereny, organizowanie imprez cyklicznych oraz podnoszenie jakości oferowanych usług i ich rozszerzenie. Niezbędnym jest tworzenie baz informacji internetowej, modernizowanie infrastruktury oraz poszerzanie oferty kulturowej. Dlatego też, przy niewystarczających nakładach na rozwój turystyki również w powiecie należy starać się korzystać z funduszy unijnych z nowego okresu programowania. Mając na uwadze powyższe, należy dążyć do realizacji projektów polegających na budowie, rozbudowie, modernizacji oraz adaptacji obiektów i infrastruktury na cele turystyczne, sportowe i rekreacyjne. Rozwój sektora kultury i turystyki oraz promocja i marketing decyduje o budowie wizerunku gmin wchodzących w skład Powiatu Przemyskiego, jako miejsca atrakcyjnego dla mieszkańców, turystów oraz inwestorów. Rozwój działalności gospodarczej w sektorze turystyki przyczyni się do powstawania nowych miejsc pracy. Rozwój **bazy i infrastruktury turystycznej, (gastronomia regionalna, agroturystyka) poszczególnych gmin** daje szerokie możliwości tworzenia niepowtarzalnych ofert turystycznych, gdyż powiat to teren o bardzo różnorodnej i bogatej kulturze, tradycji i historii. Idealnym tego przykładem jest **szlak architektury drewnianej** na terenie Powiatu Przemyskiego. Znając możliwości poszczególnych gmin i ich potencjał można pokusić się o opracowanie oferty turystycznej obejmującej pobyt we wszystkich gminach z pokazaniem i wykorzystaniem tego co jest w nich najlepsze i najbardziej atrakcyjne. Wymaga to podjęcia wielu uzupełniających się działań zmierzających do wspólnej promocji powiatu, pokazywania wszystkiego czym można zainteresować potencjalnego turystę. Zróżnicowany potencjał, różne walory przyrodnicze, turystyczne i kulturowe poszczególnych gmin powiatu w pewnym stopniu wyklucza ich wzajemną rywalizację. Gminy powinny pójść w kierunku wspólnego rozszerzania oferty proponując takie możliwości. Ma to szczególne znaczenie, ponieważ współczesny turysta ma bardzo duże wymagania, oczekuje bardzo atrakcyjnej

i szerokiej oferty wypoczynku. Warto nawiązać współpracę z Miastem Przemyśl, które jest jednym z najatrakcyjniejszych turystycznie i gospodarczo ośrodków w południowo – wschodniej Polsce. Jako centrum handlowe, ważny węzły komunikacyjny, ośrodek kulturalno-naukowy i turystyczny z licznymi zabytkami architektury XIX-wiecznej stanowią o potencjale zabytkowym nie tylko miasta ale i całego powiatu. Współpraca może zostać zaplanowana szczególnie turystyki filmowej, która stwarza możliwości promocji atrakcji turystycznych. Przemyśl wraz z atrakcjami turystycznymi powiatu przemyskiego zostanie włączony do projektu **GreenFilmTourism** w ramach którego powstanie przewodnik filmowy po województwie podkarpackim, który przybliży plenery filmowe miast i miejscowości położonych w naszym regionie. Uruchomiony zostanie portal internetowy, który stanowić będzie inspirację do odwiedzania miejsc związanych z filmem w regionie i organizowania tematycznych wycieczek. Wszystkie te działania mają na celu promocję regionu i rozwój filmowego dziedzictwa kulturowego, zwiększenie jego atrakcyjności turystycznej wraz z infrastrukturą turystyczną.

Wykorzystanie walorów turystycznych do promocji powiatu

Produkty lokalne w rozwoju turystyki mają bardzo duże znaczenie. Produkt lokalny, wytwarzany jest on w sposób nieprzemysłowy, niemasowy z lokalnych surowców, a także przy użyciu lokalnych metod. Dla mieszkańców regionu zwykle jest to produkt codzienny, pospolity, natomiast dla osób z zewnątrz stanowi coś wyjątkowego, specyficznego, kojarzącego się z danym miejscem. Na terenie powiatu istnieją produkty lokalne. Wśród nich są m.in.

- ***dreń kiszony podkarpacki*** (Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolestraszcach),
- ***sery kozie podpuszkowe*** SWOBODA / Ewa Durlik – Stepaniak (Gruszowa / Gmina Fredropol),
- ***Karp starzawski*** Gospodarstwo Rybackie Starzawa (Gmina Stubno).
- ***piwo dereniowe, cymes dereniowy, dereń kiszony, nalewka z derenia, ocet z derenia, miód dereniowy, dereń kiszony i dżem dereniowy*** (Gospodarstwo rolne Ryś Podkarpacki zostało założone w 1997 roku. Położone jest w Polskich Karpatach Wschodnich (Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego i Natura 2000).
- **hodowle koni, pszczelarstwo oraz króliki** (Ryszard Michałkiewicz. Bircza)
- Domowa Piekarnia & Spiżarnia Olgi Hryńkiw
- ***wytwarzany naturalnymi metodami syrop z kwiatów Lawendy***, Bosko Restauracja & Deli.
- ***wyrób galanterii drzewnej*** (Pracownia Fajek Mr Bróg Zbigniew Bednarczyk Ostrów)

Dodatkowo należy zwrócić uwagę na kolejny potencjał turystyczny powiatu. Powiat wraz z miastem Przemyśl ma szansę stać się **centrum turystyki kolejowej**. Biorąc pod

uwagę zasoby związane z tzw. „rentą położenia” tj. bezpośredniej bliskości ze wschodnią granicą celną Unii Europejskiej powiat oferuje bazę wypadową do dalszych podróży na Ukrainę, z **bezpośrednimi pociągami do Lwowa, Kijowa i Odessy**. Przewoźnicy kolejowi swoich szans w zwiększaniu liczby pasażerów mogą upatrywać właśnie w europejskiej tendencji zastępowania drogich i kosztownych połączeń lotniczych, tanimi, nocnymi, szybkimi i transeuropejskimi kolejami. Powiat przemyski ma szansę stać się ważnym punktem na europejskiej kolejowej mapie. Na uwagę również zasługuje **trasa rowerowa Pętla Chotyniec – Stubno – Stubienko – Nienowice – Chotyniec**. Trasa znajduje się na szlaku **Green Velo** w Królestwie Pogórze Karpackie. To raj dla miłośników drewnianych cerkwi i cerkiewek. Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo jest najdłuższym, spójnie oznakowanym szlakiem rowerowym w Polsce. Przebiega głównie po asfaltowych drogach publicznych o niskim natężeniu ruchu pojazdów, przez obszar pięciu województw leżących we wschodniej części kraju. Trasa szlaku przebiega przez pięć parków narodowych. Jest to jeden z najdłuższych szlaków rowerowych w Polsce. Wzdłuż szlaku rowerowego wybudowano 228 miejsc obsługi rowerzystów (MOR). Green Velo stanowi połączenie miejscowości oraz obiektów o dużej wartości przyrodniczej, kulturowej i historycznej. Na zdecydowanej większości trasy szlak biegnie po obszarach nizinnych, łatwych do uprawiania turystyki rowerowej. **Wyjątkiem jest odcinek Rzeszów-Przemyśl biegnący przez Pogórze Dynowskie i Pogórze Przemyskie, wymagający większego przygotowania fizycznego.**

Mapa trasy: <http://greenvelo.pl/mapa>

Posiadane zasoby samego powiatu przemyskiego umożliwiają jednak rozwój kilku form turystyki kulturowej. Spośród nich największe perspektywy stoją przed turystyką przyrodniczo-kulturową, która może rozwijać się w oparciu o Park a także rezerваты. Powiat Przemyski posiada bardzo duży potencjał do rozwoju działalności turystycznej. Obecnie przez ludzi preferowany jest wypoczynek w spokojnych, wiejskich okolicach. Tendencje do wypoczynku ludzi z dużych miast w gospodarstwach agroturystycznych jest szansą dla powiatu na wykorzystywanie walorów turystycznych i nieskażonego środowiska naturalnego dla celów agroturystycznych. Działania dotyczące rozwoju turystyki powinny być skierowane na gospodarcze wykorzystanie posiadanego potencjału przyrodniczego, kulturowego i ludzkiego oraz na zwiększanie dochodów z turystyki i branż pokrewnych. W tym celu należy uwzględnić zadania związane z rozwojem narzędzi internetowych i mobilnych wspomagających turystykę, stworzenie i promocję marek regionalnych oraz produktów turystycznych, zwłaszcza transgranicznych. Dobre produkty turystyczne można przygotować we współpracy z partnerami z Ukrainy, wykorzystując przygraniczne położenie powiatu. Dla wielu turystów z centralnej Polski wypoczywających w regionie, dodatkowy wyjazd za granicę, choćby na Ukrainę, do

Lwowa jest dużą atrakcją. Duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych w powiecie utrudnia organizację produkcji i sprzedaży produktów rolnych, za to czyste środowisko i łagodny klimat sprzyjają rozwojowi pracochłonnego ale dochodowego rolnictwa ekologicznego. Konieczne jest wspieranie upraw ekologicznych i ekologicznej hodowli zwierząt.

4. Wizja i misja rozwoju Powiatu

Wizja

Sformułowana i przyjęta do realizacji wizja rozwoju powiatu ma dla dalszych działań samorządu kluczowe znaczenie. Wizja czyli nakreślenie zdarzeń, planów, działań prowadzących do zdefiniowanych wcześniej celów. Proces niezbędny do produktywnego wykorzystania potencjałów i szans rozwojowych oraz eliminację ograniczeń.

Wnioski płynące z dotychczasowej analizy słabych i silnych stron oraz potencjalnych szans i zagrożeń, a także konsultacje z mieszkańcami pozwoliły na opracowanie jednolitego i spójnego zapisu, któremu nadano następujące brzmienie:

WIZJA ROZWOJU POWIATU PRZEMYSKIEGO

W roku 2025 Powiat Przemyski będzie miejscem:

- zrewitalizowanej i funkcjonalnie zagospodarowanej przestrzeni publicznej, dynamicznie rozwijającej się gospodarki, opartej na przedsiębiorcach i inwestorach efektywnie wykorzystujących lokalne zasoby oraz potencjały rozwoju i dostępne tereny inwestycyjne,
- efektywnie wykorzystującym położenie transgraniczne w rozwoju lokalnym i regionalnym, poprzez rozwój współpracy transgranicznej w zakresie rynku pracy, gospodarki oraz współpracy instytucjonalnej oraz budowania wspólnej marki turystycznej regionu transgranicznego
- z dobrze wykorzystanymi walorami przyrodniczymi, kulturowymi i historycznymi, z atrakcyjną ofertą rekreacyjno-turystyczną przyciągającą turystów, jak i szukających odpoczynku u mieszkańców okolicznych terenów
- atrakcyjnym do zamieszkania, pracy oraz nauki, dzięki nowoczesnej i zmodernizowanej infrastrukturze technicznej i mieszkaniowej, dobrej bazie edukacyjnej, łatwemu dostępowi do usług zdrowotnych oraz do skutecznych form integracji społecznej,

- powiatem sprawnie zarządzanym, efektywnie korzystającym ze środków zewnętrznych, wspierający aktywność i współpracę obywateli, samorządów, przedsiębiorców i organizacji;
- regionem, w którym Powiat Przemyski i miasto Przemyśl współpracują ze sobą, wzmacniają swoją rolę ruchu turystycznego w znajdujących się nieopodal Bieszczadach, partnerstwo miejsko-wiejskie, wzmocni atrakcyjność i zapewni wysoki standard życia;
- regionem dorzecza Sanu przy ujściu Wiary i pięknych lasów, odpowiedzialnie korzystający z bogatych zasobów środowiska, zapewniający znakomite warunki do turystyki, rekreacji, produkcji zdrowej żywności;
- regionem spójnym przestrzennie, korzystającym z dogodnego położenia przy wschodniej granicy Polski; umożliwiający wysoki poziom życia poprzez zrównoważony rozwój gospodarczy, nowoczesną edukację oraz opiekę medyczną i troskę socjalną.

Wizja określa bardzo ogólnie dlaczego działamy, do czego dążymy, jakie osiągniemy cele i jaki chcemy widzieć powiat za najbliższe 5 lat. W tak sformułowanej wizji rozwoju zawarto dążenie, by powiat był czysty ekologicznie i bezpieczny, aby wykorzystać atrakcyjne warunki turystyczne do roli wiodącej i przyszłościowo rozwojowej gałęzi gospodarki regionu.

Misja powiatu przemyskiego

„Program Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego na lata 2021-2025” kontynuuje misję, priorytety, cele i kierunki działania opracowane w dokumencie „Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego 2015-2020”.

Misja – jest pojęciem, pod którym w strategii rozumie się szczególną rolę jaką ma do spełnienia powiat. W celu realizacji wizji rozwojowej powiatu sformułowano dla całej społeczności powiatowej następującą misję:

MISJA ROZWOJU POWIATU PRZEMYSKIEGO:

Misją Powiatu Przemyskiego jest wykreowanie atrakcyjnego obszaru zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego, otwartego na inwestycje, turystów i współpracę transgraniczną, z korzystnymi warunkami życia, rozwoju i wypoczynku dla: mieszkańców, przedsiębiorców, inwestorów, rolników i turystów - poprzez poprawę dostępu do infrastruktury, wykorzystanie potencjału lokalnych zasobów i szans rozwojowych, rewitalizację i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni publicznej, podniesienie poziomu oświaty i ochrony zdrowia, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego i ograniczanie negatywnych zjawisk wykluczenia społecznego, a także rozwój przedsiębiorczości i sektora rolnego przy zachowaniu cennych walorów przyrodniczych środowiska naturalnego i kulturowego.

5. Priorytety, cele strategiczne i działania Powiatu

Inteligentne gospodarowanie potencjałami regionu dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, spójności społecznej i przestrzennej oraz wysokiej jakości życia mieszkańców.

Cel główny zostanie osiągnięty w wyniku realizacji celów strategicznych. W SRPP 2025 sformułowano cele strategiczne, które stanowią zmodyfikowaną i zweryfikowaną kontynuację celów strategicznych ze strategii przyjętej w 2015 r. W ten sposób, zapewniając ciągłość procesu planowania strategicznego, wprowadzono niezbędne zmiany i uaktualnienia wynikające ze zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych szczegółowo przeanalizowanych na etapie diagnozy.

Poniżej przedstawiono zestawienie pól strategicznych wraz z głównymi priorytetami i celami. Priorytety i cele wynikają z przeprowadzonej analizy problemów społeczno-gospodarczych powiatu, analizy SWOT, również z analizy dostępnych zasobów powiatu i potencjalnych źródeł finansowania zadań.

Priorytet I.

Zrównoważony rozwój, włączenie społeczne i aktywizacja gospodarcza mieszkańców powiatu, większa atrakcyjność inwestycyjna i turystyczna, efektywna administracja.

Priorytet II.

Wykształcenie, zdrowie, bezpieczeństwo publiczne i społeczne mieszkańców, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, wsparcie niepełnosprawnych, integracja społeczeństwa.

Priorytet III.

Ochrona środowiska naturalnego, walorów przyrodniczo krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego, racjonalna gospodarka zasobami, podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa.

6. Spójność z dokumentami strategicznymi

Program Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego na lata 2021-2025, a w szczególności jego cele strategiczne i operacyjne są zgodne z celami innych dokumentów strategicznych na szczeblu międzynarodowym, krajowym i wojewódzkim.

7. Wdrażanie i monitoring

Główną instytucją odpowiedzialną za wdrożenie Strategii jest Zarząd Powiatu w Przemyślu wraz z podległym mu Starostwem Powiatowym. Zarząd Powiatu odpowiada za ogólną koordynację procesu wdrażania i monitorowania Strategii. W szczególności odpowiedzialny jest za przygotowanie i wdrożenie projektów wynikających z planu działań operacyjnych, a także zidentyfikowanych projektów kluczowych do realizacji do roku 2025.

Instytucjonalną strukturę systemu wdrażania, monitorowania, ewaluacji i aktualizacji Programu Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego na lata 2021-2025 tworzą:

- Rada Powiatu, która powinna zadbać o promocję i właściwe zrozumienie Strategii wśród społeczności lokalnej,
- Powiatowe Jednostki Organizacyjne,
- Organizacje pozarządowe działające na terenie powiatu,
- samorządy gminne,
- Inne.

Instytucjami partnerskimi, zarządzającymi określonymi instrumentami i programami, w ramach których będą finansowane niektóre działania wynikające ze Strategii, będą:

- Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego wraz z instytucjami zaangażowanymi w zarządzanie i wdrażanie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego 2021-2027 oraz wybranych działań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2021-2027
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (jako instytucja zaangażowana we wdrażanie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2021-2027),
- Agencje Rozwoju Regionalnego oraz wspierania przedsiębiorczości (np. Przemyska Agencja Rozwoju Regionu S.A. Rzeszowska Agencja Rozwoju Regionu S.A. Przemyski inkubator przedsiębiorczości i innowacji itp.),
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (jako instytucja pośrednicząca w wydatkowaniu środków w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2021-2027),
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- Inne.

Do ważnych podmiotów, które w istotny sposób będą przyczyniać się do realizacji celów Strategii, należy również zaliczyć podmioty realizujące poszczególne projekty, jak i beneficjentów końcowych objętych wsparciem i działaniami projektowymi, w tym przede wszystkim:

- Generalną Dyрекcyję Dróg Krajowych i Autostrad,
- samorządy gminne,
- przedsiębiorców i organizacje ich zrzeszające,
- instytucje otoczenia biznesu (w tym Izba Rolnicza, Ośrodek Doradztwa Rolniczego), rolników i ich zrzeszenia (spółdzielnie i grupy producenckie),
- organizacje pozarządowe,
- osoby podnoszące swoje kwalifikacje zawodowe, bezrobotnych i osoby wykluczone.

Program Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego na lata 2021-2025 proponuje zadania i projekty, które stanowią wyzwania dla całej społeczności powiatu – władz samorządowych, instytucji publicznych, partnerów prywatnych i pozarządowych, mieszkańców, a także partnerów zewnętrznych. Wdrażanie Strategii, zawierającej zadania będące w kompetencjach wielu podmiotów, wymaga ścisłej koordynacji Strategii Rozwoju Powiatu Przemyskiego na lata 2021-2025 i współpracy pomiędzy zainteresowanymi stronami. Stąd też efektywność realizacji celów wyodrębnionych w Strategii w dużej mierze będzie zależała od monitorowania tego procesu.

Główne źródła finansowania Programu

Głównymi źródłami finansowania Strategii w okresie jej realizacji będą:

- środki budżetu powiatu,
 - zewnętrzne środki publiczne, dostępne przede wszystkim w ramach:
 - Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2027
 - Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2021 – 2027
 - środki z sektora prywatnego, dostępne w ramach realizowanych przez przedsiębiorstwa przedsięwzięć inwestycyjnych.

Spis Map:

1. Podział administracyjny województwa podkarpackiego z wyszczególnionym powiatem przemyskim
2. Podział administracyjny województwa podkarpackiego
3. Umiejscowienie przejścia granicznego Medyka-Szeginie
4. Mapa powiatu przemyskiego

Spis tabel:

1. Użytkowanie gruntów w poszczególnych gminach powiatu przemyskiego w 2017 r. w ha.
2. Gminy powiatu przemyskiego
3. Powierzchnia i liczba ludności w powiatach i miastach na prawach powiatu województwa podkarpackiego w 2019 roku
4. Przyrost naturalny na terenie powiatu przemyskiego w poszczególnych gminach w roku 2019
5. Płodność - urodzenia żywe na 1000 kobiet w wieku 15-49 lat
6. Edukacyjne grupy wieku w 2019 roku
7. Struktura ludności w gminach powiatu przemyskiego wg wieku w %
8. Liczba pracujących mieszkańców powiatu przemyskiego
9. Liczba pracujących mieszkańców powiatu przemyskiego
10. Stan rejestru
11. Podmioty według klas wielkości
12. Bezrobotni powiatu przemyskiego w 2013 i 2019 roku wg płci
13. Liczba osób bezrobotnych wg okresu pozostawania bez pracy w powiecie przemyskim
14. Wykształcenie bezrobotnych w powiecie przemyskim w 2019 roku
15. Przedszkola i punkty przedszkolne w powiecie przemyskim
16. Świadczenia wychowawcze Rodzina 500+ w 2018 w gminach powiatu przemyskiego
17. Dochody budżetu powiatów (w zł) w województwie podkarpackim w 2019 roku
18. Dochody poszczególnych gmin powiatu przemyskiego w latach 2014-2019
19. Wartość całkowita oraz dofinansowanie ze środków UE projektów realizowanych w latach 2014-2020 na terenie powiatu do końca 2018 roku
20. Dochody według źródeł finansowania w roku 2019
21. Wydatki powiatu w 2019 roku z podziałem na kategorie
22. Wydatki według działów klasyfikacji budżetowej w 2019 roku
23. Podmioty według klas wielkości
24. Zarejestrowane podmioty gospodarki w poszczególnych gminach stan na rok 2019
25. Drogi powiatu przemyskiego w roku 2014 i 2019

26. Drogi gminne w powiecie przemyskim w roku 2014 i 2019
27. Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w poszczególnych gminach powiatu w 2018 roku
28. Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w poszczególnych gminach powiatu przemyskiego w 2018 roku
29. Oczyszczalnie ścieków na terenie poszczególnych gmin powiatu przemyskiego w 2018 roku
30. Analiza SWOT Powiatu Przemyskiego

Spis wykresów:

1. Struktura użytkowania gruntów w powiecie przemyskim
2. Struktura demograficzna w powiecie przemyskim w latach 2014-2019
3. Urodzenia i zgony w powiecie przemyskim
4. Struktura wiekowa ludności powiatu przemyskiego w 2019 roku
5. Ludność powiatu przemyskiego wg grup wiekowych w latach 2014-2018
6. Prognozowana liczba mieszkańców powiatu przemyskiego w latach 2025-2050
7. Migracje ludności w powiecie przemyskim lata 2014-2019
8. Gospodarstwa domowe w powiecie przemyskim wg liczby osób
9. Gospodarstwa domowe wg źródeł utrzymania
10. Stopa bezrobocia w latach 2013-2019 w %
11. Bezrobotni w gminach powiatu przemyskiego w 2013 i 2019 roku
12. Wykształcenie bezrobotnych w powiecie przemyskim w 2019 roku
13. Dzieci i miejsca w przedszkolach w latach 2014-2018
14. Liczba uczniów szkół podstawowych powiatu przemyskiego w latach 2014-2018
15. Liczba uczniów w liceach ogólnokształcących i technikum 2014-2018
16. Liczba przychodni w poszczególnych gminach powiatu przemyskiego w 2018 roku
17. Udział % osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej ludności ogółem w województwie podkarpackim i powiecie przemyskim w latach 2014-2018
18. Dochody powiatu przemyskiego w latach 2014-2019
19. Podmioty gospodarki zarejestrowane w latach 2014-2019